

KLOKA LISTAN

2019

Stockholms läns läkemedelskommitté
Stockholms läns landsting

Innehåll

Anafylaxi och svår allergisk reaktion	9
Andningsvägar	10
Anemi	21
Anestesi	22
Barn och läkemedel	24
Endokrinologi	26
Graviditet och amning	32
Gynekologi och obstetrik	34
Hjärta och kärl	44
Hud- och könssjukdomar	62
Infektioner	69
Matsmältningsorgan	81
Neurologi	90
Njursjukdomar	103
Onkologi	107
Osteoporos	110
Psykiatri	112
Smärta och inflammation	121
Urologi	129
Vaccinationer	132
Vätsketerapi och nutrition	135
Äldre och läkemedel	138
Ögon	149
Öron	151
Vad är Kloka listan?	1
Läsaranvisningar	2
Kloka råd	3
Levnadsvanor påverkar vår hälsa	4
Förändrade preparatrekommendationer 2019	6
Introduktion och uppföljning av nya läkemedel	152
Läkemedelsinformation	153
Miljöeffekter av läkemedel	154
Stockholms läns läkemedelskommitté	156
Register – indikationer	159
– substanser	165

●● Kloka listan

Vad är Kloka listan?

Kloka listan innehåller läkemedel som rekommenderas för behandling av vanliga sjukdomar i primärvård, specialiserad öppenvård och slutenvård. Rekommendationerna är grundade på vetenskaplig dokumentation avseende effekt och säkerhet, farmaceutisk ändamålsenlighet, kostnadseffektivitet och miljöaspekter.

Stockholms läns läkemedelskommitté är ett obundet tvärprofessionellt expertorgan för läkemedelsarbetet i Stockholms läns landsting. Läkemedelskommittén har 21 expertråd som granskar och värderar dokumentation inom respektive terapiområde och ger förslag på rekommenderade läkemedel. Stockholms läns läkemedelskommitté tar ställning till förslagen och fattar beslut om rekommendationerna i Kloka listan.

Kloka listan på flera sätt

Kloka listan finns på www.janusinfo.se. Där finns även motiveringar till rekommendationerna (klicka på substansnamnet).

Kloka listans rekommendationer visas i journalsystemen via Sil (Svenska informationstjänster för läkemedel). Läkemedel som rekommenderas för specialiserad vård markeras inte i journalsystemen.

I TakeCare finns SLL-gemensamma ordinationsmallar med Kloka listans basrekommendationer.

"Kloka listan för patienter" förklarar vad rekommenderade läkemedel innebär och att det är Stockholms läns läkemedelskommitté som står bakom valen. De rekommenderade läkemedlen är också listade. Kloka listan för patienter finns i tryckt form och på www.1177.se/stockholm/klokalistan.

Tryckta versioner kan beställas via e-post: klokalistan.hsf@sll.se.

Synpunkter på Kloka listan välkomnas

Kommentarer och synpunkter på Kloka listan kan lämnas via e-post till lakemedelskommitten.hsf@sll.se.

●● Läsaranvisningar

Läsaranvisningar

Terapiavsnitten är sorterade i alfabetisk ordning. Hänvisningar till rekommendationer för enskilda indikationer finns i registret på sid 159 och för substanser i registret på sid 165. Rekommendationer som endast avser specialiserad vård finns i rutor med rubriken "Specialiserad vård".

Upphandlat sortiment anges i beställningssystemet Proceedo och på www.janusinfo.se.

Generiska rekommendationer

För generiskt utbytbara preparat rekommenderas principiellt enbart substansen. I Kloka listan anges samtliga (vid tryck) förekommande preparatnamn enligt nedanstående kriterier.

När uppräkningspunkterna av preparatnamn inleds med "Substansnamn ..." betyder punkterna att företagsnamn är utelämnat och att generika finns från ett eller flera företag.

⇒ Symbolen används i Kloka listan för de läkemedel som apoteken kan byta ut när de förskrivs på recept.

För att ett läkemedel ska få bytas ut på apotek ska det finnas upptaget i Läkemedelsverkets lista över utbytbara läkemedel; www.lakemedelsverket.se. Utbytbarhet på apotek gäller endast läkemedel inom läkemedelsförmånen; www.tlv.se.

Vårdgivarnas följsamhet till Kloka listan följs upp på substansnivå. Följsamheten påverkas inte av vilket generiskt preparat som förskrivits eller expedierats.

Kloka råd

☞ Symbolen används för Stockholms läns läkemedelskommittés Kloka råd för förbättrad läkemedelsanvändning.

Kloka råd

Stockholms läns läkemedelskommitté och dess expertråd utarbetar råd för hur läkemedelsanvändningen i Stockholms län kan förbättras. Bakgrundsinformation till de Kloka råden finns på www.janusinfo.se.

Kloka råd 2019

- För varje läkemedelsordination – dokumentera planerad behandlingstid och ge patienten en aktuell läkemedelslista.
- Återinsätt statin efter behandlingsavbrott. Börja med låg dos och titrera upp. Preparatbyte kan underlätta.
- Sätt upp målblodtryck tillsammans med patienten och följ upp. Ofta behövs två läkemedel redan från början.
- Vid halsfluss, tag endast prov för streptokocker när minst tre centorkriterier är uppfyllda.
- Undvik antibiotika vid okomplicerad akut bronkit.
- Lär patienten att inhalera rätt!
- Behandla KOL efter symtom och exacerbationsfrekvens.
- Beakta njurfunktionen och använd Janusmed vid ordination av läkemedel.
- Vid sömnstörningar: Välj sömnhygieniska insatser och KBT före läkemedel. Utred bakomliggande orsak.
- Välj icke-farmakologisk behandling före läkemedel vid överaktiv blåsa.

3

Levnadsvanor påverkar vår hälsa

Ohälsosamma levnadsvanor; **tobaksbruk, riskbruk av alkohol, otillräcklig fysisk aktivitet** och **ohälsosamma matvanor** ökar risken för sjukdom och tidig död, men påverkar även effekten av läkemedel och kirurgi. Drygt varannan person i befolkningen har en eller flera ohälsosamma levnadsvanor. Många patienter är positiva till samtal om levnadsvanor inom hälso- och sjukvården.

Cirka en femtedel av sjukdomsberörda i Sverige kan tillskrivas dessa ohälsosamma levnadsvanor och de utgör viktiga riskfaktorer för stora folksjukdomar som t.ex. hjärt-kärlsjukdom, cancer och diabetes typ 2. Vid ångest och depression är det vanligt med samsjuklighet med somatisk sjukdom som påverkas av levnadsvanor. Hälsosamma levnadsvanor är av stor betydelse vid sekundärprevention och för hälsan genom hela livet.

Stöd till förändring av ohälsosamma levnadsvanor ska därför alltid beaktas i vårdkedjan, läkemedelsförskrivning och egenvård inkluderat. Specifika råd om hälsosamma levnadsvanor finns i relevanta terapiavsnitt i Kloka listan 2019.

Socialstyrelsens nationella riktlinjer för **Prevention och behandling vid ohälsosamma levnadsvanor** (reviderade 2018) betonar vikten av att stödja riskgrupper att förändra ohälsosamma levnadsvanor. Alla vårdgivare ska kunna uppmärksamma ohälsosamma levnadsvanor och kunna hänvisa vidare.

Central rekommendation för respektive riskgrupp

- **Vuxna med särskild risk (t.ex. på grund av sjukdom, funktionsnedsättning, social sårbarhet eller biologiska riskmarkörer):** Kvalificerat rådgivande samtal för den som röker eller har ohälsosamma matvanor. Rådgivande samtal vid otillräcklig fysisk aktivitet (med eller utan aktivitetsmätare/ordination av fysisk aktivitet) eller riskbruk av alkohol.
- **Vuxna som skall opereras:** Kvalificerat rådgivande samtal med tillägg av läkemedel för den som röker. Rådgivande samtal vid riskbruk av alkohol.
- **Unga under 18 år:** Kvalificerat rådgivande samtal/webbaserat stöd vid tobaksbruk. Rådgivande samtal vid bruk av alkohol eller otillräckligt fysisk aktivitet.
- **Barn 2–5 år och 6–12 år:** Familjestödsprogram vid ohälsosamma matvanor eller otillräcklig fysisk aktivitet.
- **Gravida:** Rådgivande samtal för den som röker, snusar eller brukar alkohol. Kvalificerat rådgivande samtal vid ohälsosamma matvanor och otillräcklig fysisk aktivitet.

4

Levnadsvanor påverkar vår hälsa

Definition åtgärder:

- **Enkla råd** är kort standardiserad information. Bör kunna ges av all hälso- och sjukvårdspersonal. Ett första steg som kan leda till fortsatt behandling.
- **Rådgivande samtal** är individanpassat samtal i dialog, kan inkludera motiverande strategier. Kan kompletteras med olika verktyg, hjälpmedel och uppföljning.
- **Kvalificerade rådgivande samtal** innebär, förutom det som beskrivs för rådgivande samtal, att personalen har fördjupad ämneskompetens och utbildning i samtalsmetod. Samtalet är teoribaserat och strukturerat. Innebär mer omfattande uppföljning.

Samtalsguiden *Samtal om hälsa* och foldern *Goda levnadsvanor gör skillnad* är samtalsstöd och kan beställas på www.vardgivarguiden.se.

Definition ohälsosamma levnadsvanor:

- **Tobaksbruk:** Definieras som daglig rökning, oavsett mängd. För vuxna som ska opereras, gravida och unga under 18 år inkluderas även sporadisk rökning.
- **Riskbruk alkohol:** Föreligger vid hög genomsnittlig konsumtion (män >14 standardglas*/vecka, kvinnor >9 standardglas/vecka) eller vid intensivkonsumtion (män minst 5 standardglas, kvinnor minst 4 standardglas vid samma tillfälle). För gravida och unga under 18 år definieras all alkoholkonsumtion som riskbruk.
- **Otillräcklig fysisk aktivitet:** Föreligger hos vuxna inklusive gravida som per vecka är fysiskt aktiva <150 minuter på måttlig intensitet eller <75 minuter på hög intensitet. Långvarigt stillasittande bör undvikas. Personer 6–17 år: <60 min fysisk aktivitet/dag på en måttlig intensitet inklusive <3 tillfällen per vecka med aerob fysisk aktivitet på hög intensitet och muskelstärkande aktiviteter.
- **Ohälsosamma matvanor:** Definieras som låga poäng (0–4 p) på Socialstyrelsens kostindex. Det kan ge en uppskattning av kostens näringsmässiga kvalitet, men det tar inte hänsyn till energiintaget, som också är en viktig del av matvanorna. Samma definition för gravida, unga under 18 år och barn över 2 år, med vissa undantag, läs mer på www.livsmedelsverket.se. Råd om kost bör alltid individanpassas.

* Ett standardglas är 33 cl starköl, 10–15 cl vin eller 4 cl starksprit. Ett standardglas innehåller 12 g ren alkohol.

Läs mer:

Regionalt vårdprogram för hälsofrämjande levnadsvanor; www.vardgivarguiden.se

5

Förändrade preparatrekommendationer

Förändrade preparatrekommendationer i Kloka listan 2019 jämfört med 2018

Nyttillkomna preparat

<i>aciclovir</i>	Aciclovir ..., Zovirax tabl
<i>celecoxib</i>	Celecoxib ..., Celebra
<i>ferroglycinsulfat</i>	Nifexer enterokapsel
<i>insulin lispro</i>	Insulin lispro Sanofi
<i>kolecalciferol</i>	Benferol
<i>levonorgestrel</i>	Levonorgestrel ..., Frivelle, Levodonna, Postinor
<i>melatonin</i>	Melatonin AGB
<i>naproxen</i>	Pronaxen supp
<i>noretisteron + estradiol</i>	Femasekvens
<i>rosuvastatin</i>	Rosuvastatin ..., Crestor
<i>umeklidinium</i>	Incruse Ellipta
<i>umeklidinium + vilanterol</i>	Anoro Ellipta
<i>umeklidinium + vilanterol + flutikasonfuroat</i>	Trelegy Ellipta

Specialiserad vård

<i>cinacalcet</i>	Mimpara
<i>immunglobulin, humant normalt</i>	För aktuellt preparatval, se Kloka listan på www.janusinfo.se
<i>latanoprost + timolol</i>	Latanoprost/Timolol ..., Latacomp, Latiotim, Xalcom, Xatabloc
<i>makrogol + elektrolyter</i>	Vistaprep
<i>metylprednisolon</i>	Solu-Medrol
<i>sumatriptan</i>	Sumatriptan ..., Imigran inj
<i>trastuzumab</i>	Ontruzant
<i>zukupentixol</i>	Cisordinol-Acutard, Clopixol-Acutard inj

... Generika från olika företag

6

Flytt från basrekommendation till specialiserad vård

Specialiserad vård

<i>klomipramin</i>	Klomipramin ..., Anafranil Anafranil Retard
<i>levodopa + karbidopa</i>	Levocar
<i>valproinsyra</i>	Ergenyl Depakine Retard, Ergenyl Retard

Preparat som utgått

<i>alimemazin</i>	Theralen
<i>amilorid</i>	Amilorid Mylan
<i>glyceryltrinitrat</i>	Nitroglycerin Meda <i>resoriblett</i>
<i>glykopyrron</i>	Seebri Breezhaler
<i>insulin lispro</i>	Humalog
<i>ispaghula</i>	Vi-Siblin, Vi-Siblin S
<i>järnisomaltosid</i>	Monofer
<i>klortalidon</i>	Hygropax
<i>levonorgestrel</i>	Norlevo
<i>prometazin</i>	Prometazin ..., Lergigan
<i>ranitidin</i>	Ranitidin
<i>retapamulin</i>	Altargo
<i>terbutalin</i>	Bricanyl Turbuhaler
<i>tiotropium</i>	Spiriva (<i>Handihaler</i>)

Specialiserad vård

<i>enoxaparin</i>	Klexane
<i>epoetin zeta</i>	Retacrit
<i>insulin lispro</i>	Humalog
<i>järnisomaltosid</i>	Monofer
<i>metotrexat inj</i>	Methotrexate Orion <i>inj</i>
<i>natriumpikosulfat kombination</i>	Picoprep
<i>polyestradiolfosfat</i>	Estradurin

... Generika från olika företag

7

8

Anafylaxi och svår allergisk reaktion

Akuta allergiska reaktioner

Vid akut allergisk reaktion är adrenalin det viktigaste läkemedlet. Ges tidigt och intramuskulärt i låret. Det är viktigt att patienten lär sig använda injektionspennan. Patienten ska alltid ha två adrenalinpennor till hands, eftersom injektionen kan behöva upprepas. Uppmärksamma patienten på att adrenalinpennor har begränsad hållbarhet.

Åtgärder vid anafylaxi; www.viss.nu

Anafylaxi – Rekommendationer för omhändertagande och behandling; www.sffa.nu

ADRENALIN

<i>adrenalin</i>	Emerade <i>injektionspenna</i>
<i>adrenalin</i>	Epipen <i>injektionspenna</i>
	Epipen jr <i>injektionspenna</i>
<i>adrenalin</i>	Adrenalin Mylan 1 mg/ml <i>im</i>

ANTIISTAMIN

<i>desloratadin</i>	⇔ Desloratadin ..., Aeries, Dasselta
---------------------	--------------------------------------

STERIOD

<i>betametason*</i>	⇔ Betametason ..., Betapred <i>tablett</i> Betapred <i>inj</i>
<i>prednisolon</i>	⇔ Prednisolon ...

* Tabletter med betametason kan lösas i vatten, tuggas eller sväljas hela.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

9

Andningsvägar

Vid långvariga besvär från näsa och bihålor har dagliga sköljningar av nashålan med koksaltlösning gynnsam effekt. Information om hjälpmedel kan fås på apotek. Lär patienten korrekt sprayteknik.

Allergisk rinokonjunktivit

Nasala steroider är effektivare än perorala antihistaminer mot nästäppa.

ANTIISTAMIN

<i>desloratadin</i>	⇔ Desloratadin ..., Aeries, Dasselta
---------------------	--------------------------------------

NASAL STERIOD

Lägsta möjliga underhållsdos bör eftersträvas.

<i>mometason</i>	⇔ Mometason ..., Mommox, Nasonex
------------------	----------------------------------

Observera att vissa förpackningsstorlekar inte ingår i läkemedelsförmånen.

ÖGONDROPPAR

Vid milda besvär och som tillägg till farmakologisk behandling kan tårsubstitut lindra. Natriumkromoglikat har inte en omedelbar effekt. Behandlingen bör därför helst påbörjas före förväntad exponering för allergen och lämpar sig för dem som har långdragna besvär. Vid kortvarig exponering kan antihistamin vara att föredra. Kombinationsbehandling med antihistamin-tabletter och ögondroppar mot allergi ger en additiv effekt.

I första hand

<i>natriumkromoglikat</i>	⇔ Lecrolyn, Lomodul Lecrolyn Sine
---------------------------	--------------------------------------

I andra hand – vid otillräcklig effekt

<i>emedastin</i>	⇔ Emadine
------------------	-----------

Persisterande icke-allergisk rinit

NASAL STERIOD

Lägsta möjliga underhållsdos bör eftersträvas.

<i>mometason</i>	⇔ Mometason ..., Mommox, Nasonex
------------------	----------------------------------

Observera att vissa förpackningsstorlekar inte ingår i läkemedelsförmånen.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

10

LOKALT ANTIKOLINERGIKUM

Vid hypersekretion

ipratropium Atrovent Nasal**Näspolypos****NASAL STEROID***mometason* ⇔ Mometason ..., Mommx, Nasonex

Observera att vissa förpackningsstorlekar inte ingår i läkemedelsförmånen.

Återkommande rinosinuit

Hos patienter med återkommande akuta episoder av rinosinuit kan förebyggande behandling med nasal steroid prövas.

NASAL STEROID*mometason* ⇔ Mometason ..., Mommx, Nasonex

Observera att vissa förpackningsstorlekar inte ingår i läkemedelsförmånen.

Akut maxillarsinuit sid 71**Akut streptokocktonsillit** sid 70**Recidiv av streptokocktonsillit** sid 70**Pseudokrupp***betametason* ⇔ Betametason ..., Betapred

Tabletter med betametason kan lösas i vatten, tuggas eller sväljas hela.

Lär patienten att inhalera rätt!

Astma hos vuxna**Hälsosamma levnadsvanor**

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insatser. Läs om **Nikotinberoende** sid 118.
- Regelbunden fysisk aktivitet. **Rekommenderad fysisk aktivitet vid astma**; www.fyss.se

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

11

Målet med astmabehandlingen är normal lungfunktion och symtomfrihet även vid fysisk aktivitet. Eftersom astmasjukdomen varierar i svårighetsgrad över tid bör behandlingen följas upp och anpassas. Utvärdera behandlingen med ACT (Asthma Control Test); www.viss.nu.Under graviditet och amning behandlas astma på samma sätt som annars. **Behandla allergi och astma under graviditet och amning**; www.janusinfo.se

Vid spraybehandling bör spacer förskrivas som hjälpmedel.

Val av spacer vid förskrivning av sprayinhalator; www.janusinfo.se**Inhalera rätt**, instruktionsfilmer på www.janusinfo.se**Astma hos vuxna**; www.viss.nu**Läkemedelsbehandling vid astma**; www.lakemedelsverket.se**Steg 1**

Astmabesvär enstaka gånger per vecka

KORTVERKANDE BETA-2-STIMULERARE**I första hand***salbutamol* Buventol Easyhaler**I andra hand** – vid svårighet att hantera pulverinhalator*salbutamol* Airomir *spray (med spacer)*

Överväg inhalationssteroid i låg dos vid besvär >2 gånger per månad eller anamnes på exacerbation.

Steg 2

Kontinuerliga eller återkommande astmabesvär >2 gånger per vecka

Tilllägg till steg 1

Utvärdera effekten av behandlingen. Kontrollera inhalationstekniken vid utebliven effekt.

INHALATIONSSTEROIDER**I första hand***budesonid* Giona Easyhaler**I andra hand** – vid svårighet att hantera pulverinhalator*ciklesonid* Alvesco *spray (med spacer)*

12

Steg 3

Kvarstående astmabesvär

Det är viktigt att utvärdera effekten av inhalationssteroid innan långverkande beta-2-stimulerare (LABA) läggs till. Inhalationssteroid ska alltid behållas då LABA läggs till.

KOMBINATIONSPREPARAT STEROID OCH LABA*budesonid* + Bufomix Easyhaler
*formoterol***I andra hand** – vid svårighet att hantera pulverinhalator*flutikason* + Flutiform *spray (med spacer)*
*formoterol***Astma hos barn och ungdomar**

Lär patienten att inhalera rätt!

Hälsosamma levnadsvanor

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insatser. Gäller även föräldrar som röker. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118.
- Regelbunden fysisk aktivitet. **Rekommenderad fysisk aktivitet vid astma**; www.fyss.se

Målet med astmabehandlingen är normal lungfunktion och symtomfrihet även vid fysisk aktivitet. Eftersom astmasjukdomen varierar i svårighetsgrad över tid bör behandlingen följas upp och anpassas. För barn i åldern 4–11 år, utvärdera behandlingen med C-ACT (Childhood Asthma Control Test).

Vid spraybehandling bör spacer förskrivas som hjälpmedel. Till barn under 4 år bör även mask förskrivas.

Val av spacer vid förskrivning av sprayinhalator; www.janusinfo.se**Inhalera rätt**, instruktionsfilmer på www.janusinfo.se**Astma/obstruktiv bronkit hos barn och ungdomar**; www.viss.nu**Läkemedelsbehandling vid astma**; www.lakemedelsverket.se

forts. 13

Barn 6 mån–6 år**Lindriga infektionsutlösta besvär***salbutamol* Airomir *spray (med spacer)***Episodisk astma (cirka 10 dagars behandling)***flutikason* ⇔ Flutide Evohaler *spray (med spacer)*
Från 1 års ålder*montelukast* ⇔ Montelukast ..., Singulair

Utvärdera effekten av behandlingen. Om barnet fortfarande har besvär efter cirka 10 dagars behandling bör barnläkare konsulteras.

Om behov av behandling föreligger mer än 4 gånger per år är kontakt med barnläkare indicerad.

Barn 7–17 år – Steg 1

Astmabesvär enstaka gånger per vecka

KORTVERKANDE BETA-2-STIMULERARE**I första hand***salbutamol* Buventol Easyhaler**I andra hand** – vid svårighet att hantera pulverinhalator*salbutamol* Airomir *spray (med spacer)*

Överväg inhalationssteroid i låg dos vid besvär >2 gånger per månad eller anamnes på exacerbation.

Barn 7–17 år – Steg 2

Kontinuerliga eller återkommande astmabesvär >2 gånger per vecka

Tilllägg till steg 1

Utvärdera effekten av behandlingen. Kontrollera inhalationstekniken vid utebliven effekt.

INHALATIONSSTEROID eller LEUKOTRIENANTAGONIST**I första hand***budesonid* Giona Easyhaler*montelukast* ⇔ Montelukast ..., Singulair⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

14

I andra hand – vid svårighet att hantera pulverinhalator
flutikason ⇔ Flutide Evohaler *spray (med spacer)*

Barn 7–17 år – Steg 3

Vid kvarstående astmabesvär kontakta barnläkare.

Akutbehandling/korttidsbehandling av astma för vuxna och barn

LUFTRÖRSVIDGANDE

Spray med spacer har lika god effekt som nebulisator, är enkel att använda och prisvärd.

I första hand

<i>salbutamol</i>	Airomir <i>spray (med spacer)</i>
<i>ipratropium</i>	⇔ Ipratropiumbromid ..., Atrovent <i>spray (med spacer)</i>

I andra hand

<i>salbutamol</i>	⇔ Salbutamol ..., Airomir, Ventoline <i>lösning för nebulisator</i>
<i>ipratropium</i>	⇔ Atrovent, Ipraxa <i>lösning för nebulisator</i>

PERORALA STEROIDER

<i>betametason*</i>	⇔ Betametason ..., Betapred
<i>prednisolon</i>	⇔ Prednisolon ...

* Tabletter med betametason kan lösas i vatten, tuggas eller sväljas hela.

Astma-akut anfall; www.viss.nu

Akut astma hos barn och ungdomar – behandling i primärvården; www.viss.nu

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
 ... Generika från olika företag

15

Kroniskt obstruktiv lungsjukdom (KOL)

Behandla KOL efter symtom och exacerbationsfrekvens.

Hälsosamma levnadsvanor

- Rökstopp bromsar sjukdomens progress och är den enskilt viktigaste åtgärden. Erbjud stödande insatser. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118.
- Fysisk aktivitet är viktigt vid alla stadier av sjukdomen.
Rekommenderad fysisk aktivitet vid KOL; www.fyss.se

Långverkande luftrörsvidgare är basen i läkemedelsbehandlingen. Målet med behandlingen är att minska symtomen, förhindra exacerbationer och förbättra livskvaliteten. För patienter som kan inhalera korrekt och med tillräcklig kraft är pulverinhalator att föredra, annars bör sprayinhalator med spacer prövas.

KOL – kroniskt obstruktiv lungsjukdom; www.viss.nu

Kroniskt obstruktiv lungsjukdom (KOL); www.lakemedelsverket.se

Lär patienten att inhalera rätt!

Inhalera rätt, instruktionsfilmer på www.janusinfo.se

GOLD A

Lindriga eller sporadiska symtom (CAT<10 p) och 0–1 exacerbation i öppenvård senaste året

Vidbehovsmedicinering

KORTVERKANDE BETA-2-STIMULERARE

<i>salbutamol</i>	Buventol Easyhaler
<i>salbutamol</i>	Airomir <i>spray (med spacer)</i>

16

KORTVERKANDE ANTIKOLINERGIKUM

<i>ipratropium</i>	⇔ Ipratropiumbromid ..., Atrovent <i>spray (med spacer)</i>
--------------------	---

Bör inte användas tillsammans med långverkande antikolinergikum.

GOLD B

Betydande symtom (CAT≥10 p) och 0–1 exacerbation i öppenvård senaste året

Underhållsbehandling

I första hand

LÅNGVERKANDE ANTIKOLINERGIKUM (LAMA)

<i>umeclidinium</i>	Incruse Ellipta
<i>tiotropium</i>	Spiriva Respimat <i>spray (med spacer)</i>

I andra hand

LÅNGVERKANDE BETA-2-STIMULERARE (LABA)

<i>indakaterol</i>	Onbrez Breezhaler
<i>salmeterol</i>	Serevent Evohaler <i>spray (med spacer)</i>

KOMBINATIONSPREPARAT LAMA OCH LABA

<i>glykopyrron + indakaterol</i>	Ultibro Breezhaler*
<i>umeclidinium + vilanterol</i>	Anoro Ellipta*

* Begränsad subvention; www.tlv.se

ELLER KOMBINERA LAMA OCH LABA

<i>tiotropium</i>	Spiriva Respimat <i>spray (med spacer)</i>
+	
<i>salmeterol</i>	Serevent Evohaler <i>spray (med spacer)</i>

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
 ... Generika från olika företag

17

GOLD C

Lindriga symtom (CAT<10 p) och ≥2 exacerbationer i öppenvård eller ≥1 i slutenvård senaste året

Underhållsbehandling

I första hand

LÅNGVERKANDE ANTIKOLINERGIKUM (LAMA)

<i>umeclidinium</i>	Incruse Ellipta
<i>tiotropium</i>	Spiriva Respimat <i>spray (med spacer)</i>

I andra hand

KOMBINATIONSPREPARAT LAMA OCH LABA

<i>glykopyrron + indakaterol</i>	Ultibro Breezhaler*
<i>umeclidinium + vilanterol</i>	Anoro Ellipta*

* Begränsad subvention; www.tlv.se

ELLER KOMBINERA LAMA OCH LABA

<i>tiotropium</i>	Spiriva Respimat <i>spray (med spacer)</i>
+	
<i>salmeterol</i>	Serevent Evohaler <i>spray (med spacer)</i>

GOLD D

Betydande symtom (CAT≥10 p) och ≥2 exacerbationer i öppenvård eller ≥1 i slutenvård senaste året

I första hand

KOMBINATIONSPREPARAT LAMA OCH LABA

<i>glykopyrron + indakaterol</i>	Ultibro Breezhaler*
<i>umeclidinium + vilanterol</i>	Anoro Ellipta*

* Begränsad subvention; www.tlv.se

18

I andra hand – vid fortsatta exacerbationer

Tillägg av kortison ger en något ökad risk för pneumoni.

KOMBINATIONSPREPARAT LAMA + LABA + ICS

<i>umeklidinium + vilanterol + flutikasonfuroat</i>	Trelegy Ellipta
---	-----------------

ELLER KOMBINERA LAMA OCH LABA + ICS

<i>tiotropium</i>	Spiriva Respimat <i>spray (med spacer)</i>
+	
<i>salmeterol + flutikason</i>	Seretide Evohaler <i>spray (med spacer)</i>

Specialiserad vård

Vid kronisk bronkit, ≥2 exacerbationer per år och FEV1 <50 % av förväntat, tillägg av

<i>roflumilast</i>	Daxas
--------------------	-------

Akutbehandling/korttidsbehandling av KOL

LUFTRÖRSVIDGANDE

Spray med spacer har lika god effekt som nebulisator, är enkel att använda och prisvärd.

I första hand

<i>salbutamol</i>	Airomir <i>spray (med spacer)</i>
<i>ipratropium</i>	⇔ Ipratropiumbromid ..., Atrovent <i>spray (med spacer)</i>

I andra hand

<i>salbutamol</i>	⇔ Salbutamol ..., Airomir, Ventoline <i>lösning för nebulisator</i>
<i>ipratropium</i>	⇔ Atrovent, Ipraxa <i>lösning för nebulisator</i>

forts.

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

PERORALA STEROIDER

<i>betametason*</i>	⇔ Betametason ..., Betapred
<i>prednisolon</i>	⇔ Prednisolon ...

* Tabletter med betametason kan lösas i vatten, tuggas eller sväljas hela.

KOL – akut behandling exacerbation; www.viss.nu

Nedre luftvägsinfektioner sid 71

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Anemi

B12-brist

<i>cyanokobalamin</i>	⇔ Behepan, Betolvex, Betolvidon
-----------------------	---------------------------------

Folsyrabrist

<i>folsyra</i>	⇔ Folsyra ..., Folacin, Folvidon
----------------	----------------------------------

Järnbrist

I första hand – peroral behandling

<i>järnsulfat</i>	Duroferon* <i>depottablett</i>
<i>ferroglycinsulfat</i>	Niferex* <i>enterokapsel</i>

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

Vid sväljsvårigheter

<i>ferroglycinsulfat</i>	Niferex <i>orala droppar</i>
--------------------------	------------------------------

I andra hand – intravenös behandling

Vid intolerans mot peroral järnpreparat eller aktiv inflammatorisk systemsjukdom.

Vid kortare behandlingsintervall och låg dos (<200 mg)

<i>järnsackaros</i>	Venofer <i>inj</i>
---------------------	--------------------

Vid längre behandlingsintervall och hög dos (>500 mg)

<i>järnkarboximaltos</i>	Ferinject* <i>inj</i>
--------------------------	-----------------------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Renal anemi sid 106

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Anestesi

Inför planerad anestesi och operation

Hälsosamma levnadsvanor

Hälsosamma levnadsvanor under minst 4 veckor inför anestesi och operation minskar postoperativa komplikationer. Främst rekommenderas totalt rökstopp (även passiv rökning) och avhållsamhet från alkohol.

Lokalanestesi

Val av lokalanestetikum görs utifrån önskad effektduration och risk för toxicitet.

Ytanestesi av intakt hud eller vid bensår

<i>lidokain + prilokain</i>	⇔ Denela, Emla, Tapin <i>kräm</i>
	⇔ Emla, Tapin <i>plåster</i>

Slemhinneanestesi

<i>lidokain</i>	Xylocain <i>gel, spray</i>
-----------------	----------------------------

Infiltrationsanestesi och perifera blockader

Adrenalintillsats ger förlängd duration och är relativt kontraindicerat vid nedsatt perifer cirkulation och kontraindicerat vid preoperativ ischemi i fingrar och tår.

<i>lidokain</i>	Xylocain
<i>lidokain + adrenalin</i>	Xylocain adrenalin

Specialiserad vård

Intravenös regional anestesi

<i>prilokain</i>	Citanest
------------------	----------

Lägre kardiotoxicitet än övriga lokalanestetika.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

Specialiserad vård

Postoperativt illamående och kräkning**ANTIEMETIKA**

<i>betametason</i>	Betapred inj
<i>droperidol</i>	Droperidol Carino inj
<i>ondansetron</i>	⇔ Ondansetron ... inj ⇔ Ondansetron ..., Zofran tablett

Postoperativt illamående och kräkning ...; www.janusinfo.se⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

23

Barn och läkemedel

Få läkemedelsstudier har gjorts på barn. Sedan år 2007 kräver EU att barnstudier görs inför godkännande av nya läkemedel. Detta har gjort att antalet barnstudier ökat, liksom nya tekniker för att göra dessa möjliga. Läkemedelsrekommendationer till barn baseras dock fortfarande i stor utsträckning på långvarig klinisk erfarenhet. I avsaknad av dokumentation är tillverkarna återhållsamma med att rekommendera sina produkter för denna patientgrupp. Ordination utanför godkänd åldersgrupp och indikation, så kallad "off-label", är fortfarande vanligt förekommande för barn.

Läkemedelsomsättning

Ordnationen ska följa dosrekommendationer baserade på ålder, vikt eller kroppsyta. Läkemedelsomsättningen hos nyfödda och spädbarn upp till ungefär sex månaders ålder är ofta långsammare än hos äldre barn och vuxna. Förskolebarn däremot har ofta en effektiv elimination av läkemedel, vilket kan innebära att de behöver en högre dos per kg kroppsvikt och/eller kortare doseringsintervall än vuxna. För somliga läkemedel spelar ärftliga egenskaper (genotyp) eller interaktion med andra läkemedel en avgörande roll för dosbehovet. För vissa läkemedel t.ex. antiepileptika behöver doseringen, precis som för vuxna, styras utifrån plasmakoncentrationsmätningar av läkemedlet.

Biverkningar

Ju yngre barnet är desto svårare är det att identifiera biverkningar, både för barnet självt och för vuxna. Fysiologiska förhållanden och läkemedelsmetabolism skiljer sig åt mellan barn och vuxna. Detta innebär att barn kan drabbas av andra biverkningar än vuxna. Det är viktigt att rapportera misstänkta biverkningar till Läkemedelsverket.

Praktiska råd

Det kan vara svårt att få små barn att ta sina läkemedel. Fölsamheten påverkas av barnets ålder och förmåga till medverkan i behandlingen, vårdnadshavarens motivation, läkemedlets beredningsform samt läkarens och sjuksköterskans engagemang.

- Försök att ge tabletter till barn från cirka tre års ålder. Många orala lösningar, framför allt penicillin, smakar illa. Föräldrar underskattar ofta barnets förmåga att svälja tabletter. Det är bra om barnet redan på mottagningen kan prova att svälja läkemedlet i tablettform.

24

- Det är ofta lättare att svälja tabletter tillsammans med någon trögflytande vätska med bitar i, t.ex. fruktyoghurt. Det finns även produkter på apoteket som förser tablettens med ett tunt, smaksatt överdrag som kan underlätta sväljning. Efter tablettintaget rekommenderas barnet dricka välsmakande vätska.
- Vissa tabletter får inte delas eller krossas. Kortfattad delbarhetsinformation finns på www.fass.se.
- All inhalationsbehandling behöver övas noga, vid insättning och sedan repeteras vid återbesök.

Se även:

ADHD hos barn och vuxna sid 120
Astma hos barn och ungdomar sid 13
Bipolär sjukdom hos barn och ungdomar sid 116
Depression hos barn och ungdomar sid 115
Epilepsi hos barn och ungdomar sid 97, 98
Förstoppning hos barn sid 85
Infektioner hos barn sid 69–76
Migrän hos barn och ungdomar sid 95
Nikotinberoende hos barn och ungdomar sid 119
Psykos hos barn och ungdomar sid 117
Status epilepticus, initial behandling barn och ungdomar sid 99
Sömnstörningar hos barn och ungdomar sid 118
Tillfällig behandling av orostillstånd hos barn och ungdomar sid 112
Tvångssyndrom och relaterade tillstånd hos barn och ungdomar sid 113
Vaccination av barn sid 132
Ångestsyndrom hos barn och ungdomar sid 113

25

Endokrinologi**Diabetes mellitus****Hälsosamma levnadsvanor**

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insatser. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118.
- Väl sammansatt kost. Råd om hälsosamma matvanor ska följa de Nordiska näringsrekommendationerna (NNR 2012). Överväg hänvisning till distriktssköterska/diabetes/sjuksköterska eller dietist för individanpassning.
- Viktnedgång vid övervikt. **Regionalt vårdprogram övervikt och fetma**; www.vardgivarguiden.se
- Regelbunden fysisk aktivitet. Överväg FaR. **Rekommenderad fysisk aktivitet vid diabetes**; www.fyss.se
- Vid riskbruk av alkohol, erbjud rådgivande samtal.

Mål för HbA1c

God glukoskontroll är viktigt för att minska symtom på hyperglykemi och hypoglykemi samt för att förhindra diabeteskomplikationer. Målvärde för glukoskontroll är HbA1c ≤52 mmol/mol. Målet anpassas individuellt. Vid diagnos och åren närmast därefter kan målet eventuellt sättas lägre, 42–48 mmol/mol. Beakta risk för hypoglykemi. Hos äldre och svårt sjuka, där målet är symtomfrihet snarare än förebyggande av diabeteskomplikationer, är högre värden acceptabla.

Multifaktoriell behandling

Hjärt-kärlsjukdom är vanligt vid diabetes. Förutom glukoskontroll är det viktigt att uppnå god blodtryckskontroll (målblodtryck <140/85 mmHg), dock med försiktighet vid neuropati/ortostatism och hos äldre. ACE-hämmare eller ARB är förstahandsmedel vid diabetes mellitus med mikroalbuminuri. Statinbehandling är oftast indicerad. För en mer precis kardiovaskulär riskskattning rekommenderas NDRs riskmotor; www.ndr.nu/risk.

Hjärta och kärl sid 44Diabetes; www.viss.nu**Läkemedelsbehandling för glukoskontroll vid typ 2-diabetes**; www.lakemedelsverket.se**Att förbygga aterosklerotisk hjärt-kärlsjukdom med läkemedel**; www.lakemedelsverket.se**Nationella riktlinjer för diabetesvård**; www.socialstyrelsen.se

26

Diabetes mellitus typ 2**I första hand**

<i>metformin</i>	⇔ Metformin ...
------------------	-----------------

Beakta kontraindikationer (t.ex. hög ålder, nedsatt njurfunktion, annan organsvikt). Ska alltid sättas ut vid risk för vätskebrist (oavsett eGFR). Ska sättas ut i samband med kontraströntgen om eGFR <45 ml/min. Patientinformation finns för utskrift på www.janusinfo.se.

I andra hand samt vid behov av tillägg till metformin

MEDELLÅNGVERKANDE HUMANINSULIN

<i>insulin humant</i>	Humulin NPH
<i>insulin humant</i>	Insulatard
<i>insulin humant</i>	Insuman Basal

Vid typ 2-diabetes behövs ofta insulinbehandling för att få acceptabel glukoskontroll. Vanligen är medellångverkande humaninsulin till natten som tillägg till metformin lämpligt.

MIXINSULINER

<i>insulin aspart</i>	Novomix
<i>insulin lispro</i>	Humalog Mix

DIREKTVERKANDE INSULINANALOGER

<i>insulin lispro</i>	Insulin lispro Sanofi
-----------------------	-----------------------

Inte för nyinsättning

<i>insulin aspart</i>	Novorapid
-----------------------	-----------

Iterering endast när byte till Insulin lispro Sanofi bedöms ogenomförbart.

INSULINFRISÄTTARE

<i>glimepirid</i>	⇔ Glimepirid ..., Amaryl
<i>repaglinid</i>	⇔ Repaglinid ...*, Novonorm*

* Begränsad subvention; www.tlv.se

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

27

GLP-1-AGONIST

Som tillägg till metformin hos patienter med övervikt och otillfredsställande metabol kontroll. Som tillägg till metformin vid manifest kardiovaskulär sjukdom** och otillfredsställande metabol kontroll.

<i>liraglutid</i>	Victoza*
-------------------	----------

Behandlingen ska utvärderas efter 3 månader och sättas ut efter 6 månader om inte HbA1c reducerats med ≥ 10 mmol/mol. Indikation för fortsatt behandling förstärks ytterligare vid viktreduktion motsvarande 5 procent.

SGLT-2 HÄMMARE

Som tillägg till metformin endast vid manifest kardiovaskulär sjukdom** och otillfredsställande metabol kontroll

<i>empagliflozin</i>	Jardiance* 10 mg
----------------------	------------------

Observera risk för ketoacidosis även vid normala blodsockervärden. Ska sättas ut vid risk för vätskebrist.

* Begränsad subvention; www.tlv.se

** Manifest kardiovaskulär sjukdom omfattar angina pectoris, genomgången hjärtinfarkt, perifer artärsjukdom, TIA/stroke

Specialiserad vård

Diabetes mellitus typ 1**DIREKTVERKANDE INSULINANALOGER**

<i>insulin lispro</i>	Insulin lispro Sanofi
-----------------------	-----------------------

Inte för nyinsättning

<i>insulin aspart</i>	Novorapid
-----------------------	-----------

Iterering endast när byte till Insulin lispro Sanofi bedöms ogenomförbart.

LÅNGVERKANDE INSULINANALOG**I första hand**

<i>insulin glargin</i>	Abasaglar 100 E/ml
------------------------	--------------------

<i>insulin glargin</i>	Lantus 100 E/ml
------------------------	-----------------

Inte för nyinsättning. Iterering endast när byte till Abasaglar bedöms olämpligt

28

Specialiserad vård

I andra hand

När endos av Abasaglar eller Lantus inte täcker dygnsbehovet av basinsulin

<i>insulin glargin</i>	Toujeo 300 E/ml
------------------------	-----------------

Svår hypoglykemi/insulinkoma

<i>glukagon</i>	Glucagon Novo Nordisk
-----------------	-----------------------

Hypoglykemi vid behandling med glibenklamid, glimepirid och andra sulfonylureapreparat kan bli allvarlig och långvarig. Tillståndet ska förleda inläggning.

Tyreoidesjukdomar

För diagnostik och behandling av tyreoidesjukdomar, se www.viss.nu.

TYREOIDEAHORMON

<i>levotyroxin</i>	Levaxin
--------------------	---------

Specialiserad vård

TYREOSTATIKA

Kan orsaka neutropeni och allvarlig leverskada. Vid feber/infektion, kontrollera neutrofila granulocyter akut. Följ leverenzymmer regelbundet, särskilt vid behandling med propyltiouracil.

<i>tiamazol</i>	⇔ Thiamazole ..., Thacapzol
-----------------	-----------------------------

Vid intolerans mot tiamazol

<i>propyltiouracil</i>	Tiotil
------------------------	--------

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

29

D-vitaminbrist

D-vitaminbrist (S-25-OH-vitamin D <25 nmol/l) är globalt ett stort problem, men det är oklart hur omfattande problemet är i Sverige. Riskfaktorer är bristande solexponering, täckande klädsel, mörk hud, hög ålder och malabsorption.

D-vitaminbrist; www.viss.nu

D-VITAMIN

<i>kolekalciferol</i>	Benferol 800 IE /dygn
-----------------------	-----------------------

<i>kolekalciferol</i>	Divisun 2000 IE /dygn
-----------------------	-----------------------

Vid samtidigt lågt kalciumintag

<i>kalciumkarbonat + kolekalciferol</i>	Kalcipos-D forte tablett
---	--------------------------

	⇔ Calcichew-D3 Citron, Kalcipos-D forte, Recicalc-D Forte <i>tuggtablett</i>
--	--

Specialiserad vård

Brist på binjurebarkshormon

De tidiga symtomen är diffusa – trötthet, aptitlöshet, koncentrations-svårigheter, hypotoni och ospecifika smärtor. Binjurebarkssvikt är en ovanlig men viktig differentialdiagnos vid cirkulationssvikt. Snabb diagnostik och behandling är livräddande. Binjurebarkssvikt kan också uppträda efter kortisonbehandling.

GLUKOKORTIKOID

<i>hydrokortison</i>	⇔ Hydrokortison ... tablett
----------------------	-----------------------------

<i>hydrokortison</i>	Solu-Cortef* inj
----------------------	------------------

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

MINERALKORTIKOID

<i>fludrokortison</i>	Florinef
-----------------------	----------

30

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Specialiserad vård

Hyperprolaktinemi

Utredning på endokrinologisk och/eller gynekologisk specialistklinik. För kvinnor, se även **Gynekologi och obstetrik** sid 34.

DOPAMINAGONISTER

<i>bromokriptin</i>	⇔ Parlodel, Pravidel
<i>kabergolin</i>	⇔ Cabergoline ..., Dostinex

Manlig hypogonadism

TESTOSTERON

<i>testosteron</i>	⇔ Tostran, Tostrex <i>gel</i>
<i>testosteron</i>	Nebido <i>inj</i>

Testosteronbrist hos män (manlig hypogonadism); www.viss.nu

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

31

Graviditet och amning

Hälsosamma levnadsvanor

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insatser.
- Fysisk aktivitet bör uppmuntras.
- Kraftig övervikt och undervikt under graviditet är riskfaktorer för både mor och barn.
- Vid graviditet ska alkohol undvikas helt.

Vid läkemedelsbehandling i samband med graviditet och amning bör alltid en nytta-riskbedömning göras. Nyttan av ett läkemedel är i många fall större än den eventuella risken.

Graviditet och läkemedelsbehandling

Dos samt tidpunkt för exponering för ett läkemedel under fosterlivet har stor betydelse. Risken för missbildningar är störst under första trimestern medan läkemedelsbehandling under senare delen av graviditeten kan påverka t.ex. organmognad, tillväxt och centrala nervsystemet. Exponering i slutet av graviditeten kan medföra abstinenssymtom eller annan påverkan på barnet under nyföddhetsperioden.

Såväl akuta som kroniska sjukdomar samt graviditetsrelaterade besvär kräver ofta farmakologisk behandling. En obehandlad sjukdom kan medföra en större risk för barnet än den riskökning en läkemedels exponering under fosterlivet kan ge. De fysiologiska förändringar som sker under graviditeten påverkar ofta läkemedelsomsättningen. Dosjustering kan behövas. Det kan vara värdefullt att bestämma koncentrationen av läkemedel i plasma när det är möjligt.

Vaccination av gravida sid 133

32

Graviditetsillamående

I första hand

<i>meklozin</i>	Postafen
-----------------	----------

I andra hand – vid otillräcklig effekt

<i>prometazin + koffein + efedrin</i>	Lergigan comp*
---------------------------------------	----------------

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

Amning och läkemedelsbehandling

Vid amning är risken för farmakologisk effekt på barnet beroende av många olika faktorer, t.ex. läkemedelshalten i mjölken, barnets ålder och allmäntillstånd samt barnets förmåga att ta upp och eliminera läkemedlet. Prematura barn och sjuka barn är känsligare för läkemedelspåverkan. Eftersom biverkningar hos spädbarn ofta är ospecifika är det viktigt att vara observant vid läkemedelsbehandling under amning.

Specialiserad vård

Nedläggning av amning

<i>kabergolin</i>	⇔ Cabergoline ..., Dostinex
-------------------	-----------------------------

För information om enskilda läkemedelseffekter:

Janusmed fosterpåverkan; www.janusinfo.se

Janusmed amning; www.janusinfo.se

Vid frågor om läkemedel under graviditet och vid amning, kontakta Karolinska läkemedelsinformationscentralen, Karolic; tfn 585 810 60, karolic.karolinska@sll.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

33

Gynekologi och obstetrik

Riktlinjer för behandling med hormonella preventivmetoder;

www.janusinfo.se

Antikonception; www.lakemedelsverket.se

Östrogener och gestagener tillhör de miljöbelastande läkemedelssubstanserna. Därför är det viktigt att läkemedlen kasseras på ett korrekt sätt. Överblivna läkemedel bör lämnas in på apotek vilket även gäller använda läkemedelsinnehållande plåster och p-ringar.

Antikonception

Individuell rådgivning är av största vikt och alla som söker för preventivmedelsrådgivning bör få information om samtliga tillgängliga metoder. Långverkande metoder (LARC, long-acting reversible contraception) såsom spiral och p-stav är det mest effektiva skyddet mot graviditet.

Kombinerad hormonell antikonception

Hälsosamma levnadsvanor

- Kraftig övervikt ökar risken för venös trombos och är därför en relativ kontraindikation för kombinerad hormonell antikonception.

Kombinerad hormonell antikonception är en högeffektiv preventivmetod med ett så gott som hundra procentigt skydd mot oönskade graviditeter vid korrekt användning. Oftast ingår det syntetiska östrogenet etinylestradiol tillsammans med gestagen.

Positiva hälsoeffekter

- Minskad smärta vid menstruation.
- Minskad blödningsmängd, vilket minskar förekomsten av järnbristanemi.
- Regelbundna blödningar alternativt blödningsfrihet.
- Minskad förekomst av funktionella ovarialcystor.
- Minskad risk för äggstocks-, livmoder- och kolorektalcancer.

34

Negativa hälsoeffekter

- Ökad risk för venös tromboembolism (VTE). Östrogenkomponenten står för den ökade blodproppsrisk och gestagenkomponenten modifierar risken. Den årliga trombosincidensen hos friska kvinnor i fertil ålder som inte använder p-piller är 2/10 000. För p-piller-användare är motsvarande siffra 5–12/10 000 att jämföra med incidensen vid graviditet som är 10–30/10 000.
- Ökad risk för stroke hos kvinnor som har migrän med aura varför östrogenfri metod bör förskrivas till dessa.
- Gestageninnehållet varierar med olika preparat och står för huvuddelen av de upplevda biverkningarna, såsom bröstsvullnad, humörpåverkan och nedstämdhet.

I första hand

<i>levonorgestrel + etinylestradiol</i>	Prionelle ⇔ Abelonelle 28, Anastrella 28, Leverette, Prionelle 28, Rigevidon 28
---	--

I andra hand

<i>drosipirenon + etinylestradiol</i>	⇔ Daylette, Dizminelle, Estrelen
<i>etonogestrel + etinylestradiol</i>	Nuvaring*, Ornibel*, Vagiprev* <i>vaginalinlägg</i>
<i>nomegestrol + estradiol</i>	Zoely**

* Ingår inte i läkemedelsförmånen, men subventioneras av SLL till kvinnor under 26 år. Läkemedlet är utbytbara enligt Läkemedelsverket men ingår inte i läkemedelsförmånen, vilket gör att de inte får bytas ut på apotek. Fri prissättning gör att priset kan variera mycket mellan olika apotek.

** Ingår inte i läkemedelsförmånen och subventioneras inte av SLL till kvinnor under 26 år

Vid nyförskrivning är monofasiskt lågdoserat p-piller med levonorgestrel förstahandsval p.g.a. något lägre risk för venös trombos. Individuell anpassning är dock väsentlig för god följsamhet. P-piller med levonorgestrel kan hos vissa ge humörpåverkan och påverka sexualiteten negativt. Preparat med annat gestagen bör övervägas vid upplevda bieffekter.

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

35

Kombinerade monofasiska preventivmetoder kan användas utan uppehåll för att minska menstruationsrelaterade besvär. Om blödning uppstår kan 3–5 dagars uppehåll göras med bibehållen preventiv effekt.

Medicinering kan påbörjas 6 veckor efter förlossningen hos såväl ammande som icke ammande kvinnor.

Gestagena metoder

Den preventiva säkerheten varierar mellan olika gestagena metoder beroende på dos och administrationssätt. Långverkande metoder såsom hormonspiral och p-stav har den högsta preventiva effekten. Ingen ökad trombosrisk föreligger. Alla östrogenfria metoder kan påbörjas när som helst efter förlossning oavsett amning.

LÅGDOSERADE GESTAGENMETODER

Hormonspiral är den hormonella metod som innebär minst systempåverkan och kan användas oavsett ålder och paritet. Den ger minskad blödningsmängd, minskad förekomst av anemi och minskad risk för livmodercancer. Användning av hormonspiral kan ge upphov till småblödningar initialt och därefter sparsamma blödningar eller amenorré.

<i>levonorgestrel</i>	Jaydess 6 µg/24 h <i>hormonspiral</i>
<i>levonorgestrel</i>	Kyleena 9 µg/24 h <i>hormonspiral</i>
<i>levonorgestrel</i>	Mirena 15 µg/24 h <i>hormonspiral</i>

Jaydess och Kyleena har ett lägre hormoninnehåll än Mirena. Jaydess byts vart tredje år, Mirena och Kyleena vart femte år.

Minipiller ger fullgod preventiv effekt till kvinnor över 40 år. Den preventiva säkerheten är sämre än för kombinerade hormonella preventivmedel och hormonspiral och rekommenderas därför inte som förstahandsmetod till unga kvinnor.

<i>noretisteron</i>	Mini-Pe*
---------------------	----------

* Ingår inte i läkemedelsförmånen och subventioneras inte av SLL till kvinnor under 26 år

MELLANDOSERADE GESTAGENMETODER

Den preventiva effekten av mellanpiller är jämförbar med kombinerade hormonella metoder. P-staven är en långverkande metod och byts vart tredje år. Oregelbundna blödningar, humörsvingningar, bröstsvullnad, viktökning och akne är de vanligaste biverkningarna.

36

<i>desogestrel</i>	⇔ Desogestrel ..., Azalia, Gestrina, Vinelle, Zarelle
<i>etonogestrel</i>	Nexplanon <i>p-stav</i>

HÖGDOSERADE GESTAGENMETODER

P-spruta som administreras var tredje månad ger ett högeffektivt skydd mot graviditet. Den endogena östrogenproduktionen blir dock så låg att det vid långvarig användning finns en risk för minskad bentäthet, vilket ska beaktas hos tonåringar och kvinnor över 45 år. Amenorré och oregelbundna blödningar är vanligt.

<i>medroxyprogesteron</i>	⇔ Depo-Progevera, Depo-Provera <i>inj</i>
---------------------------	---

Icke-hormonell antikonception**KOPPARSPIRAL**

Kopparspiral kan rekommenderas till kvinnor oavsett ålder eller paritet. Kopparspiral kan ge riklig menstruation och dysmenorré.

Akut antikonception

Akut antikonception ska påbörjas så snart som möjligt efter oskyddat samlag.

I första hand

<i>ulipristal</i>	Ellaone* <i>receptfritt</i>
-------------------	-----------------------------

Engångsdos, har effekt upp till 5 dygn efter samlag.

I andra hand

<i>levonorgestrel</i>	Levonorgestrel ...*, Frivelle*, LevoDonna*, Postinor* <i>receptfritt</i>
-----------------------	--

Engångsdos, har effekt upp till 3 dygn efter samlag.

* Ingår inte i läkemedelsförmånen. Fri prissättning gör att priset kan variera mellan olika apotek.

För båda preparaten kan skyddseffekten vara lägre vid hög kroppsvikt.

Kopparspiral är mycket effektivt om insättning sker inom 5 dygn efter samlag.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek ... Generika från olika företag

37

Dysmenorré

Riktlinjer för utredning och behandling av dysmenorré och endometriosis; www.janusinfo.se

<i>naproxen</i>	⇔ Naproxen ..., Alpoxen, Pronaxen
-----------------	-----------------------------------

Tillägg av paracetamol kan förbättra den smärtlindrande effekten. Även kombinerade hormonella preventivmedel har väldokumenterad effekt vid dysmenorré liksom hormonspiralen Mirena. Kombinerade monofasiska preventivmetoder kan användas utan uppehåll för att minska dysmenorré. Om blödning uppstår kan 3–5 dagars uppehåll göras med bibehållen preventiv effekt.

Riklig menstruation

Riktlinjer för utredning och behandling av gynekologiska blödningsrubbnings; www.janusinfo.se

<i>levonorgestrel</i>	Mirena <i>hormonspiral</i>
<i>tranexamsyra</i>	⇔ Tranexamsyra ..., Cyklokapron, Cyklonova, Tranexa

Kombinerade monofasiska preventivmetoder kan användas utan uppehåll för att minska riklig menstruation. Om blödning uppstår kan 3–5 dagars uppehåll göras med bibehållen preventiv effekt.

Reglering av menstruation

Riktlinjer för utredning och behandling av gynekologiska blödningsrubbnings; www.janusinfo.se

<i>medroxyprogesteron</i>	Provera
<i>noretisteron</i>	Primolut-Nor

Kombinerade monofasiska preventivmetoder kan användas både med och utan uppehåll för att minska menstruationsrelaterade besvär. Om blödning uppstår kan 3–5 dagars uppehåll göras med bibehållen preventiv effekt.

38

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek ... Generika från olika företag

Vaginit, vaginos

Riktlinjer för diagnostik och behandling av sjukdomar i vulva och vagina; www.janusinfo.se

Candidainfektion

<i>flukonazol</i>	⇔ Fluconazol ..., Diflucan, Solona kapsel
<i>klotrimazol</i>	Canesten* vaginaltablett

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

Vid graviditet rekommenderas klotrimazol i första hand.

Bakteriell vaginos

<i>dequalinium</i>	⇔ Dequalinium ..., Donaxyl vaginaltablett
<i>klindamycin</i>	Dalacin vagitorium, vaginalkräm
<i>metronidazol</i>	Flagyl tablett, vagitorium

Metronidazol är effektivt även mot trichomonas.

Premenstruell dysforisk störning

Riktlinjer vid premenstruell dysforisk störning; www.janusinfo.se

Premenstruell dysforisk störning (PMDS) är ett tillstånd som drabbar 3–5 % av kvinnor i fertil ålder och innebär svåra premenstruella symtom, framför allt irritabilitet, nedstämdhet, inre spänning och affektlabilitet, med en påtaglig inverkan på det dagliga livet. Symtomen avtar helt under första veckan efter menstruation. För diagnos krävs minst fem cykelrelaterade symtom varav minst ett av ovanstående kardinalsymtom. Diagnosen bekräftar genom dagliga skattningar av symtom under två på varandra följande menstruationscykler.

Behandling med SSRI har i placebokontrollerade studier visat en mycket god effekt vid PMDS. Olika SSRI-preparat förefaller effektmässigt likvärdiga. Läkemedelsbehandling endast under lutealfas är lika effektiv som kontinuerlig behandling.

<i>escitalopram</i>	⇔ Escitalopram ..., Ciprex (10–)20 mg/dygn
<i>sertralín</i>	⇔ Sertralín ..., Oralin, Sertrone, Zolof 50–100 mg/dygn

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

39

Klimakteriebesvär

Riktlinjer för östrogenbehandling av klimakteriella besvär; www.janusinfo.se

Hälsosamma levnadsvanor

- Regelbunden fysisk aktivitet. Rekommendation enligt Fyssh. Överväg FaR.

Tre av tio kvinnor i övergångsåldern har så svåra besvär (svettningar, värmevallningar och sömnproblem) att de vill ha behandling. Dessa besvär varar oftast under några år före och efter den sista menstruationen, menopausen, men kan hos vissa kvinnor fortgå långt upp i åren. Hormonbehandling rekommenderas till kvinnor med östrogenbristsymtom som påverkar livskvaliteten negativt. Östrogenbehandling med systemisk effekt ger mycket god symtomlindring vid värmevallningar och svettningar.

Kvinnor med menopaus före 45 års ålder ska alltid erbjudas substitutionsbehandling med estradiol till åtminstone 50-årsåldern, om inga kontraindikationer föreligger. Detta för att minska risken för osteoporos, hjärt-kärlsjukdom och demens.

Alla kvinnor som behandlas systemiskt med estradiol och som inte är hysterektomerade ska ha gestagentillägg för att skydda endometriet.

Kontraindikationer mot systemisk substitution med estradiol är bröst- eller livmodercancer, pågående venös tromboembolism (VTE), angina pectoris, hjärtinfarkt, stroke samt allvarlig leversjukdom. Transdermal östrogen-tillförel medför mindre leverpåverkan än oral behandling och ökar inte risken för VTE.

Längre tids systemisk hormonbehandling ger en något ökad risk för bröstcancer som blir mätbar efter fem års behandling. Risken är större framför allt vid kombinationsbehandling (östrogen + gestagen) jämfört med enbart östrogen.

För kvinnor som påbörjar behandlingen i åldern 50–59 år har medicineringsflera positiva hälsoeffekter med bland annat gynnsam effekt på benmineralhalten och minskad risk för fraktur samt synes minska risken för hjärt-kärlsjukdom. Risk-nyttaförhållandet är klart fördelaktigt om behandlingen initieras i nära anslutning till menopaus. Individuellt anpassad behandlingstid.

Vid urogenitala symtom med torra slemhinnor orsakad av östrogenbrist ger lokalbehandling med östrogen bäst effekt.

40

Fast kombination

GESTAGEN-ÖSTROGENKOMBINATIONER

Cyklisk behandling

<i>noretisteron + estradiol</i>	Novofem (1 mg estradiol)
<i>noretisteron + estradiol</i>	⇔ Femasekvens (2 mg estradiol)

Den högre dosen estradiol rekommenderas vid menopaus före 45 års ålder eller vid otillräcklig effekt av 1 mg.

Kontinuerlig behandling

<i>medroxyprogesteron + estradiol</i>	Indivina
<i>noretisteron + estradiol</i>	⇔ Activelle, Clivelle, Noresmea

Individuell kombination östrogen + gestagen

ÖSTROGEN

<i>estradiol</i>	Estradot plåster
<i>estradiol</i>	Femanest

GESTAGENER

<i>levonorgestrel</i>	Mirena hormonspiral
<i>medroxyprogesteron</i>	Provera
<i>noretisteron</i>	Primolut-Nor

Slidtorrhet

ÖSTROGENER FÖR LOKAL BEHANDLING

Används utan gestagentillägg. Ökar inte risken för bröstcancer.

<i>estradiol</i>	Oestring vaginalinlägg
<i>estradiol</i>	Vagifem* vaginaltablett
<i>estriol</i>	Ovesterin vaginalkräm, vagitorium

Kan även ha gynnsam effekt vid urinträngningar. Se **Trängningar, trängningsinkontinens** sid 130

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

41

Specialiserad vård

Behandlingskrävande myom

<i>ulipristal</i>	Esmya
-------------------	-------

Monitorering med leverfunksionsprover krävs. Kontraindicerat vid leversjukdom. **Behandling av myom med ulipristal**; www.janusinfo.se

Hyperprolaktinemi

<i>bromokriptin</i>	⇔ Parlodel, Pravidel
<i>kabergolin</i>	⇔ Cabergoline ..., Dostinex

Förvärkar och hotande förtidsbörd

<i>atosiban</i>	Tractocile
<i>terbutalin</i>	Bricanyl inj

Profylaktiskt mot Rh-immunisering

<i>immunoglobulin anti-D</i>	Rhophylac
------------------------------	-----------

Cervixutmognad

<i>dinoproston</i>	Minprostin
<i>misoprostol</i>	Cytotec

Värkstimulerande

<i>oxytocin</i>	Oxytocin Pilum
-----------------	----------------

Blödning vid förlossning och abort

I första hand	
<i>oxytocin</i>	Oxytocin Pilum

I andra hand	
<i>karboprost</i>	Prostinfenem
<i>metylergometrin</i>	Methergin

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

42

Specialiserad vård

Medicinsk abort

<i>mifepriston</i>	Mifegyne
<i>misoprostol</i>	Cytotec

Inkomplett missfall

<i>misoprostol</i>	Cytotec
--------------------	---------

Fertilitetsbehandling

Hälsosamma levnadsvanor

- Rökning försämrar fertiliteten hos både kvinnor och män.
- Undervikt och kraftig övervikt försämrar fertiliteten.

Peroral ovulationsstimulering

<i>letrozol</i>	⇔ Letrozol ...
-----------------	----------------

Ovulationsstimulering med gonadotropiner

<i>follitropin alfa</i>	Gonal-f*
<i>menotropin</i>	Menopur*

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Ovulationsinduktion efter ovulationsstimulering

<i>koriogonadotropin alfa</i>	Ovitrelle
-------------------------------	-----------

Nedreglering av gonadotropiner

<i>nafarelin</i>	⇔ Synarel, Synarela nässpray
------------------	------------------------------

Gonadotropinantagonist

<i>ganirelix</i>	⇔ Fyremadel, Orgalutran inj
------------------	-----------------------------

Lutealfasstöd

<i>progesteron</i>	Lutinus vaginaltablett
--------------------	------------------------

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

43

Hjärta och kärl

Rekommendationerna av hjärt-kärlläkemedel gäller lika för män och kvinnor och oberoende av kronologisk ålder. För sköra äldre patienter med kort förväntad återstående livslängd bör symptomatisk behandling och bibehållande av livskvalitet prioriteras före prevention.

Prevention av hjärt-kärlsjukdom

Hälsosamma levnadsvanor

Hälsosamma levnadsvanor är basen för kardiovaskulär prevention.

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insatser. Läs även om **Nikotinberoende** på sid 118.
- Vid riskbruk av alkohol, erbjud rådgivande samtal.
- Regelbunden fysisk aktivitet. Rekommendation enligt Fyssh. Överväg FaR.
- Korta pauser vid långvarigt sittande har positiva hälsoeffekter.
- Uppmärksamma och behandla obstruktiv sömnapné.
- Råd om hälsosamma matvanor ska följa de Nordiska näringsrekommendationerna (NNR 2012). Överväg hänvisning till distriktsköterska eller dietist för individanpassning.

Blodtryckssänkande läkemedel

Hypertoni sid 46

Lipidsänkande behandling

Statiner är väldokumenterade för reduktion av morbiditet och mortalitet. För kardiovaskulär prevention hos patienter utan avancerade lipidrubbingar bör risken och inte kolesterolnivån styra behandlingen. Det föreligger en underanvändning av statiner bland patienter med etablerad aterosklerosjukdom och många patienter avbryter medicineringen.

I första hand

<i>atorvastatin</i>	⇔ Atorvastatin ..., Atorbir, Lipistad, Lipitor 10–80 mg/dygn
<i>simvastatin</i>	⇔ Simvastatin ..., Simidon 20–40 mg/dygn

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

44

I andra hand – vid biverkningar eller interaktioner

<i>rosuvastatin</i>	⇔ Rosuvastatin ..., Crestor 5–40 mg/dygn
---------------------	---

Rosuvastatin har en mindre omfattande klinisk dokumentation än atorvastatin och simvastatin men de tre medlen anses ha klasseffekter avseende skydd mot kardiovaskulära händelser.

För patienter med mycket hög risk som patienter med akut koronart syndrom eller avancerade lipidrubbingar eftersträvas ofta en mer intensiv statinbehandling (atorvastatin 40–80 mg/dygn). Beakta interaktioner och att risken för biverkningar är dosberoende.

Muskelsymtom under statinbehandling föranleder behandlingsavbrott, men kan ha andra orsaker än statinen. Framgångsrik återinsättning av en statin minskar patientens kardiovaskulära risk. Börja då med låg dos och titrera upp. Byte mellan de likartade atorvastatin och simvastatin är mindre lämpligt. Om byte av preparat behövs är rosuvastatin att föredra.

Återsätt statin efter behandlingsavbrott. Börja med låg dos och titrera upp. Preparatbyte kan underlätta.

Statiner – bland de bästa läkemedlen vi har för mindre än en krona per dag; www.janusinfo.se

KOLESTEROLABSORPTIONSHÄMMARE

<i>ezetimib</i>	⇔ Ezetimib ..., Ezetrol*
-----------------	--------------------------

Övervägs som tilläggsbehandling till statin för sekundärprevention efter akut koronart syndrom/hjärtinfarkt när en mer intensiv lipid-sänkande behandling bedöms vara angelägen. Bäst dokumenterat vid samtidig diabetes och/eller hög ålder. Övervägs även som tillägg till statin för primärprevention till patienter med familjär hyperkolesterolemi.

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Statiner för kardiovaskulär prevention...; www.janusinfo.se
Avancerade lipidrubbingar – utredning och behandlingsrekommendation; www.janusinfo.se

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

45

Arteriell trombosprofilax

Trombosprofilax vid ischemisk hjärtsjukdom sid 49, efter hjärtinfarkt sid 49, vid förmaksflimmer sid 56, perifer artärsjukdom sid 58, TIA/ischemisk stroke sid 92, 93

ASA eller annan trombocythämmande behandling rekommenderas inte som primärpreventiv behandling för patienter utan manifest aterosklerotisk sjukdom.

Hypertoni

Definitionen av hypertoni är som tidigare $\geq 140/90$ mmHg. Bra blodtrycksbehandling är en viktig del av kardiovaskulär prevention och är väldokumenterat upp till åtminstone 85 års ålder. En välfungerande blodtryckssänkande behandling ska inte sättas ut på grund av hög ålder. I dag föreligger en underbehandling av hypertoni och många patienter avbryter behandlingen. Fler patienter bör nå målblodtryck och detta är särskilt viktigt för patienter med hög hjärt-kärlrisk, t.ex. de med tidigare stroke/TIA, hjärtinfarkt, hjärtsvikt, perifer artärsjukdom, diabetes eller njursjukdom.

Behandlingsmål, under förutsättning att behandlingen tolereras väl:
 ≤ 65 år 120–130/70–80 mmHg
 > 65 år 130–139/70–80 mmHg

För målblodtryck vid diabetes respektive kronisk njursjukdom, se avsnitten Diabetes mellitus sid 26 och Njursjukdomar sid 103.

De flesta hypertoni-patienter behöver sättas in på kombinationsbehandling med två läkemedel redan från början.

24-timmars blodtrycksmätning ger bättre information om diagnos och prognos än blodtrycksmätning på mottagningen. Hembloodtrycksmätning ger värdefull tilläggsinformation och ökar patientens delaktighet i behandlingen. Det är viktigt att patienten mäter blodtrycket på ett korrekt sätt. För praktiskt tillvägagångssätt se **Att förebygga aterosklerotisk hjärt-kärlsjukdom med läkemedel – bakgrundsdokumentation;** www.lakemedelsverket.se.

Multifaktoriell behandling vid diabetes sid 26
Prevention vid medicinsk njursjukdom sid 103
Rekommendationer för behandling av hypertoni; www.janusinfo.se

46

Sätt upp mål blodtryck tillsammans med patienten och följ upp. Ofta behövs två läkemedel redan från början.

ACE-HÄMMARE

<i>enalapril</i>	⇔ Enalapril ..., Renitec
<i>ramipril</i>	⇔ Ramipril ..., Triatec

ANGIOTENSINRECEPTORBLOCKERARE (ARB)

<i>kandesartan</i>	⇔ Candesartan ..., Amias, Candesartad, Kairasec, Kandrozid
<i>losartan</i>	⇔ Losartan ..., Klomentan, Losarstad

Hypertoni vid diabetes mellitus med eller utan nefropati bör behandlas med ACE-hämmare eller ARB.

KALCIUMANTAGONIST

<i>amlodipin</i>	⇔ Amlodipin ..., Amlodistad, Norvasc
------------------	--------------------------------------

DIURETIKA

<i>bendroflumetiazid</i>	⇔ Bendroflumetiazid ..., Salures
<i>hydroklortiazid</i>	⇔ Hydroklortiazid ..., Esidrex
<i>hydroklortiazid + amilorid</i>	⇔ Amiloferm mite, Normorix mite, Sparkal mite amilorid

Beakta risk för hypokalemi och hyponatremi samt metabola biverkningar. Vid nedsatt njurfunktion (eGFR <30 ml/min) rekommenderas furosemid istället för tiaziddiuretika.

KOMBINATIONER

ACE-hämmare eller ARB plus amlodipin och/eller diuretikum är rekommenderade kombinationer. Kombination av ACE-hämmare och ARB rekommenderas inte på grund av ökad risk för biverkningar (njurpåverkan, elektrolytrubbningar) utan ytterligare förbättring av prognosen.

forts.

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

47

Fasta kombinationspreparat

<i>enalapril + hydroklortiazid</i>	⇔ Enalapril/Hydrochlorothiazide ..., Enalapril Comp ..., Linatil comp, Renitec comp
<i>kandesartan + hydroklortiazid</i>	⇔ Candesartan/Hydrochlorothiazide ..., Atacand Plus, Candemox Comp, Candesartad Comp
<i>losartan + hydroklortiazid</i>	⇔ Losartan/Hydrochlorothiazide ..., Klomentan Comp, Losarstad Comp, Marozid

Tilläggsbehandling

BETABLOCKERARE

<i>metoprololsuccinat</i>	⇔ Metoprolol ...*, Bloxazoc*, Metomylan*, Seloken ZOC*
---------------------------	--

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Betablockerare ges som tilläggsbehandling vid hypertoni eller vid samtidig ischemisk hjärtsjukdom, rytmrubbningar, hjärtsvikt eller migrän. Kombinationen tiazider och betablockerare medför risk för diabetogena effekter.

ALDOSTERONANTAGONIST

(Mineralkortikoidreceptorantagonist, MRA)

<i>spironolakton</i>	⇔ Spironolakton ...
----------------------	---------------------

Spironolakton är mer effektivt än övriga tilläggsmedel vid behandling av resistent hypertoni, särskilt om den är volymsberoende.

ALFABLOCKERARE

<i>doxazosin</i>	⇔ Doxazosin ...*, Alfadil*, Cardura*, Carduran*
------------------	---

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Specialiserad vård

ALFA- OCH BETABLOCKERARE

<i>labetalol</i>	Trandate**
------------------	------------

** Ingår inte i läkemedelsförmånen

48 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Ischemisk hjärtsjukdom

Lipidsänkande behandling sid 44

TROMBOCYTHÄMMARE

<i>acetylsalicylsyra</i>	⇔ Acetylsalicylsyra ..., Trombyl 75 mg/dygn
--------------------------	--

Vid misstanke om instabil kranskärslsjukdom ges en laddningsdos om 500 mg helst buffrad acetylsalicylsyra, t.ex. Bamyl brösttablett. Alternativt tuggas 4 tabletter Trombyl (300 mg) för snabb effekt.

<i>klopidogrel</i>	⇔ Clopidogrel ..., Cloriocard, Grepid, Plavix
--------------------	---

Klopidogrel är alternativ vid ASA-överkänslighet.

Vid tidigare ulcussjukdom är det säkrare att lägga till PPI till ASA än att byta till klopidogrel. Klopidogrel är även ett alternativ till tikagrelor som tidsbegränsat tillägg till ASA för vissa patientgrupper efter hjärtinfarkt eller efter PCI.

Rekommendationer för behandling av kranskärslsjukdom med ADP-receptorhämmare; www.janusinfo.se

Sekundärprofylax efter hjärtinfarkt

TROMBOCYTHÄMMARE

Se ovan.

Specialiserad vård

TROMBOCYTHÄMMARE

<i>tikagrelor</i>	Brilique
-------------------	----------

Tidsbegränsad kombinationsbehandling med ASA efter instabil kranskärslsjukdom.

ÖVRIGA ANTITROMBOTISKA LÄKEMEDEL

<i>fondaparinux</i>	Arixtra
<i>heparinnatrium</i>	Heparin LEO

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

49

BETABLOCKERARE

<i>metoprololsuccinat</i>	⇔ Metoprolol ..., Bloxazoc, Metomylan, Seloken ZOC 100–200 mg/dygn
---------------------------	---

Lipidsänkande behandling sid 44

ACE-HÄMMARE

Vid nedsatt vänsterkammarmfunktion, diabetes mellitus eller hypertoni

<i>ramipril</i>	⇔ Ramipril ..., Triatec måldos 10 mg/dygn
-----------------	--

Måldosen har visats minska sjuklighet och bör eftersträvas om patienten tolererar denna.

ALDOSTERONANTAGONISTER

(Mineralkortikoidreceptorantagonister, MRA)

Vid hjärtsvikt efter hjärtinfarkt överväg

I första hand

<i>spironolakton</i>	⇔ Spironolakton ... 25–50 mg/dygn
----------------------	--------------------------------------

Beakta risk för hyperkalemi.

I andra hand – vid endokrina biverkningar

<i>eplerenon</i>	⇔ Eplerenon ..., Insprä 50 mg/dygn
------------------	---------------------------------------

Beakta risk för hyperkalemi.

Angina pectoris

Anfallskuperande

NITROGLYCERIN

<i>glyceryltrinitrat</i>	⇔ Glytrin, Nitrolingual spray
<i>glyceryltrinitrat</i>	Suscard buckaltablett

Specialiserad vård

<i>glyceryltrinitrat</i>	Nitroglycerin Abcur inf
--------------------------	-------------------------

50 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Anfallsförebyggande**BETABLOCKERARE**

<i>bisoprolol</i>	⇔ Bisoprolol ..., Bisomyl, Bisostad, Emconcor CHF
<i>metoprololsuccinat</i>	⇔ Metoprolol ..., Bloxazoc, Metomylan, Seloken ZOC

KALCIUMANTAGONISTER

<i>amlodipin</i>	⇔ Amlodipin ..., Amlodistad, Norvasc
<i>verapamil</i>	Isoptin Retard

Försiktighet med verapamil i kombination med betablockad på grund av risk för bradyarytmier.

LÅNGVERKANDE NITRAT

<i>isosorbidmononitrat</i>	⇔ Isosorbidmononitrat ..., Imdur, Isomex, Isonova
----------------------------	---

Hjärtsvikt med bevarad systolisk vänsterkammarmfunktion* (diastolisk hjärtsvikt): ejektionsfraktion (EF) ≥50%.

Ingen hjärtsviktsbehandling har ännu visats förbättra prognosen vid HFpEF*. Behandling av underliggande hjärtsjukdom (t.ex. hypertoni, ischemisk hjärtsjukdom, förmaksflimmer) och komorbiditet (t.ex. diabetes, njursvikt, lungsjukdom, övervikt, anemi) kan påverka förloppet positivt. Diuretika ges vid symtom.

* Heart Failure with preserved ejection fraction, HFpEF

Hjärtsvikt med lätt nedsatt systolisk vänsterkammarmfunktion**: EF 40–49%.

Detta är en gråzon. Dessa patienter har tidigare ansetts ha "diastolisk hjärtsvikt" varför samma behandlingsrekommendation som vid HFpEF** gäller. Det finns dock ofta anledning att behandla med RAAS-blockad och betablockad som vid hjärtsvikt med nedsatt systolisk vänsterkammarmfunktion (systolisk hjärtsvikt).

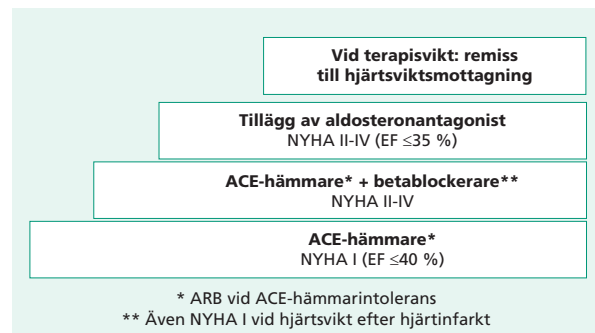
** Heart Failure with mid-range ejection fraction, HFmrEF

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

51

Hjärtsvikt med nedsatt systolisk vänsterkammarmfunktion* (systolisk hjärtsvikt): EF <40%

* Heart Failure with reduced ejection fraction, HFrEF

Behandlingarna i "hjärtsviktstrappan" förbättrar både symtom och prognos. Titra om möjligt läkemedelsbehandlingen till måldoser. Utöver detta ges diuretika vid symtomatiskt behov. Digoxin kan övervägas vid förmaksflimmer eller symtomatiskt behov. Hälsoamma levnadsvanor är viktiga även vid hjärtsvikt, se sid 44.

Remiss till hjärtsviktsmottagning på sjukhus bör utnyttjas för hjälp med diagnostik, dositering, information och fortsatt vårdplanering. Efter optimering av läkemedelsbehandlingen görs en ny evaluering av hjärtfunktionen. Vid fortsatt nedsatt ejektionsfraktion (EF ≤35 %) bör remiss skickas för ställningstagande till sviktpacemaker (CRT, övervägs vid QRS-bredd ≥130 ms) defibrillator (ICD) eller annan tilläggsbehandling.

Hjärtsvikt; www.viss.nu

Icke symtomgivande hjärtsvikt; NYHA I**ACE-HÄMMARE**

<i>enalapril</i>	⇔ Enalapril ..., Renitec
	måldos (20–) 40 mg/dygn

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

52

<i>ramipril</i>	⇔ Ramipril ..., Triatec
	måldos 10 mg/dygn

Måldosen har visats minska sjuklighet och bör eftersträvas om patienten tolererar denna.

Vid ACE-hämmarintolerans**ANGIOTENSINRECEPTORBLOCKERARE (ARB)**

<i>kandesartan</i>	⇔ Candesartan ..., Amias, Candesartad, Candexetil, Kairasec, Kandrozid
	måldos 32 mg/dygn
<i>losartan</i>	⇔ Losartan ..., Klomentan, Losarstad
	måldos 150 mg/dygn

Måldosen har visats minska sjuklighet och bör eftersträvas om patienten tolererar denna.

Symtomgivande hjärtsvikt; NYHA II–IV

Läkemedel enligt ovan i kombination med

BETABLOCKERARE

<i>bisoprolol</i>	⇔ Bisoprolol ..., Bisomyl, Bisostad, Emconcor CHF
	måldos 10 mg/dygn
<i>metoprololsuccinat</i>	⇔ Metoprolol ..., Bloxazoc, Metomylan, Seloken ZOC
	måldos 200 mg/dygn

Måldosen har visats minska sjuklighet och bör eftersträvas om patienten tolererar denna.

Symtomgivande hjärtsvikt (NYHA II–IV) och måttlig till uttalad nedsättning av vänsterkammarmfunktionen (EF ≤35%)

Läkemedel enligt ovan i kombination med

ALDOSTERONANTAGONISTER (Mineralkortikoidreceptorantagonister, MRA)**I första hand**

<i>spironolakton</i>	⇔ Spironolakton ... 25–50 mg/dygn
----------------------	-----------------------------------

Lägg till efter fullgod basbehandling. Beakta risk för hyperkalemi (lätt förhöjt och stabilt P-Kalium upp till 5,5 mmol/l tolereras).

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

53

●● forts. Symtomgivande hjärtsvikt (NYHA II–IV) och måttlig till uttalad nedsättning av vänsterkammarmfunktionen (EF ≤35%)

I andra hand – vid endokrina biverkningar

<i>eplerenon</i>	⇔ Eplerenon ..., Inspra
	50 mg/dygn

Beakta risk för hyperkalemi (lätt förhöjt och stabilt P-Kalium upp till 5,5 mmol/l tolereras).

Specialiserad vård

För patienter med EF ≤35 % och symtom trots optimal behandling enligt hjärtsviktstrappan ovan

<i>sakubitril + valsartan</i>	Entresto*
-------------------------------	-----------

Remiss till hjärtsviktsmottagning för handläggning enligt protokoll för nationellt ordnat införande. Observera att läkemedlet inte ska kombineras med ACE-hämmare.

Överväg vid hjärtfrekvens ≥75 slag/minut i vila hos patienter med sinusrytm och EF ≤35 % som förblir i NYHA II–IV trots fullgod läkemedelsbehandling enligt ovan (särskilt betablockerare i maximal tolererad dos).

<i>ivabradin</i>	Ivabradin ..., Procoralan*
------------------	----------------------------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Symtomatisk hjärtsviktsbehandling**DIURETIKA**

<i>bendroflumetiazid*</i>	⇔ Bendroflumetiazid ..., Salures
<i>furosemid**</i>	⇔ Furosemid ..., Furix, Impugan
<i>furosemid**</i>	Lasix Retard
<i>hydroklortiazid*</i>	⇔ Hydroklortiazid ..., Esidrex

* Tiazider har sämre effekt vid nedsatt njurfunktion. Ska inte användas vid eGFR <30 ml/min.

** Observera att furosemid ofta behöver dosökas vid försämrad njurfunktion. Monitorera effekten.

Vid hypokalemi**I första hand**

<i>spironolakton</i>	⇔ Spironolakton ...
----------------------	---------------------

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

54

I andra hand

<i>kaliumklorid</i>	⇔ Kaliumklorid ..., Kaleorid
---------------------	------------------------------

Vid järnbrist med eller utan anemi

<i>järnkarboximaltos</i>	Ferinject
--------------------------	-----------

Järnbehandling ska övervägas vid S-ferritin <100 mikrog/l eller vid S-ferritin 100–299 mikrog/loch P-transferrinmättnad <0,2 (20 procent).

Vid förmaksflimmer eller som symtomatisk tilläggsbehandling vid svår hjärtsvikt

Överväg

<i>digoxin</i>	Digoxin BioPhausia
----------------	--------------------

Ska användas i låg dos. Kontrollera plasmakoncentrationen vid behov.

Förmaksflimmer, förmaksfladder

Ta ställning till tromboemboliprofylax med antikoagulantia, se nedan. Valet mellan frekvensreglerande och rytmreglerande strategi styrs huvudsakligen av patientens symtom. Behandla bakomliggande sjukdomar och riskfaktorer som hypertoni, övervikt och obstruktiv sömnapné.

Frekvensreglering

God frekvensreglering är viktigt vid förmaksflimmer/-fladder. Digoxin rekommenderas inte som monoterapi för frekvensreglering.

I första hand

<i>bisoprolol</i>	⇔ Bisoprolol ..., Bisomyl, Bisostad, Emconcor CHF
-------------------	---

<i>metoprololsuccinat</i>	⇔ Metoprolol ..., Bloxazoc, Metomylan, Seloken ZOC
---------------------------	--

<i>verapamil</i>	Isoptin Retard (i tvådos)
------------------	---------------------------

Det kan finnas skäl att kombinera betablockerare och verapamil för att åstadkomma en bättre frekvensreglering. Vid kombinationsbehandling bör risk för bradykardi beaktas.

I andra hand – vid otillräcklig effekt, överväg tillägg av

<i>digoxin</i>	Digoxin BioPhausia
----------------	--------------------

Ska användas i lågdos. Kontrollera plasmakoncentration vid behov. Vid kombinationsbehandling med betablockerare eller verapamil bör risk för bradykardi beaktas.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

55

Rytmgregering

Vid symtomatiskt förmaksflimmer/-fladder bör elkonvertering, antiarytmikabehandling och ablation övervägas. Dessa behandlingar styrs via specialistvården. Antiarytmiska läkemedel kan ge allvarliga biverkningar. Beakta tillkomst av kontraindikationer under pågående behandling (t.ex. hjärtsvikt, ischemisk hjärtsjukdom, njursvikt, QT-förlängning). Sätt ut antiarytmika vid övergång från paroxysmalt till permanent/kroniskt flimmer/fladder.

Specialiserad vård

ANTIARYTMIKA**I första hand**

<i>dronedaron</i>	Multaq*
-------------------	---------

<i>flekainid**</i>	Tambacor
--------------------	----------

Dronedaron interagerar med antikoagulantia.

* Begränsad subvention; www.tlv.se

** Bör vanligen kombineras med betablockerare

I andra hand – vid strukturell hjärtsjukdom

<i>amiodaron</i>	Cordarone tablett, inj
------------------	------------------------

Amiodaron interagerar med antikoagulantia.

Tromboemboliprofylax

Använd riskskattning med CHA₂DS₂-VASc för ställningstagande till antitrombotisk behandling. CHA₂DS₂-VASc ≥2 för män och ≥3 för kvinnor innebär indikation för antikoagulantibehandling. Vid CHA₂DS₂-VASc =1 för män och =2 för kvinnor: överväg antikoagulantibehandling, framför allt vid ålder över 65 år. Risken för tromboembolism ökar kontinuerligt med stigande ålder.

Försök att åtgärda påverkbara riskfaktorer för blödning såsom högt blodtryck och överkonsumtion av alkohol. Undvik preparat som ökar blödningsrisken, t.ex. COX-hämmare (NSAID), SSRI och omega-3-fettsyror. Hos sköra äldre patienter med hög blödningsrisk måste en klinisk bedömning göras angående nyttan av behandlingen.

56

Perorala antikoagulantia

Samtliga perorala antikoagulantia ställer särskilda krav på patientinformation och systematisk uppföljning med kontroll av compliance, njurfunktion, Hb, eventuella interaktioner med andra läkemedel samt blödningsrisken. Man ska ha samma respekt för nya orala antikoagulantia (NOAK) som för warfarin. NOAK är kontraindicerade vid mekanisk hjärtklaff och vid signifikant mitralisstenos.

Patienten ska förses med antikoagulantibricka för respektive läkemedel och varning ska noteras i den elektroniska journalen.

Beprövade reverseringsrutiner finns för warfarin och för dabigatran finns en specifik antidot (idarucizumab). För samtliga NOAK finns möjlighet att mäta plasmakoncentrationer.

ASA rekommenderas inte på indikationen förmaksflimmer eftersom det ger avsevärt sämre skydd än antikoagulantia mot tromboembolisk stroke, utan att vara säkrare.

För mer detaljerad information, **Aktuella rekommendationer och praktiska råd om orala antikoagulantia**; www.janusinfo.se.

I första hand**DIREKTVERKANDE FAKTOR Xa-HÄMMARE**

<i>apixaban</i>	Eliquis
-----------------	---------

Apixaban är minst njurfunktionsberoende för sin eliminering bland aktuella NOAK, men har inte dokumenterats vid eGFR <25 ml/min.

I andra hand**DIREKTVERKANDE TROMBINHÄMMARE**

<i>dabigatran</i>	Pradaxa
-------------------	---------

Alternativ till apixaban vid biverkningar och/eller risk för betydelsefulla läkemedelsinteraktioner via cytokrom P450. Var försiktig hos äldre patienter med nedsatt njurfunktion. Dabigatran är kontraindicerat vid eGFR <30 ml/min. Antidot mot dabigatran finns (idarucizumab).

ANTIVITAMIN K-LÄKEMEDEL

<i>warfarin</i>	Waran innehåller blått färgämne, indigokarmín
-----------------	---

<i>warfarin</i>	Warfarin Orion
-----------------	----------------

Observera att warfarin ska användas för patienter med mekanisk klaff eller signifikant mitralisstenos.

Av säkerhetsskäl rekommenderas särskild dosett för vita warfarin-tabletter för att särskilja dessa från andra tabletter.

forts.

57

PK-INR målvärde: mellan 2,0 och 3,0. För vissa patienter kan självtestning och eventuellt egen dosjustering vara aktuellt.

Information till förskrivare om självtestning och egenvård vid behandling med warfarin; www.janusinfo.se

Antikoagulantibehandling vid förmaksflimmer; www.janusinfo.se

Broschyren **Orala antitrombotiska läkemedel vid blödning och inför kirurgi** finns på www.janusinfo.se och kan beställas via e-post: medicinsk.fortbildning.hsf@sl.se.

Klaffsjukdom och medfödda vitier**Endokarditprofylax** sid 77**Antikoagulantibehandling**; www.viss.nu

Warfarin är det antikoagulantium som ska användas av patienter med mekanisk klaff.

Perifer artärsjukdom**Hälsosamma levnadsvanor**

- Gångträning. **Benartärsjukdom**; www.fyss.se
- Rekommendera rökstopp och erbjud stödande insatser. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118

Lipidsänkande behandling sid 44

Till samtliga patienter med påvisad perifer artärsjukdom.

Blodtryckssänkande behandling

Målbloodtryck 130–135/80–85 mmHg. **Hypertoni** sid 46

Blodsockerreglering

se **Diabetes mellitus** sid 26

TROMBOCYTHÄMMANDE LÄKEMEDEL

<i>acetylsalicylsyra</i>	⇔ Acetylsalicylsyra ..., Trombyl 75 mg/dygn
--------------------------	---

eller

<i>klpidogrel</i>	⇔ Clopidogrel ..., Cloriocard, Grepid, Plavix
-------------------	---

Till samtliga patienter med symtomatisk perifer artärsjukdom.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

58

Venös tromboembolisk sjukdom (VTE)

Hälsosamma levnadsvanor

- Övervikt är en riskfaktor både för insjuknande i och recidiv av VTE.

Immobilisering är en riskfaktor för insjuknande.

Beakta blödningsrisken, t.ex. vid nedsatt njurfunktion.

Profylax

I samband med kirurgi och vid immobilisering

LÅGMOLEKYLÄRA HEPARINER

<i>dalteparin</i>	Fragmin
<i>tinzaparin</i>	Innohep

Vid elektiv ortopedisk höft- och knäplastik

LÅGMOLEKYLÄRA HEPARINER

<i>dalteparin</i>	Fragmin
<i>tinzaparin</i>	Innohep

DIREKTVERKANDE FAKTOR Xa-HÄMMARE

<i>apixaban</i>	Eliquis
-----------------	---------

Behandling av VTE

I väntan på diagnostik är det viktigt att direkt initiera antikoagulantia-behandling, lämpligen med lågmolekylärt heparin. Efter det akuta omhändertagandet vid VTE rekommenderas ett uppföljande läkarbesök inom 3 månader för utvärdering av antikoagulantia-behandling, ställningstagande till kompletterande utredning samt behandlingstidens längd.

Vid okomplicerad VTE

I första hand

DIREKTVERKANDE FAKTOR Xa-HÄMMARE

<i>apixaban</i>	Eliquis
-----------------	---------

Apixaban är minst njurfunktionsberoende för sin eliminering bland aktuella NOAK, men har inte dokumenterats vid eGFR <25 ml/min.

forts.

I andra hand

DIREKTVERKANDE TROMBINHÄMMARE

<i>dabigatran</i>	Pradaxa
-------------------	---------

Lågmolekylärt heparin ska ges i behandlingsdos i 5 dagar innan dabigatran sätts in. Alternativ till apixaban vid biverkningar och/eller risk för betydelsefulla läkemedelsinteraktioner. Var särskilt försiktig vid behandling av äldre patienter. Dabigatran är mindre lämpligt vid måttligt till kraftigt nedsatt njurfunktion och kontraindicerat vid eGFR <30 ml/min. Antidot mot dabigatran finns (idarucizumab).

Vid komplicerad VTE, VTE på ovanlig lokalisation, allvarlig koagulationsrubning eller uttalat nedsatt njurfunktion

ANTIVITAMIN K-LÄKEMEDEL

<i>warfarin</i>	Waran innehåller blått färgämne, indigokarmin
<i>warfarin</i>	Warfarin Orion

Av säkerhetsskäl rekommenderas särskild dosett för vita warfarin-tabletter för att särskilja dessa från andra tabletter.

LÅGMOLEKYLÄRA HEPARINER

<i>dalteparin</i>	Fragmin
<i>tinzaparin</i>	Innohep

Vid cancerassocierad VTE

LÅGMOLEKYLÄRA HEPARINER

<i>dalteparin</i>	Fragmin
<i>tinzaparin</i>	Innohep

Vid långtidsbehandling kan peroral antikoagulantia övervägas.

Cancerassocierad venös tromboembolism; www.janusinfo.se

Specialiserad vård

OFRAKTIONERAT HEPARIN

<i>heparinatrium</i>	Heparin LEO
----------------------	-------------

PENTASACKARID

<i>fondaparinux</i>	Arixtra
---------------------	---------

TROMBOLYTISK/FIBRINOLYTISK VERKANDE LÄKEMEDEL

<i>alteplas</i>	Actilyse
-----------------	----------

Hemostatiskt verkande läkemedel

K-VITAMIN

<i>fytomenadion</i>	Konakion Novum inj
---------------------	--------------------

För användning av Konakion Novum, se **Antikoagulantia-behandling med AVK och LMH**; www.viss.nu.

FIBRINOLYSHÄMMANDE LÄKEMEDEL

<i>tranexamsyra</i>	⇔ Tranexamsyra ..., Cyklokapron, Cyklonova, Tranexa <i>tablett</i> Cyklokapron <i>brustablett</i>
---------------------	---

Specialiserad vård

FRISÄTTARE AV VON WILLEBRAND-FAKTORN OCH FAKTOR VIII

<i>desmopressin</i>	Octostim
---------------------	----------

FIBRINOLYSHÄMMANDE LÄKEMEDEL

<i>tranexamsyra</i>	Cyklokapron inj
---------------------	-----------------

PROTROMBINKOMPLEKKONCENTRAT

<i>koagulationsfaktorer II, VII, IX, X</i>	Confidex
--	----------

Protrombinkomplekkoncentrat är förstahandsalternativ vid allvarlig blödning under warfarinbehandling och ges tillsammans med Konakion Novum. Protrombinkomplekkoncentrat används också i vissa fall med allvarlig blödning hos patienter som behandlas med faktor-Xa-hämmare.

Se vidare **Profylax mot och reversering av blödning orsakad av antivitamin-K (AVK)-läkemedel**; www.lakemedelsverket.se. Vid blödning under behandling med andra antikoagulantia, se broschyren **Orala antitrombotiska läkemedel vid blödning och inför kirurgi**; www.janusinfo.se.

ANTIDOT TILL DABIGATRAN

<i>idarucizumab</i>	Praxbind
---------------------	----------

Upprepad dos kan behövas.

Hud- och könssjukdomar

Mjukgörare

Mjukgörare bör förskrivas med subvention endast till patienter med eksem, psoriasis och iktyos. Övriga patienter hänvisas till egenvård.

<i>glycerol</i>	Miniderm
<i>karbamid</i>	Canoderm

Glukokortikoider för utvärtes bruk

GRUPP I – MILT VERKANDE

<i>hydrokortison</i>	Hydrokortison Trimb
<i>hydrokortison</i>	Mildison Lipid

GRUPP II – MEDELSTARKT VERKANDE

<i>hydrokortisonbutyrat</i>	Locoid
<i>klobetason</i>	Emovat

GRUPP III – STARKT VERKANDE

<i>betametason</i>	Betnovat
<i>mometason</i>	⇔ Mometason ..., Elocon <i>kräm</i> Ovixan <i>kräm</i> ⇔ Mometason ..., Demoson, Elocon <i>salva</i> ⇔ Ovixan, Elocon <i>kutan lösning</i>

Hudmykoser

Jästsvamp

Pityriasis versicolor

<i>ketokonazol</i>	⇔ Ketoconazol ... <i>schampo</i>
--------------------	----------------------------------

Intertriginös dermatit

I första hand

<i>mikonazol + hydrokortison</i>	⇔ Cortimyk, Daktaacort
----------------------------------	------------------------

I andra hand – vid otillräcklig effekt

<i>ekonazol + triamcinolon</i>	Pevisone
--------------------------------	----------

Vaginit, vaginos sid 39

Dermatofyter (trådsvamp)

<i>terbinafin</i>	⇔ Terbinafin ..., Terbislil kräm
-------------------	----------------------------------

Nagelmykoser**Lindrigt nagelengagemang**

Enstaka naglar med engagemang av endast distala halvan av nageln.

<i>amorolfin</i>	⇔ Amorolfine ..., Finail, Loceryl nagellack
------------------	---

Utbrett nagelengagemang

Behandling enbart vid påtagliga besvär och laboratorieverifierad dermatofytinfektion.

<i>terbinafin</i>	⇔ Terbinafin ... tablett
-------------------	--------------------------

Terbinafin tablett kan kombineras med amorolfin nagellack för bättre effekt och minskad risk för recidiv.

Urtikaria**ANTI-HISTAMINER**

<i>cetirizin</i>	⇔ Cetirizin ..., Cetimax, Vialerg
<i>desloratadin</i>	⇔ Desloratadin ..., Aeriuss, Dasselta

Urtikaria; www.viss.nu

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

63

Akne**Lindrig-medelsvår akne****Lokalbehandling**

<i>adapalen*</i>	Differin kräm
<i>azelainsyra</i>	Finacea gel
<i>azelainsyra</i>	Skinoren kräm
<i>bensoylperoxid</i>	Basiron AC**
<i>adapalen* + bensoylperoxid</i>	Epiduo 0,1%/2,5%

* Adapalen och andra retinoider är kontraindicerade för gravida och kvinnor som planerar att bli gravida.

** Ingår inte i läkemedelsförmånen

Medelsvår-svår papulopustulös akne – om tidigare lokalbehandling inte är tillräcklig

I första hand

<i>adapalen* + bensoylperoxid</i>	Epiduo 0,3%/2,5%**
-----------------------------------	--------------------

Som enskild behandling vid medelsvår papulopustulös akne. Om otillräcklig effekt efter 4 veckor ska tillägg av lymecyklin göras.

* Adapalen och andra retinoider är kontraindicerade för gravida och kvinnor som planerar att bli gravida.

** Ingår inte i läkemedelsförmånen

I andra hand

<i>lymecyklin</i>	⇔ Lymecycline ..., Lymelysal, Tetralysal
-------------------	--

Oral antibiotikabehandling ska ges som tillägg till lokalbehandling. Ska ges i fulldos i 3 månader. Om otillräcklig effekt eller risk för ärrbildning, remiss till hudläkare för ställningstagande till isotretinoinbehandling. Efter avslutad antibiotikabehandling bör patienten fortsätta med antibiotikafri lokalbehandling under lång tid. Lymecyklinbehandlingen upprepas högst en gång vid recidiv. För kvinnor med behov av antikonception kan lokalbehandling istället kombineras med lämplig kombinerad hormonell antikonception.

Akne; www.viss.nuBehandling av akne; www.lakemedelsverket.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

64

Rosacea

Vid uttalad papulopustulös rosacea med risk för ärrbildning, remiss till hudläkare.

Lindrig-medelsvår rosacea**I första hand**

<i>azelainsyra</i>	Finacea
--------------------	---------

I andra hand – om azelainsyra inte tolereras

<i>metronidazol</i>	Rozex
---------------------	-------

Medelsvår-svår rosacea**I första hand**

<i>ivermektin</i>	Soolantra*
-------------------	------------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

I andra hand – om lokalbehandling inte är tillräcklig, tillägg av

<i>lymecyklin</i>	⇔ Lymecycline ..., Lymelysal, Tetralysal
-------------------	--

Rosacea; www.viss.nu**Psoriasis****Hälsosamma levnadsvanor**

- Psoriasis är förknippat med kardiovaskulär och metabol sjukdom såsom hypertoni, diabetes, fetma och depression. Individuell genomgång av riskfaktorer kopplade till levnadsvanor rekommenderas.
- Rökning kan försämra psoriasis. Rekommendera rökstopp och erbjud stödande insatser. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118.
- Regelbunden fysisk aktivitet. Rekommendation enligt Fyts. Överväg FaR.
- Vid riskbruk av alkohol, erbjud rådgivande samtal.

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

65

Barn ska alltid remitteras till hudspecialist.

Mild psoriasis**Glukokortikoider för utvärtes bruk** sid 62

På bål, extremiteter och i hårbotten: Grupp III, starkt verkande.

I ansikte och i hudveck: Grupp I-II, mildt respektive medelstarkt verkande.

Mjuggörare sid 62

<i>kalcipotriol</i>	Zoriaxiol salva
<i>kalcipotriol + betametason</i>	⇔ Calcipotriol/Betamethasone ..., Daivobet salva
	⇔ Daivobet, Dovobet, Xamiol gel till hårbotten
	⇔ Calcipotriol/Betametason ..., Enstilar kutant skum

Specialiserad vård

Medelsvår-svår psoriasis och när lokalbehandling är otillräcklig

Remiss till hudspecialist för ställningstagande till ljusbehandling alternativt buckybehandling, samt till systemisk läkemedelsbehandling.

Systemisk behandling kombineras oftast med lokalbehandling. Mjuggörare ska alltid användas som underhållsbehandling och vid recidiv ska i första hand lokala glukokortikoider eller glukokortikoider/kalcipotriol användas.

Psoriasisartrit sid 127

Psoriasis; www.viss.nuLäkemedelsbehandling av psoriasis; www.lakemedelsverket.se**I första hand**

<i>metotrexat</i>	⇔ Methotrexate ..., Metotab tablett
<i>metotrexat</i>	⇔ Metoject, Metotrexat Ebb inj
	Metojectpen inj
<i>acitretin</i>	⇔ Acitretin, Neotigason

I andra hand

<i>adalimumab*</i>	
<i>etanercept*</i>	
<i>infliximab*</i>	

* För aktuellt preparatval se Kloka listan på www.janusinfo.se. Förändringar kan ske under året p.g.a. prisändringar.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

66

Atopiskt eksem

I första hand

Glukokortikoider för utvärtes bruk sid 62
Mjukgörare sid 62.

Specialiserad vård

I andra hand

<i>pimekrolimus</i>	Elidel* <i>kräm</i>
<i>takrolimus</i>	Protopic <i>salva</i>

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Seborroiskt eksem

<i>ketokonazol</i>	⇔ Ketoconazol ... <i>schampo</i>
<i>mikonazol</i> + <i>hydrokortison</i>	⇔ Cortimyk, Daktacort

Seborroiskt eksem hos vuxna; www.viss.nu

Aktinisk keratos

Samtliga patienter som söker för eller behandlas för aktiniska keratoser ska få solskyddsråd (www.stralsakerhetsmyndigheten.se) och rekommenderas solskyddsmedel med lägst solskyddsfaktor 30. Läkare inom primärvården kan behandla aktinisk keratos med imikvimod om diagnos kan ställas med hög säkerhet. Vid diagnostisk osäkerhet eller om otillräcklig effekt konstateras vid behandlingskontroll, remittera till hudläkare.

<i>imikvimod</i>	Zyclara
------------------	---------

Huvudlöss

På grund av ökad resistens hos huvudlöss mot läkemedel är medicintekniska produkter förstahandsval. De finns att köpa på apotek. Medel som innehåller dimetikon kan vara att föredra.

Skabb

Skabbdjur bör ha påvisats innan behandling inleds.

<i>bensylbensoat</i> + <i>disulfiram</i>	Tenutex*
---	----------

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

67

Infektioner

Det förekommer överanvändning av antibiotika, framför allt vid övre luftvägsinfektioner, asymtomatisk bakteriuri och bensår.

Beakta alltid odlingsfynd och resistensmönster och ta vid behov kontakt med infektionsläkare för val av antibiotikum.

Penicillinallergi

Allergi mot penicillin (Pc) avser en IgE- och histaminmedierad snabb överkänslighetsreaktion som yttrar sig i till exempel astma, urtikaria eller anafylaxi. Detta är ovanligt men bör alltid utredas med diagnostisk testmetod. Icke-kliande hudmanifestationer eller gastrointestinala störningar är vanliga under antibiotikabehandling men förknippas inte med äkta Pc-allergi. Vid osäker anamnes med misstanke om Pc-överkänslighet av mindre allvarlig karaktär bör testdos övervägas. Se vårdprogram för infektioner i öppenvård; Strama Stockholm, www.janusinfo.se.

Övre luftvägsinfektioner

Luftvägsinfektioner i öppenvård; Strama Stockholm, www.janusinfo.se

Akut otitis media

För barn 1–12 år rekommenderas aktiv expektans i 2–3 dygn. Undantag görs vid allmänpåverkan, perforerad otit, för barn under 2 år med bilateral otit samt vid riskfaktorer då behandling inleds vid diagnostifallet.

<i>fenoximetylpenicillin (PcV)</i> 25 mg/kg x 3 i 5 dygn (max 1,6 g x 3)
--

Vid öronsekretion hos barn med rörbehandling

Terracortril med polymyxin B 3–5 droppar x 3 i 5 dygn

Terapisvikt vid akut otitis media

<i>amoxicillin</i> 20 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 750 mg x 3)
--

Alternativt enligt odlingsssvar.

forts.

69

Labial herpes

Behandling behövs sällan.

Lokalbehandling finns, men har marginell effekt på tid till utläkning. Vid primärinfektion eller svåra skov är tidig peroral behandling att föredra.

Vuxna och barn från 12 år

<i>valaciklovir</i>	⇔ Valaciclovir ..., Valtrex
---------------------	-----------------------------

Barn 2–11 år

<i>aciclovir</i>	⇔ Aciclovir ..., Zovirax
------------------	--------------------------

Sexuellt överförbara sjukdomar

Klamydia

<i>doxycyklin</i>	⇔ Doxycyklin ..., Doxyferm
-------------------	----------------------------

Vid graviditet, se www.medsinet.se/infpreg.

Mycoplasma genitalium

<i>azitromycin</i>	⇔ Azithromycin ..., Azitromax 500 mg x 1 första dygnet, sedan 250 mg x 1 i 4 dygn
--------------------	---

Kondylom

<i>podofyllotoxin</i>	Wartec
-----------------------	--------

Podofyllotoxin är kontraindicerat vid graviditet.

Genital herpes

<i>valaciklovir</i>	⇔ Valaciclovir ..., Valtrex
---------------------	-----------------------------

Klamydia, Mycoplasma genitalium, Kondylom, Herpes simplex; www.viss.nu

Sexuellt överförbara bakteriella infektioner; www.lakemedelsverket.se

Impetigo sid 76

Hud- och mjukdelsinfektioner sid 74

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

68

Recidiv av akut otitis media – inom 4 veckor

<i>fenoximetylpenicillin (PcV)</i> 25 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 1,6 g x 3)

<i>amoxicillin</i> 20 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 750 mg x 3)
--

Alternativt enligt odlingsssvar.

Pc-allergi

Ery-Max 10 mg/kg x 4 i 7 dygn (max 250 mg x 4)
<i>mixtur/granulat till oral suspension</i>

Diagnostik och behandling och uppföljning av akut mediaotit – AOM; www.lakemedelsverket.se

Akut streptokocktonsillit

Vid halsfluss, tag endast prov för streptokocker när minst tre centorkriterier är uppfyllda.

Verifiera diagnosen (≥3 centorkriterier plus positivt snabbtest). Penicillin-resistens förekommer inte hos grupp A-streptokocker.

<i>fenoximetylpenicillin (PcV)</i> 12,5 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 1 g x 3)

Recidiv av streptokocktonsillit – inom 4 veckor

<i>klindamycin</i> vuxna 300 mg x 3 i 10 dygn, barn 5 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 300 mg x 3)
--

<i>cefadroxil*</i> vuxna 500 mg x 2 i 10 dygn, barn 15 mg/kg x 2 i 10 dygn (max 500 mg x 2)

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

Pc-allergi

<i>klindamycin</i> vuxna 300 mg x 3 i 10 dygn, barn 5 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 300 mg x 3)
--

Handläggning av faryngotonsilliter i öppenvård; www.lakemedelsverket.se

70

Akut maxillarsinuit

Expektans rekommenderas vid symtom <10 dygn vid förkylning med purulent snuva och måttlig smärta över bihålorna. Nasal steroid kan övervägas.

fenoximetylpenicillin (PcV) 25 mg/kg x 3 i 7 dygn (max 1,6 g x 3)

Pc-allergi och >8 år

doxycyklin 200 mg x 1 i 3 dygn, sedan 100 mg x 1 i 4 dygn

Nedre luftvägsinfektioner

Luftvägsinfektioner i öppenvård; Strama Stockholm, www.janusinfo.se
Farmakologisk behandling av nedre luftvägsinfektioner i öppen vård; www.lakemedelsverket.se

Hälsosamma levnadsvanor

- Ge råd om rökstopp till rökande patienter och familjemedlemmar i samband med luftvägsinfektioner. Läs mer om **Nikotinberoende** på sid 118.

Undvik antibiotika vid okomplicerad akut bronkit.

Akut bronkit

Antibiotikabehandla inte i övrigt lungfrisk patient oavsett etiologi (virus, mykoplasma, andra bakterier).

Pneumoni hos vuxna

fenoximetylpenicillin (PcV) 1 g x 3 i 7 dygn

Underliggande KOL

amoxicillin 500–750 mg x 3 i 7 dygn

Misstanke om mykoplasma och vid Pc-allergi

doxycyklin 200 mg x 1 i 3 dygn, sedan 100 mg x 1 i 4 dygn

forts.
71

Pneumoni hos barn

Barn 0–5 år

amoxicillin 20 mg/kg x 3 i 5 dygn

Barn >5 år

fenoximetylpenicillin (PcV) 25 mg/kg x 3 i 7 dygn (max 1 g x 3)

Misstanke om mykoplasma och vid Pc-allergi

Ery-Max 10 mg/kg x 4 i 7 dygn (max 250 mg x 4)
mixtur/granulat till oral suspension

Barn >8 år

doxycyklin 2 mg/kg x 1 i 7 dygn (max 100 mg x 1)

Exacerbation av KOL

Ökad sputumpurulens (obligat), ökad sputumvolym och ökad dyspné (minst två kriterier).

amoxicillin 500–750 mg x 3 i 5–7 dygn

doxycyklin 200 mg x 1 i 3 dygn, sedan 100 mg x 1 i 4 dygn

Influensa

Behandling av och profylax mot influensa med antivirala medel; www.lakemedelsverket.se

Vaccination mot influensa sid 133, 134

Urinvägsinfektioner

Urinvägsinfektioner i öppenvård; Strama Stockholm, www.janusinfo.se
Läkemedelsbehandling av urinvägsinfektioner i öppenvård; www.lakemedelsverket.se

Växelbruk rekommenderas för att minska risken för resistensutveckling.

Cystit hos kvinnor

nitrofurantoin 50 mg x 3 i 5 dygn (inte vid eGFR <40 ml/min)

pivmecillinam 200 mg x 3 i 5 dygn

pivmecillinam 400 mg x 2–3 i 3 dygn (<50 års ålder med sporadisk UVI)

Alternativ vid odlingsverifierat känslig stam

trimetoprim 160 mg x 2 i 3 dygn

72

Bakteriuri och cystit hos gravida

Odlar först.

nitrofurantoin 50 mg x 3 i 5 dygn
(inte vid eGFR <40 ml/min, inte vid förlösning)

pivmecillinam 200 mg x 3 i 5 dygn

*cefadroxil** 500 mg x 2 i 5 dygn

Cystit hos män

Odlar först. Bevaka odlingsvar och resistensbestämning.

nitrofurantoin 50 mg x 3 i 7 dygn (inte vid eGFR <40 ml/min)

pivmecillinam 200 mg x 3 i 7 dygn

Febril UVI hos vuxna

Odlar först. Bevaka odlingsvaret – risk för resistens.

ciprofloxacin 500 mg x 2 i 7 dygn (kvinnor), 10–14 dygn (män)**

trimetoprim + sulfametoxazol 160 mg/800 mg x 2 i 10–14 dygn**

Febril UVI hos gravida ska alltid initialt handläggas i slutenvård.

Cystit hos barn <2 år

Akut cystit hos barn <2 år behandlas som febril UVI och ska handläggas av barnläkare eller allmänläkare i kontakt med barnläkare.

Cystit hos barn ≥2 år

Odlar först.

*nitrofurantoin**** 1,5 mg/kg x 2 i 5 dygn (inte vid eGFR <40 ml/min) (max 50 mg x 3)

pivmecillinam 200 mg x 3 i 5 dygn till barn över 30 kg

*cefadroxil** 15 mg/kg x 2 i 5 dygn (max 500 mg x 2)

Alternativ vid odlingsverifierat känslig stam

trimetoprim 3 mg/kg x 2 i 3 dygn (max 160 mg x 2)

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

** Anpassa dosen till njurfunktionen.

*** Tablettarna går att krossa och blanda i vätska eller mat.

forts.
73

Febril UVI hos barn

Misstänkt febril UVI hos barn 0–15 år ska remitteras till barnakut för utredning och behandling.

Hud- och mjukdelsinfektioner

Hud- och mjukdelsinfektioner i öppenvård; Strama Stockholm, www.janusinfo.se

Läkemedelsbehandling av bakteriella hud- och mjukdelsinfektioner i öppenvård; www.lakemedelsverket.se

Tillstånd som paronykier, follikuliter och hidradenitis suppurativa ska i normalfallet inte antibiotikabehandlas.

Borrelia (erytema migrans)

Vuxna, solitärt erytema migrans

fenoximetylpenicillin (PcV) 1 g x 3 i 10 dygn (2 g x 3 till gravida)

Vid Pc-allergi, multipla erytem eller samtidig feber

doxycyklin 100 mg x 2 i 10 dygn

Barn

fenoximetylpenicillin (PcV) 25 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 1 g x 3)

Vid Pc-allergi, multipla erytem eller samtidig feber, se **Läkemedelsbehandling av borreliainfektion;** www.lakemedelsverket.se.

Infekterade hund-, katt- eller människobett

Odlar först, ange typ av bett på remissen. Klindamycin, erytromycin, perorala cefalosporiner och flukloxacillin (isoxazolympenicillin) är inte verksamma mot *Pasteurella multocida*, huvudpatogen vid katt- och hundbett.

Hund- och människobett

Vuxna

amoxicillin + klavulansyra 500 mg x 3 i 10 dygn

Barn

amoxicillin + klavulansyra 20 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 500 mg x 3)

74

Kattbett

Infektion som debuterar >2 dygn efter bittet behandlas som hundbett.

Vuxna

fenoximetylpencillin (PcV) 1 g x 3 i 10 dygn (2 g x 3 vid vikt >90 kg)

Barn

fenoximetylpencillin (PcV) 25 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 1 g x 3)

Pc-allergi

Vuxna

trimetoprim + sulfametozazol 160 mg/800 mg x 2 i 10 dygn

Barn

trimetoprim + sulfametozazol 8 mg/ml + 40 mg/ml 0,4 ml/kg x 2 i 10 dygn (max 160 mg/800 mg x 2)

Sårinfektioner

Rodnad och måttlig sekretion ingår i normal sårläggning. Odlar före eventuell antibiotikabehandling. Vid hudabscesser är incision den viktigaste åtgärden och antibiotika är sällan indicerat.

Vuxna

flukloxacillin 1 g x 3 i 7 dygn

Barn

flukloxacillin 25 mg/kg x 3 i 7 dygn (max 1 g x 3)

*cefadroxil** 15 mg/kg x 2 i 7 dygn (max 500 mg x 2)

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

Pc-allergi

klindamycin vuxna 300 mg x 3 i 7 dygn, barn 5 mg/kg x 3 i 7 dygn (max 300 mg x 3)

Impetigo

Lindriga förändringar

Tvål och vatten. Ta bort krustorna!

Måttliga förändringar

fusidinsyra (Fucidin**) kräm eller salva x 2-3 i 7 dygn

Odlar gärna och ange att patienten behandlas med fusidinsyra på odlingsremissen! Bevaka odlingsvaret - risk för resistens.

** Ingår inte i läkemedelsförmånen

Utbredda förändringar

Barn

flukloxacillin 25 mg/kg x 3 i 7 dygn (max 750 mg x 3)

*cefadroxil** 15 mg/kg x 2 i 7 dygn (max 500 mg x 2)

trimetoprim + sulfametozazol 8 mg/ml + 40 mg/ml, 0,4 ml/kg x 2 i 7 dygn (max 160 mg/800 mg x 2)

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

Vuxna

flukloxacillin 1 g x 3 i 7 dygn

Infekterade arteriella eller venösa bensår

Vid arteriella sår bör cirkulationen bedömas och optimeras. Vid venösa sår är behandlingen en effektiv kompression. Bensår är sällan infekterade, var därför återhållsam med antibiotikabehandling.

Antibiotika påskyndar läkningen endast vid klara kliniska tecken på infektion som ökande lokal rodnad, smärta, purulent sekretion och feber. Odlar först och behandla inte gramnegativa tarmbakterier.

Svåråtkäta fotsår hos personer med diabetes bör bedömas på fotmottagning med multidisciplinärt team.

Streptokockinfektion

fenoximetylpencillin (PcV) 1 g x 3 i 10 dygn (2 g x 3 vid vikt >90 kg)

Stafylokockinfektion

flukloxacillin 1 g x 3 i 10 dygn

Pc-allergi

klindamycin 300 mg x 3 i 10 dygn

Erysipelas

Erysipelas (rosfeber) orsakas av betahemolytiska streptokocker. Akut insjuknande med feber och välvägränsad, värmeökad hudrodnad. Ofta ses initialt en ökad utbredning av rodnaden efter insatt behandling, medan febern sjunker snabbt.

fenoximetylpencillin (PcV) 1 g x 3 i 10 dygn (2 g x 3 vid vikt >90 kg)

Pc-allergi

klindamycin 300 mg x 3 i 10 dygn

Herpes zoster hos immunkompetent

Alla patienter över 50 år samt de med komplicerad bältros t.ex. zoster oticus eller ophthalmicus bör behandlas. Behandling påbörjas snarast inom 72 timmar från utslagsdebuten. Vid zoster ophthalmicus ska sedvanlig behandling sättas in så fort som möjligt, därefter kontaktas ögonläkare för undersökning.

valaciklovir 500 mg 2 x 3 i 7 dygn

Dosreduktion vid nedsatt njurfunktion.

Genital herpes sid 68

Labial herpes sid 68

Endokarditprofylax

Antibiotikaprofylax rekommenderas inte rutinmässigt vid orala ingrepp. Profylax kan övervägas efter individuell bedömning av ansvarig läkare till patienter med hög risk för endokardit såsom tidigare genomgången endokardit, förekomst av klaffprotes eller cyanotiskt hjärtvitium vid särskilda riskingrepp.

Indikationer för antibiotikaprofylax i tandvården;
www.lakemedelsverket.se

Perorala antibiotika

<i>amoxicillin</i>	⇔ Amoxicillin ..., Amimox
<i>amoxicillin + klavulansyra</i>	⇔ Amoxicillin/Clavulanic acid ..., Amoxicillin/Klavulansyra ..., Betaklav, Bioclavid, Klaximol, Spektramox
<i>cefadroxil*</i>	⇔ Cefadroxil ...
<i>ciprofloxacin*</i>	⇔ Ciprofloxacin ...
<i>doxycyklin</i>	⇔ Doxycyklin ..., Doxyferm
<i>erytromycin</i>	Ery-Max
<i>fenoximetylpencillin (PcV)</i>	⇔ Fenoximetylpencillin ..., Avopenin, Kåvepenin, Tikacillin
<i>flukloxacillin</i>	⇔ Flukloxacillin ..., Heracillin
<i>klindamycin</i>	⇔ Clindamycin ..., Dalacin
<i>metronidazol</i>	Flagyl
<i>nitrofurantoin</i>	⇔ Nitrofurantoin ..., Furodantin
<i>pivmecillinam</i>	⇔ Penomax, Selexid
<i>trimetoprim</i>	Idotrim tablett Trimetoprim Meda <i>mixtur</i>
<i>trimetoprim + sulfametozazol</i>	Bactrim ⇔ Bactrim forte, Eusaprim forte

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

Specialiserad vård

Intravenösa antibiotika

Vid användning av intravenösa antibiotika är det viktigt att beakta följande principer:

- Vid akut livshotande infektion som svår sepsis eller bakteriell meningit är det avgörande för prognosen att omedelbart sätta in baktericida antibiotika.
- Ta alltid blododling och andra relevanta odlingar innan intravenös antibiotika ges för att kunna optimera behandlingen efter odlingsvar. Dock ska inte svårigheter att få odlingar fördröja behandling med antibiotika vid livshotande infektioner.

Specialiserad vård

- Sträva efter att minska användningen av cefalosporiner. Dessa kan ofta ersättas av antibiotika med smalare spektrum.
- Peroperativ antibiotikaprofylax ska utgöras av en eller ett fåtal doser och ges högst ett dygn.

Empirisk antibiotikabehandling av vuxna på sjukhus och SÄBO;
www.stramastockholm.se.

Se även nationella Stramas rekommendationer för infektioner hos vuxna på sjukhus; www.strama.se.

För att undvika utbyte, ordinera upphandlat preparat. Aktuella preparat anges i beställningssystemet Proceedo och på www.janusinfo.se.

<i>amikacin</i>	Biklin
<i>ampicillin</i>	Doktacillin
<i>bensylpenicillin</i>	Benzylpenicillin Panpharma
<i>cefotaxim*</i>	Cefotaxim Villerton
<i>ceftazidim*</i>	Ceftazidim Sandoz
<i>ciprofloxacin*</i>	Ciprofloxacin Villerton
<i>gentamicin</i>	Gensumycin
<i>imipenem + cilastatin</i>	Imipenem/Cilastatin Fresenius Kabi
<i>klindamycin</i>	Dalacin
<i>kloxacillin</i>	Cloxacillin Stragen
<i>meropenem</i>	Meronem
<i>metronidazol</i>	Metronidazole Braun
<i>piperacillin + tazobaktam</i>	Piperacillin/Tazobactam Fresenius Kabi
<i>trimetoprim + sulfametoxazol</i>	Eusaprim
<i>vankomycin</i>	Vancomycin Orion

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

Antivirala läkemedel

valaciklovir ⇔ Valaciclovir ..., Valtrex tablett

Herpes zoster hos immunkompetent sid 77
Genital herpes sid 68
Labial herpes sid 68

Specialiserad vård

aciklovir Aciclovir Hospira inf

Antimykotika för systemiskt bruk

flukonazol ⇔ Fluconazol ..., Diflucan, Solona kapsel

Specialiserad vård

flukonazol Fluconazol B. Braun inf

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Matsmältningsorgan

Det finns en överförskrivning av protonpumpshämmare (PPI). Många ordinerar PPI utan korrekt indikation eller behandlas onödigt länge.

Indikationer för PPI:

- Gastroesofageal refluxsjukdom
- Ulcussjukdom
- Ulcusprofylax

Ompröva PPI-behandling vid receptförnyelse. Eftersträva lägsta dos och kortast möjliga behandlingstid. PPI har associerats med ökad risk för pneumoni, frakturer och svår tarminfektion (Clostridium difficile). Avslutande av PPI-behandling kan medföra symptom på förhöjd syrasekretion (rebound). PPI-behandling kan avslutas utan nedtrappning, men om det inte lyckas kan nedtrappning provas. Vid eventuella utsättningsymtom ges antacida.

Funktionell dyspepsi

Funktionell dyspepsi är den vanligaste orsaken till långvarig dyspepsi. Diagnosen ställs enligt Rome IV-kriterierna. Det är ett ofarligt men ibland besvärligt tillstånd. Undvik PPI som har en mycket blygsam effekt, liksom eradikering av Helicobacter pylori.

Vid lätta till måttliga besvär

Livs- och stresshanteringsåtgärder som att äta små portioner, långsamt och ofta. Fysisk aktivitet och stresshantering är viktigt.

Vid uttalade besvär

amitriptylin ⇔ Amitriptylin ..., Saroten

Amitriptylin kan användas då smärta är dominerande symptom. Börja med 10 mg till natten, öka med 10 mg var 10:e dag till till avsedd effekt. Om effekt inte nås vid 50 mg per dygn är det sällan meningsfullt att öka dosen ytterligare och amitriptylin sätts ut. Vid effekt fortgår behandlingen i 6–12 månader, därefter utsättningsförsök genom uttrappning. Beakta antikolinerga effekter, särskilt hos äldre.

Dyspeptiska besvär och ulcussjukdom; www.viss.nu

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

Gastroesofageal refluxsjukdom

Hälsosamma levnadsvanor

- Viktnedgång hos överviktiga.
- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insatser. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118.
- Höjd huvudända under sömn.

Uppmärksamma förekomst av alarmsymtom (dysfagi, kräkning, tecken på gastrointestinal blödning, ofrivillig viktnedgång).

Vid refluxbesvär kan syrahämmande läkemedel övervägas. Symtomstyrd behandling med lägsta möjliga dos ska eftersträvas. Vid tveksamhet om diagnos bör gastroskopi göras. Det diagnostiska utbytet av gastroskopi försämrar av pågående behandling med syrahämmande läkemedel varför sådan behandling helst ska undvikas inför undersökning.

omeprazol ⇔ Omeprazol ..., Omeprat, Omestad, Omezolmyl

Ulcussjukdom

HP-positivt duodenal- och ventrikulcus

omeprazol ⇔ Omeprazol ..., Omeprat, Omestad, Omezolmyl
+ amoxicillin ⇔ Amoxicillin ..., Imacillin
+ klaritromycin ⇔ Clarithromycin ..., Klacid

Omeprazol 20 mg x 2 + amoxicillin 1 g x 2 + klaritromycin 500 mg x 2 i 7 dygn.

Därefter behandlas ventrikulcus med omeprazol 20 mg x 1 till gastroskopiverifierad sårsläkning.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Vid terapivikt eller Pc-allergi

<i>omeprazol</i>	⇔ Omeprazol ..., Omecat, Omestad, Omezolmyl
+ <i>metronidazol</i>	Flagyl
+ <i>klaritromycin</i>	⇔ Clarithromycin ..., Klacid

Omeprazol 20 mg x 2 + metronidazol 400 mg x 2 + klaritromycin 500 mg x 2 i 7 dygn.

Därefter behandlas ventrikelulcus med omeprazol 20 mg x 1 till gastroskopiverifierad sårsläkning.

HP-negativt duodenal- och ventrikelulcus

<i>omeprazol</i>	⇔ Omeprazol ..., Omecat, Omestad, Omezolmyl
------------------	---

Duodenalulcus: 20 mg x 1 i 2 veckor.
 Ventrikelulcus: 20 mg x 1 till gastroskopiverifierad utläkning.
 Överväg annan orsak än HP till ulcus. Se över läkemedelsbehandlingen och sätt om möjligt ut COX-hämmare och ASA.

Ulcusprofylax

Hos patienter som tidigare haft ulcus kan profylax med protonpumpshämmare övervägas vid långtidsbehandling med ASA eller COX-hämmare. Glukokortikoidbehandling ensamt motiverar inte profylax med protonpumpshämmare.

Rekommendationer kring ulcusprofylax med PPI för patienter som haft ulcus; www.janusinfo.se
Blödande magsår; www.sbu.se

Oral candidiasis

<i>nystatin</i>	⇔ Nystatin ..., Nystimex
-----------------	--------------------------

Specialiserad vård

Esofageal candidiasis

<i>flukonazol</i>	⇔ Fluconazol ..., Diflucan, Solona kapsel
-------------------	---

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
 ... Generika från olika företag

83

Illamående

<i>metoklopramid</i>	⇔ Metoclopramide ..., Primperan
----------------------	---------------------------------

Rörelsesjuka

Förebyggande <i>meklozin</i>	Postafen
---------------------------------	----------

Cytostatikainducerat illamående sid 109

Graviditetsillamående sid 33

Migrän sid 94, 96

Opioidinducerat illamående sid 124

Postoperativt illamående sid 23

Diarré

<i>loperamid</i>	⇔ Loperamid ..., Dimor, Imodium
------------------	---------------------------------

Vid funktionell diarré kan en liten dos loperamid, 2–6 mg/dygn, ges profylaktiskt.

Koleretisk diarré – överskott av gallsyror i kolon

<i>kolestyramin</i>	Questran ⇔ Kolestyramin ..., Questran Loc
---------------------	--

Förstoppning hos vuxna

Hälsosamma levnadsvanor

- Kost med högt fiberinnehåll.
- Regelbunden fysisk aktivitet, t.ex. löpning eller rask promenad.

I första hand

<i>sterkuliagummi</i>	Inolaxol
-----------------------	----------

I andra hand

<i>laktulos</i>	⇔ Laktulos ..., Duphalac
<i>makrogol + elektrolyter</i>	⇔ Lacrofarm, Laxido Apelsin, Laximyl, Laxiriva, Movicol, Moxalole, Omnicol

84 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
 ... Generika från olika företag

Tilläggsbehandling vid behov

<i>laurylsulfat</i>	Microlox
<i>natriumpikosulfat</i>	Cilaxoral

Kan användas även för långtidsbehandling utan risk för påverkan på den normala tarmfunktionen.

Opioidinducerad förstoppning sid 124

Förstoppning hos barn

I första hand

<i>laktulos</i>	⇔ Laktulos ..., Duphalac
-----------------	--------------------------

I andra hand

<i>makrogol + elektrolyter</i>	⇔ Lacrofarm Junior, Laxido Junior, Movicol Junior Neutral Från 2 års ålder
--------------------------------	---

Förstoppning hos barn; www.viss.nu

IBS (Irritable Bowel Syndrome)

Hälsosamma levnadsvanor och icke-farmakologisk behandling

Den viktigaste behandlingen är livsstilsåtgärder som att i lugn miljö äta små portioner, långsamt och ofta. Dessutom är fysisk aktivitet och stresshantering viktigt. Fiberrik kost kan lindra besvären både vid IBS-C och IBS-D. Observera dock att flatulensbesvär kan öka med högt fiberintag. Psykologisk behandling (KBT) kan övervägas liksom kostbehandling via dietist.

Förstoppning som dominerande avföringsrubbing, IBS-C

I första hand

<i>sterkuliagummi</i>	Inolaxol
-----------------------	----------

I andra hand

<i>makrogol + elektrolyter</i>	⇔ Lacrofarm, Laxido Apelsin, Laximyl, Laxiriva, Movicol, Moxalole, Omnicol
--------------------------------	--

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
 ... Generika från olika företag

85

Diarré som dominerande avföringsrubbing, IBS-D

<i>loperamid</i>	⇔ Loperamid ..., Dimor, Imodium
------------------	---------------------------------

Buksmärta

Främst vid IBS-D

<i>amitriptylin</i>	⇔ Amitriptylin ..., Saroten
---------------------	-----------------------------

Börja med 10 mg till natten, öka med 10 mg var 10:e dag till till avsedd effekt. Om effekt inte nås vid 50 mg per dygn är det sällan meningsfullt att öka dosen ytterligare och amitriptylin sätts ut. Vid effekt fortgår behandlingen i 6–12 månader, därefter utsättningsförsök genom uttrappning. Beakta antikolinerga effekter, särskilt hos äldre.

Specialiserad vård

Vid svår IBS-C

<i>linaklotid</i>	Constella*
-------------------	------------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Anal smärta och klåda

Innan symtomatisk behandling av anala besvär inleds ska underliggande allvarlig sjukdom uteslutas.

Symtomatisk behandling

<i>lidokain</i> + <i>hydrokortison</i>	Xyloproct* salva
---	------------------

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

Kronisk pankreasinsufficiens

Hälsosamma levnadsvanor

- Alkohol kan leda till progress av sjukdomen. Vid riskbruk av alkohol, erbjud rådgivande samtal.
- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insatser. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118.

<i>pankreasenzymer</i>	Creon 25000 Creon 40000
------------------------	----------------------------

86 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
 ... Generika från olika företag

Specialiserad vård

Tarmrengöring inför kolonröntgen och koloskopi

<i>makrogol + elektrolyter</i>	Laxabon
<i>makrogol + elektrolyter</i>	Movprep
<i>makrogol + elektrolyter</i>	Vistaprep

Leversjukdomar

Hälsosamma levnadsvanor

Vid riskbruk av alkohol, erbjud rådgivande samtal.

Leverencefalopati

I första hand

<i>laktulos</i>	⇔ Laktulos ..., Duphalac
-----------------	--------------------------

I andra hand – tillägg av

<i>rifaximin</i>	Xifaxan
------------------	---------

Recidiverande ascites

<i>spironolakton</i>	⇔ Spironolakton ...
----------------------	---------------------

Vid behov tilläggsbehandling med

<i>furosemid</i>	⇔ Furosemid ..., Furix, Impugan
------------------	---------------------------------

Portal hypertension

<i>propranolol</i>	⇔ Propranolol ..., Inderal
--------------------	----------------------------

Primärprofylax mot blödning.

Primär biliär kolangit (PBC)

<i>ursodeoxicholsyra</i>	⇔ Ursodeoxicholsyra ..., Ursofalk, Ursochol, Ursosan
--------------------------	--

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek ... Generika från olika företag

forts. 87

Specialiserad vård

Autoimmun hepatit

I första hand

<i>prednisolon</i>	⇔ Prednisolon ...
--------------------	-------------------

Vid steroidbehandling, vidta åtgärder för prevention av osteoporos. **Osteoporos** sid 110

I andra hand

<i>azatioprin</i>	⇔ Azatioprin ..., Imurel
-------------------	--------------------------

Doseringen vägleds av TPMT-bestämning, kroppsvikt och läkemedelsmetabolitkoncentrationer.

I tredje hand

<i>budesonid</i>	Budenofalk <i>enterokapsel</i>
<i>takrolimus</i>	⇔ Takrolimus ..., Adoport, Adport

Takrolimus doseras utifrån plasmakoncentration för att undvika överdosering.

Inflammatoriska tarmsjukdomar

Hälsosamma levnadsvanor

- Rekommendera rökstopp. Erbjud patienter med Crohns sjukdom strukturerad rökavvänjning. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118.

Specialiserad vård

Mikroskopisk kolit

<i>budesonid</i>	Budenofalk <i>enterokapsel</i>
------------------	--------------------------------

Startdos 9 mg/dag med successiv nedtrappning.

88 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek ... Generika från olika företag

Specialiserad vård

Ulcerös kolit och Crohns sjukdom

I första hand

5-ASA

<i>mesalazin</i>	Asacol <i>tablett</i>
	⇔ Asacol, Mesasal <i>supp</i>
<i>mesalazin</i>	Pentasa <i>tablett, rektalsusp, supp</i>
	Pentasa Sachet <i>depotgranulat</i>
<i>mesalazin</i>	Salofalk <i>rektalskum, enterodepotgranulat</i>

STEROIDER

<i>betametason</i>	Betapred <i>inj</i>
<i>prednisolon</i>	Prednisolon Unimedica* <i>rektallösning</i>
<i>prednisolon</i>	Prednisolon APL <i>supp</i>
<i>prednisolon</i>	⇔ Prednisolon ... <i>tablett</i>

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Vid steroidbehandling, vidta åtgärder för prevention av osteoporos. **Osteoporos** sid 110

I andra hand

<i>azatioprin</i>	⇔ Azatioprin ..., Imurel
<i>budesonid</i>	Budenofalk <i>enterokapsel</i>

Doseringen av azatioprin vägleds av TPMT-bestämning, kroppsvikt och läkemedelsmetabolitkoncentrationer.

I tredje hand

<i>adalimumab**</i>	
<i>infliximab**</i>	

** För aktuellt preparatval se Kloka listan på www.janusinfo.se.

Förändringar kan ske under året p.g.a. prisändringar.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek ... Generika från olika företag

89

Neurologi

Stroke

Hälsosamma levnadsvanor

Viktiga livsstilsfaktorer för både primär- och sekundärprevention av TIA/stroke:

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insatser. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118.
- Vid riskbruk av alkohol, erbjud rådgivande samtal.
- Medelhavsdiet har visats minska risken för stroke.
- **Regelbunden fysisk aktivitet. Rekommenderad fysisk aktivitet vid stroke;** www.fyss.se. Överväg FaR.

Det är viktigt med välreglerat blodtryck och god metabol kontroll avseende BMI, bukfetma, blodsocker och blodfetter.

Vid förmaksflimmer ska antikoagulantibehandling alltid övervägas. **Tromboemboliprofylax vid Förmaksflimmer, förmaksfladder** sid 56

Farmakologisk behandling av stroke hos vuxna; www.janusinfo.se

Vid misstanke om TIA/stroke ska undersökning och utredning ske akut på sjukhus. Ju snabbare behandling, t.ex. trombolys och/eller trombektomi, desto bättre effekt. Trombolysbehandling kan ges inom 4,5 timmar efter symptomdebut, trombektomi kan vara effektivt även senare. Även om det gått mer än 4,5 timmar, eller om exakt insjuknandetidpunkt är okänd, är det viktigt att patienten kommer till akutsjukvård snarast.

Specialiserad vård

Trombolys vid ischemisk stroke

Behandling påbörjas så snart som möjligt, men senast inom 4,5 timmar efter symptomdebut och om villkoren för trombolys är uppfyllda.

<i>alteplas</i>	Actilyse
-----------------	----------

90

Specialiserad vård

Akut antitrombotisk behandling

<i>acetylsalicylsyra</i>	⇔ Acetylsalicylsyra ..., Trombyl 300–500 mg som laddningsdos
--------------------------	---

Om trombolys/trombektomi inte är aktuellt ska acetylsalicylsyra ges snarast efter att intracerebral blödning har uteslutits radiologiskt. Efter trombolys ska acetylsalicylsyra ges först efter att intracerebral blödning uteslutits radiologiskt 24 timmar efter trombolysen. Om administrering per os eller via sond inte är möjligt kan rektal beredning användas (acetylsalicylsyra, extempore). Vid överkänslighet mot acetylsalicylsyra är klopidogrel ett alternativ, laddningsdosen är då 600 mg.

Dubbel trombocythämning med acetylsalicylsyra och klopidogrel under en begränsad tid (21–90 dagar) i akutskedet till patienter med etablerad arteriosklerotisk sjukdom har viss dokumentation.

Dubbel trombocythämning vid TIA/ischemisk stroke;
www.janusinfo.se

Akut behandling vid intracerebral blödning och antitrombotisk behandling

Evidensen för nyttan av reversering av antitrombotisk behandling vid intracerebral blödning är begränsad. Samråd med koagulations-expert rekommenderas. Reversering av antikoagulantia utförs ofta. Warfarineffekt kan reverseras med protrombinkomplexkoncentrat och K-vitamin, dabigatran med antidot (idarucizumab).

Hemostatiskt verkande läkemedel sid 61

Profylax mot och reversering av blödning orsakad av antivitamin-K (AVK)-läkemedel; www.lakemedelsverket.se.

Vid blödning under behandling med andra antikoagulantia, se broschyren **Orala antitrombotiska läkemedel vid blödning och inför kirurgi;** www.janusinfo.se.

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

91

Sekundärprevention efter TIA/ischemisk stroke

Vid varje insjuknande ska riskfaktorer bedömas och åtgärdas. Blodtrycks-sänkande behandling är indicerad efter TIA/stroke utom vid hypotoni. Statinbehandling är indicerad efter ischemisk stroke/TIA. Behandling med blodtryckssänkande läkemedel, statiner och trombocythämmare är vanlig livslång eftersom syftet är att minska den kardiovaskulära risken.

Hypertoni sid 46

Lipidsänkande behandling sid 44

Trombocythämning, vid icke-embolisk TIA/ischemisk stroke

Kombinera

<i>acetylsalicylsyra</i>	⇔ Acetylsalicylsyra ..., Trombyl 75 mg x 1
+	
<i>dipyridamol</i>	⇔ Dipyridamol ... 200 mg x 2

Alternativt monoterapi

<i>klopidogrel</i>	⇔ Clopidogrel ..., Cloriocard, Grepid, Plavix 75 mg x 1
--------------------	--

Efter TIA/ischemisk stroke kan ASA i kombination med dipyridamol ha en förstärkt sekundärprofylaktisk effekt, jämfört med ASA i monoterapi, på den sammanlagda risken för vaskulär död, stroke, hjärtinfarkt och allvarlig blödning. Klopidogrel i monoterapi har en mer fördelaktig biverkningsprofil och är ett alternativ till kombinationsbehandling med ASA och dipyridamol. Om inget av dessa behandlingsalternativ tolereras kan ASA ges som monoterapi.

Dubbel trombocythämning med acetylsalicylsyra och klopidogrel under en begränsad tid efter insjuknandet (21–90 dagar) till patienter med etablerad arteriosklerotisk sjukdom har viss dokumentation. På grund av risken för allvarlig blödning rekommenderas inte kombinationsbehandling med ASA och klopidogrel under längre tid.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

92

Antikoagulantia, vid kardioembolisk TIA/ischemisk stroke

För läkemedelsrekommendationer, se **Tromboemboliprofylax vid Förmaksflimmer, förmaksfladder** sid 56.

Sena effekter av stroke

Depression, drabbar minst 1/3 av strokepatienterna, se sid 114,145.

Epilepsi, drabbar cirka 5 procent av strokepatienterna, se sid 96.

Migrän hos vuxna

Migrän kan utlösas/förvärras av oregelbundna måltider, för lite eller för mycket sömn, alkoholkonsumtion, östrogeninnehållande p-piller, stressfaktorer och överkonsumtion av analgetika (i synnerhet kodein) eller triptaner. Regelbunden fysisk aktivitet kan förebygga migrän. En viktig del i behandlingen är att undvika migränframkallande faktorer. Dessa kan variera från individ till individ. En stunds vila eller sömn i ett tyst, svalt och mörkt rum rekommenderas. Rekommendera patienten att föra huvudvärksdagbok för att finna mönster av utlösande faktorer för migränen. Huvudvärksdagbok ger också översikt över analgetika-konsumtionen.

Kvinnor som har migrän med aura bör inte förskrivas östrogen-innehållande preventivmedel eftersom risken för stroke då ökar.

Anfallsbehandling**I första hand**

<i>paracetamol</i>	⇔ Paracetamol ..., Alvedon, Oparap, Pamol, Panodil, Paracut, Parapo
--------------------	---

<i>acetylsalicylsyra</i>	⇔ Bamy!*, Brustablett
--------------------------	-----------------------

<i>ibuprofen</i>	⇔ Ibuprofen ..., Brufen, Ibumax, Ibumetin, Ipren
------------------	--

I andra hand

<i>naproxen</i>	⇔ Pronaxen* suppositorium
-----------------	---------------------------

<i>sumatriptan</i>	⇔ Sumatriptan ...
--------------------	-------------------

Rekommenderad dos 50 mg, om otillräcklig effekt 100 mg

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

93

Tillägg mot illamående

<i>metoklopramid</i>	⇔ Metoclopramide ..., Primperan
----------------------	---------------------------------

Specialiserad vård

<i>ondansetron</i>	⇔ Ondansetron ..., Zofran tablett
--------------------	-----------------------------------

Specialiserad vård

Akut behandling av status migränosus

Anfall av migrän, med eller utan aura, som varat längre än 72 timmar.

I första hand

Vätskesubstitution i dropp, särskilt om patienten har kräcks.

Vid mild huvudvärk utan illamående: Om utrymme finns inom max dygnsdos, ge i första hand sumatriptan alternativt ibuprofen per os.

I andra hand

Vid svår huvudvärk med illamående, kombinera vätskesubstitution med

<i>ondansetron</i>	⇔ Ondansetron ... inj
--------------------	-----------------------

<i>diazepam</i>	⇔ Stesolid novum
-----------------	------------------

samt COX-hämmare (NSAID) som injektion*

Om utrymme finns inom max dygnsdos

<i>sumatriptan</i>	⇔ Sumatriptan ..., Imigran inj 6 mg (0,5 ml) sc
--------------------	---

Obs! Undvik läkemedel som innehåller kodein eller andra opioider.

* se **Behandling av status migränosus;** www.janusinfo.se

Rådgör med neurologspecialist om vidare handläggning.

Anfallsförebyggande behandling

Använd anfallsförebyggande behandling hos patienter med 3 eller fler behandlingskrävande migränanfall per månad.

I första hand

<i>metoprololsuccinat</i>	⇔ Metoprolol ..., Bloxazoc, Metomylan, Seloken ZOC
---------------------------	--

Dosen ska titreras upp och utvärderas över tid.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

94

Specialiserad vård

I andra hand

<i>topiramát</i>	Topiramát Orion
------------------	-----------------

Topiramát har teratogena effekter samt medför risk för depression, kognitiv påverkan och viktneidgång.

Kronisk migrän

<i>botulinumtoxin</i>	Botox
-----------------------	-------

Kronisk migrän definieras som >15 huvudvärksdagar per månad, varav minst 8 med typisk migränhuvudvärk (med eller utan aura), under minst 3 månader. Huvudvärksdagbok bör föras före och efter insatt behandling. Om behandlingen inte har gett en kliniskt väsentlig minskning av huvudvärken efter de första 3 behandlingarna bör den avslutas.

Migrän hos barn och ungdomar

Migrän kan utlösas/förvärras av oregelbundna måltider, för lite eller för mycket sömn, alkoholkonsumtion, östrogeninnehållande p-piller, stressfaktorer och överkonsumtion av analgetika (i synnerhet kodein) eller triptaner. En viktig del i behandlingen är att undvika migränframkallande faktorer. Dessa kan variera från individ till individ. En stunds vila eller sömn i ett tyst, mörkt och svalt rum kan bryta anfallet. Rekommendera patienten att föra huvudvärksdagbok för att finna mönster av utlösande faktorer för migränen. Huvudvärksdagbok ger också översikt över analgetikakonsumtionen.

Flickor som har migrän med aura bör inte förskrivas östrogeninnehållande p-piller eftersom risken för stroke ökar.

Anfallsbehandling

I första hand

<i>paracetamol</i>	⇔ Paracetamol ..., Alvedon, Oparap, Pamol, Panodil, Paracut, Parapo
--------------------	---

<i>ibuprofen</i>	⇔ Ibuprofen ..., Brufen, Ibumax, Ibumetin, Ipren
------------------	--

I andra hand – vid illamående och kräkningar som omöjliggör peroralt intag

<i>naproxen</i>	⇔ Pronaxen* suppositorium För barn över 12 år eller som väger >50 kg
-----------------	---

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

95

I tredje hand – vid otillräcklig effekt

<i>zolmitriptan</i>	Zomig Nasal För barn 12–18 år, rekommenderad dos 5 mg
---------------------	--

Specialiserad vård

Tillägg mot illamående

<i>ondansetron</i>	⇔ Ondansetron ..., Zofran tablett
--------------------	-----------------------------------

Anfallsförebyggande behandling

<i>propranolol</i>	⇔ Propranolol ..., Inderal Doserar 2–3 gånger dagligen
--------------------	---

Dosen ska titreras upp och utvärderas över tid.

Rekommendationer för behandling av migrän; www.janusinfo.se
Migrän; www.viss.nu

Epilepsi

Diagnos av epilepsi och nyinsättning av behandling ska ske inom specialistvård. Vuxna patienter med god anfallskontroll och välfungerande behandling kan i vissa fall följas inom primärvården och återremitteras vid behov, se www.viss.nu. Behandling av barn och ungdomar är alltid en specialistangelägenhet.

Patienter med epilepsi ska informeras om att risken för anfall kan öka vid otillräcklig sömn, intag av alkohol och andra droger samt vid bristande följsamhet till läkemedelsbehandlingen.

Valet av läkemedel styrs förutom av anfallstyp av ålder, kön, samsjuklighet och övrig läkemedelsbehandling. Om det först insatta läkemedlet är ineffektivt eller ger oacceptabla biverkningar – prova något annat av de rekommenderade läkemedlen i monoterapi. Överväg kombinationsbehandling om det andra läkemedlet tolereras väl men har otillräcklig effekt.

Vid nyinsättning av lamotrigin eller levetiracetam bör generika väljas.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

96

Specialiserad vård

Fokala anfall med eller utan generalisering hos vuxna

<i>karbamazepin</i>	⇔ Tegretal Retard, Tegretol Retard
---------------------	------------------------------------

<i>lamotrigin</i>	⇔ Lamotrigin Actavis, Lamotrigin Ebb, Lamotrigin EQL, Lamotrigin Orifarm
-------------------	--

<i>levetiracetam</i>	Levetiracetam Actavis
----------------------	-----------------------

Individer med sydostasiatiskt ursprung ska genotypas för HLA-B*1502 före insättning av karbamazepin då risken för Stevens-Johnsons syndrom är kraftigt förhöjd vid denna genotyp.

Lamotrigin ska titreras långsamt. P-piller ökar nedbrytningen av lamotrigin och karbamazepin vilket kan ge försämrad effekt.

Fokala anfall med eller utan generalisering hos barn och ungdomar

<i>oxkarbazepin</i>	Trileptal
---------------------	-----------

<i>lamotrigin</i>	⇔ Lamotrigin Actavis, Lamotrigin Ebb, Lamotrigin EQL, Lamotrigin Orifarm
-------------------	--

<i>levetiracetam</i>	Levetiracetam Actavis
----------------------	-----------------------

Lamotrigin ska titreras långsamt. P-piller ökar nedbrytningen av lamotrigin vilket kan ge försämrad effekt.

Generaliserade anfall hos vuxna

<i>valproinsyra*</i>	Ergenyl ⇔ Depakine Retard, Ergenyl Retard
----------------------	--

<i>lamotrigin**</i>	⇔ Lamotrigin Actavis, Lamotrigin Ebb, Lamotrigin EQL, Lamotrigin Orifarm
---------------------	--

<i>levetiracetam</i>	Levetiracetam Actavis
----------------------	-----------------------

* Valproinsyra är mest effektivt vid generaliserade anfall och därför förstahandsmedel för patienter utan kontraindikation. Kontraindicerat för kvinnor i fertil ålder, vid leversvikt, känd koagulationsrubbnig, porfyri eller mitokondriell sjukdom.

** Lamotrigin ska titreras långsamt. P-piller ökar nedbrytningen av lamotrigin vilket kan ge försämrad effekt.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

forts.

97

Specialiserad vård

Generaliserade anfall hos barn och ungdomar

I första hand

<i>valproinsyra</i>	Ergenyl ⇔ Depakine Retard, Ergenyl Retard För barn över 2 år
---------------------	--

Barn under 2 år löper en ökad risk för allvarlig levertoxicitet och andra alternativ bör användas. Valproinsyra är kontraindicerat för flickor i fertil ålder, vid leversvikt, känd koagulationsrubbnig, porfyri eller mitokondriell sjukdom.

I andra hand

<i>lamotrigin</i>	⇔ Lamotrigin Actavis, Lamotrigin Ebb, Lamotrigin EQL, Lamotrigin Orifarm
-------------------	--

<i>levetiracetam</i>	Levetiracetam Actavis
----------------------	-----------------------

Observera att vid myoklonier eller juvenil myoklon epilepsi kan lamotrigin förvärra myoklonierna. Lamotrigindosen ska titreras långsamt. P-piller ökar nedbrytningen av lamotrigin vilket kan ge försämrad effekt.

Akutbehandling utanför sjukhus

<i>diazepam</i>	⇔ Diazepam Desitin, Stesolid rektallösning
-----------------	--

<i>midazolam</i>	Buccolam munhålelösning
------------------	-------------------------

Buckalt midazolam kan även användas för vuxna i dosen 10 mg när rektal administrering är olämpligt.

Specialiserad vård

Status epilepticus, initial behandling vuxna

<i>diazepam</i>	Stesolid novum inj
-----------------	--------------------

<i>levetiracetam</i>	Matever inf
----------------------	-------------

<i>valproinsyra</i>	Ergenyl inj
---------------------	-------------

Under övervakning av respiration och cirkulation ges:

Steg 1: Diazepam 10 mg iv, patienter >75 år ges 5 mg iv. Vänta högst 2 min på att anfall hävs innan steg 2 påbörjas. Om patienten redan fått diazepam i ambulans eller på avdelning, gå direkt till steg 2.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

98

Specialiserad vård

Steg 2: Valproinsyra 30 mg/kg iv, långsam injektion (5 min). 15 mg/kg iv om patienten behandlas med valproinsyra sedan tidigare.

Valproinsyra är kontraindicerat för kvinnor och flickor i fertil ålder, vid leversvikt, känd koagulationsrubbing, porfyri eller mitokondriell sjukdom. Pågående antikoagulantabehandling är inte en kontraindikation vid akutbehandling.

Ett alternativ till valproinsyra är levetiracetam 2–4 g iv som infusion under 15 min.

Riktlinjer för behandling av konvulsivt status epilepticus hos vuxna; www.janusinfo.se

Status epilepticus, initial behandling barn och ungdomar

<i>midazolam</i>	Midazolam Accord inj
------------------	----------------------

Under övervakning av respiration och cirkulation ges:

Steg 1: Midazolam 0,2 mg/kg iv under 0,5–2 min (max 7,5 mg). Ge hela dosen även om anfallet upphör.

Steg 2: Om anfallet inte hävs, ta kontakt med akutmottagning med pediatrik kompetens för fortsatt handläggning.

Steg 3: Om anfallet upphör efter att ha pågått >30 min, sätt infusion midazolam 0,2 mg/kg/timme (0,05–0,4 mg/kg/timme) för att förebygga recidiv.

Specialiserad vård

Parkinsons sjukdom

Hälsosamma levnadsvanor

- Regelbunden fysisk aktivitet och träning; www.fyss.se

Diagnos av Parkinsons sjukdom och nyinsättning av behandling ska ske inom specialistvård.

<i>levodopa + benserazid</i>	⇔ Levodopa/Benserazid ..., Madopar, Madopark Quick
	⇔ Madopar Depot, Madopark Depot

<i>levodopa + karbidopa</i>	Sinemet Levocar
-----------------------------	--------------------

Expertrådet rekommenderar att "Får inte bytas ut" anges på alla levodoparecept.

B-vitaminstatus (S-MMA, P-homocystein, S-kobalamin, S-folat) och blodstatus bör kontrolleras före insättning av levodopa eftersom levodopabehandling kan leda till ett ökat behov av vitamin B6 och B12, folsyra och förhöjda nivåer av P-homocystein. P-homocystein bör sedan kontrolleras årligen. Vid förhöjt P-homocystein bör detta utredas och vid påvisad B-vitaminbrist bör substitutionsbehandling sättas in.

I enlighet med Socialstyrelsens riktlinjer ska levodopa för pumpbehandling endast sättas in efter behandlingskonferens vid enhet som arbetar med samtliga avancerade Parkinsonsbehandlingar.

För övriga behandlingsalternativ, se **Rekommendationer för behandling av Parkinsons sjukdom;** www.janusinfo.se.

Restless legs (RLS)

RLS kan drabba både barn och vuxna. Symtomen kan förvärras av vissa läkemedel t.ex. antidepressiva, neuroleptika, antihistaminer eller av obehandlad järnbrist.

Hälsosamma levnadsvanor som kan lindra symtomen

- Minskat alkoholintag.
- Minskat koffeinintag.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Behandling av restless legs och Restless legs hos barn; www.janusinfo.se

Mild-medelsvår RLS hos vuxna

Levodopa rekommenderas endast för intermittert bruk då risk för augmentation (förvärrade symtom orsakade av den dopaminerga behandlingen) föreligger. Rekommenderad dos av levodopa är 50–100 mg till kvällen vid behov.

<i>levodopa + benserazid</i>	⇔ Levodopa/Benserazid ..., Madopar, Madopark Quick
	⇔ Madopar Quick, Madopark Quick
<i>levodopa + karbidopa</i>	Sinemet

Medelsvår–svår RLS hos vuxna

I första hand

<i>pramipexol</i>	⇔ Pramipexol ..., Derinik, Mirapexin, Oprymea, Sifrol
-------------------	---

Risk för ofrivilliga plötsliga insomnanden, impuls kontrollstörningar och augmentation. Det senare bör beaktas om doshöjning övervägs.

I andra hand – vid augmentation av dopaminagonist

<i>gabapentin</i>	⇔ Gabapentin 1A Farma, Gabapentin Sandoz
-------------------	--

Successiv upptrappning rekommenderas med högst 300 mg åt gången till slutdos 800–2400 mg. Vid hemodialys ges 200–300 mg efter varje dialys.

Specialiserad vård

Vid utebliven effekt finns flera andra behandlingsalternativ. Se **Behandling av restless legs** samt **Restless legs hos barn;** www.janusinfo.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Specialiserad vård

Guillain-Barrés syndrom

Akut inflammatorisk neuropati

<i>immunglobulin, humant normalt*</i>	
---------------------------------------	--

Totaldosen är 2 g/kg som fördelas under 2–5 dagar. Hos äldre är ofta den längre behandlingstiden att föredra. Om förväntad effekt ej uppnås bör kontakt tas med neurolog med vana av inflammatorisk neuromuskulär sjukdom.

Kronisk inflammatorisk neuropati

<i>immunglobulin, humant normalt*</i>	
---------------------------------------	--

<i>metylprednisolon</i>	Solu-Medrol
<i>prednisolon</i>	⇔ Prednisolon ...

Val av behandling beror på typ av kronisk inflammatorisk neuropati. Nyinsättning och utvärdering bör enbart göras av neurolog med vana av inflammatorisk neuromuskulär sjukdom. Utvärdering bör ske med de validerade skattningsskalorna INCAT och RODS.

Vid nyinsättning av immunglobulin är doseringen som vid Guillain-Barrés syndrom. Om effekt uppnås efter 1–2 behandlingsomgångar ska en lägre underhållsdos eftersträvas.

Vid nyinsättning av metylprednisolon är dosen 3–5 g som fördelas över 2–5 dagar. Därefter nedtrappning till en underhållsdos på 1–2 g (engångsdos) var fjärde till var åttonde vecka.

Vid nyinsättning av prednisolon är dosen 60 mg dagligen tills klinisk effekt uppnåtts. Därefter långsam nedtrappning till 5–10 mg dagligen.

* För aktuellt preparatval se Kloka listan på www.janusinfo.se. Förändringar kan ske under året p.g.a. prisändringar.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Njursjukdomar

Beakta njurfunktionen och använd Janusmed vid ordination av läkemedel.

Njurfunktionen kan försämrans akut med ökad risk för negativa effekter av läkemedel.

Prevention vid medicinsk njursjukdom

Hälsosamma levnadsvanor

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insatser. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118.
- Regelbunden fysisk aktivitet, både styrke- och uthållighetsträning är värdefullt.
- Uppnä normalvikt. Råd om hälsosamma matvanor ska följa de Nordiska näringsrekommendationerna (NNR 2012) med minskat saltinnehåll (undvik även kaliumrika örtsalter). Specialkost vid avancerad njursvikt är specialistangelägenhet (njurmedicin/njurdiätist).
- Vid riskbruk av alkohol, erbjud rådgivande samtal.

För att bromsa progress av njursjukdom är optimal behandling av blodtryck och albuminuri centralt. För patienter med njursjukdom (inklusive njurtransplanterade) är det generella blodtrycksmålet <140/80 mmHg (mottagningsblodtryck). Vid manifest albuminuri (urin-albumin/kreatininkvot >30 mg/mmol) är målblodtrycket <130/80 mmHg. Egenkontroll av blodtryck och 24-timmars blodtrycksmätning är värdefullt, målblodtrycket är då 5–10 mmHg lägre. Beakta övriga sjukdomar när målblodtryck sätts (se Hypertoni sid 46 och Diabetes mellitus sid 26). För äldre och sköra patienter bör behandlingen individualiseras med särskild hänsyn till tolerabilitet (t.ex. ortostatism, njurfunktionspåverkan). Högre blodtryck kan då accepteras.

Albuminuri ska reduceras så mycket som möjligt genom blockad av renin-angiotensin-aldosteronsystemet (RAAS). Starta med låga doser och trappa upp långsamt vid kraftigt nedsatt njurfunktion (GFR <30 ml/min). Följ eGFR och P-kalium. Att fortsätta RAAS-blockad

forts.

103

●●● forts. Prevention vid medicinsk njursjukdom

är värdefullt även vid avancerad njursvikt. Utvärdering av dos/effekt och biverkningar behövs kontinuerligt, men regelmässig dossänkning/utsättning vid en viss grad av njurfunktionsnedsättning rekommenderas inte.

Dubbel RAAS-blockad är en specialistangelägenhet då det medför ökad risk för hyperkalemi och njurfunktionspåverkan.

Patienter med kronisk njursjukdom och nedsatt GFR och/eller albuminuri har en ökad risk för hjärt-kärlsjukdom. Utöver god blodtryckskontroll och hälsosamma levnadsvanor rekommenderas primärprevention med statiner hos patienter över 50 år med GFR <60 ml/min (inklusive alla vuxna njurtransplanterade). Beträffande dialyspatienter saknas data till stöd för primärprevention. Sekundärprevention med statiner bör sättas in på samma indikation som för njurfriska. En ökad risk för statinbiverkningar föreligger framför allt vid GFR <30 ml/min.

Hjärta och kärl sid 44

Att förebygga aterosklerotisk hjärt-kärlsjukdom med läkemedel; www.lakemedelsverket.se

ACE-HÄMMARE

<i>enalapril</i>	⇔ Enalapril ..., Renitec
<i>ramipril</i>	⇔ Ramipril ..., Triatec

ANGIOTENSINRECEPTORBLOCKERARE (ARB)

<i>kandesartan</i>	⇔ Candesartan ..., Amias, Candesarstad, Kairasec, Kandrozid
<i>losartan</i>	⇔ Losartan ..., Klomentan, Losarstad

Vätske- och saltretention

<i>furosemid</i>	⇔ Furosemid ..., Furix, Impugan
<i>furosemid</i>	Lasix Retard

Metabol acidosis

<i>natriumvätekarbonat</i>	Natriumbikarbonat Meda
----------------------------	------------------------

104 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

●●● Njursjukdomar

D-vitaminbrist vid kronisk njursjukdom

D-vitaminbrist (5-25-OH-vitamin D <25 nmol/l) är mycket vanligt vid kronisk njursjukdom. Tidig behandling kan förebygga/fördröja utveckling av metabol bensjukdom och sekundär hyperparatyreoidism vid njursjukdom.

D-VITAMIN

<i>kolecalciferol</i>	Benferol
-----------------------	----------

Specialiserad vård

Rubning av kalcium-fosfatmetabolismen

Behandling av hyperfosfatemi och sekundär hyperparatyreoidism.

FOSFATBINDARE

I första hand

<i>sevelamer</i>	⇔ Sevelamer ..., Renvela
------------------	--------------------------

I andra hand

Dosen kalciumkarbonat bör inte överstiga 1 g per dag

<i>kalciumkarbonat</i>	⇔ Calcitugg, Kalcidon <i>tuggetablett</i>
<i>kalciumkarbonat</i>	Kalcipos <i>tablett</i>

VITAMIN D-ANALOG

<i>alfakalcidol</i>	⇔ Alfakalcidol ..., Etalpa
---------------------	----------------------------

KALCIMIMETIKA

Endast för dialyspatienter med hyperparatyreoidism och hyperkalcemi

<i>cinacalcet</i>	Mimpara
-------------------	---------

Hyperkalemi

<i>polystyrensulfonat</i>	Resonium
---------------------------	----------

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

105

●●● Njursjukdomar

Specialiserad vård

Renal anemi

ERYTROPOESSTIMULERARE

Mål för behandling med erytropoesstimulerare är stabilt B-Hb 100–120 g/l.

I första hand

<i>epoetin theta</i>	Eporatio <i>kortverkande</i>
----------------------	------------------------------

I andra hand

<i>darbeoetin alfa</i>	Aranesp <i>medellångverkande</i>
------------------------	----------------------------------

JÄRN

Patienter med kronisk njursvikt har ofta samtidig funktionell eller absolut järnbrist.

Peroral behandling – kan provas initialt i CKD-stadium 3–4

<i>järnsulfat</i>	Duroferon*
-------------------	------------

Vid otillräcklig eller utebliven effekt av peroral behandling eller vid samtidig behandling med erytropoesstimulerare bör intravenös järnbehandling ges.

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

Vid kortare behandlingsintervall och låg dos (<200 mg)

<i>järnsackaros</i>	Venofer <i>inj</i>
---------------------	--------------------

Vid längre behandlingsintervall och hög dos (500–1000 mg)

<i>järnkarboximaltos</i>	Ferinject* <i>inj</i>
--------------------------	-----------------------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Immunosuppression vid njurtransplantation

Beakta risken för läkemedelsinteraktioner vid behandling med immunosuppressiva läkemedel.

<i>mykofenolatmofetil</i>	⇔ Mykofenolatmofetil Orifarm, Mycophenolate mofetil Cross Pharma, Mycophenolate mofetil Sandoz
---------------------------	--

<i>takrolimus</i>	⇔ Takrolimus ..., Adoport, Adport
-------------------	-----------------------------------

106 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Onkologi

Hälsosamma levnadsvanor

Viktiga levnadsvanor för prevention av cancer:

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insatser. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118.
- Undvik övervikt.
- Väl sammansatt kost. Råd om hälsosamma matvanor ska följa de Nordiska näringsrekommendationerna (NNR 2012).
- Vid riskbruk av alkohol, erbjud rådgivande samtal.
- Undvik exponering för starkt solljus.
- Regelbunden fysisk aktivitet.

Specialiserad vård

Det finns nationella och/eller regionala vårdprogram för de flesta tumörgrupperna. Dessutom utfärdas rekommendationer kring nya läkemedel fortlöpande; www.janusinfo.se.

Patienter med cancer bör handläggas multidisciplinärt och multiprofessionellt. Behandlingen sker i slutenvård eller dagvård inom onkologi, hematologi, kirurgi, lungmedicin, urologi, gynekologi och barnonkologi. Stödjande behandling och uppföljning sker i samverkan med primärvård, ASIH och andra vårdenheter.

Prostatacancer – endokrin terapi

Lokalt avancerad sjukdom

ANTIANDROGEN

bikalutamid ⇔ Bicalutamide ..., Bicalustad, Casodex

Bröstbestrålning ska rekommenderas inför monoterapi.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

107

●● forts. Prostatacancer – endokrin terapi

Specialiserad vård

Metastaserad sjukdom

För patienter som inte genomgår kirurgisk kastration.

GnRH-AGONIST

leuprorelin ⇔ Leuprorelin ..., Leuprostin *implantat*
3 månaders doseringsintervall

Vid behov av längre doseringsintervall finns alternativa GnRH-agonister. Beakta risken för osteoporos. Utredning kan bli aktuell. Se **Osteoporos** sid 110.

Medel vid prostatacancer; www.janusinfo.se

Bröstcancer

Endokrin terapi

Till lågriskpatienter

tamoxifen ⇔ Tamoxifen ..., Nolvadex

Till högriskpatienter

anastrozol ⇔ Anastrozol ..., Anastelb, Arimidex

letrozol ⇔ Letrozol ..., Femar

HER2-positiv bröstcancer

trastuzumab Ontruzant

Prevention av skelettläsioner och tumörinducerad hyperkalcemi

pamidronsyra ⇔ Pamidronatdinatrium ..., Pamifos

zoledronsyra ⇔ Zoledronsyra ..., Zometa

108 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

●● Onkologi

Specialiserad vård

Cytostatikainducerat illamående

ondansetron ⇔ Ondansetron ... *inj*
⇔ Ondansetron ..., Zofran *tablett*

Anemi vid benmargssvikt

Inför beslut om insättning av epoetin bör risken för stimulerad tumörtillväxt beaktas

För val av erytropoesstimulerare se **Renal anemi** sid 106.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

109

Osteoporos

Många patienter med hög frakturrisik erbjuds inte adekvat läkemedelsbehandling och andra frakturpreventiva åtgärder. Underbehandling föreligger framförallt avseende sekundärprevention efter fraktur.

Använd FRAX-verktyget som stöd vid bedömning av frakturrisik, www.viss.nu.

Hälsosamma levnadsvanor

Viktiga livsstilsfaktorer/åtgärder för prevention och behandling av osteoporos:

- Fallprevention inklusive regelbundna läkemedelsgenomgångar. Överväg remiss till arbetsterapeut och fysioterapeut.
- Regelbunden fysisk aktivitet. **Rekommenderad fysisk aktivitet vid osteoporos**; www.fyss.se. Överväg FaR.
- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insatser. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118.
- Väl sammansatt kost. Råd om hälsosamma matvanor ska följa de Nordiska näringsrekommendationerna (NNR 2012). Normal kroppsvikt (lågt BMI är en riskfaktor för osteoporosfraktur).
- Vid riskbruk av alkohol, erbjud rådgivande samtal.

Osteoporos; www.viss.nu

Nationella riktlinjer för rörelseorganens sjukdomar;
www.socialstyrelsen.se

Benresorptionshämmare

Benresorptionshämmande läkemedel ges i kombination med kalcium och D-vitamin till patienter med hög risk för fraktur. Dålig tandstatus åtgärdas före behandling för att minska risken för osteonekros i käkben.

I första hand

BISFOSFONATER

alendronat ⇔ Alendronat ... Veckotablett, Alenat
Veckotablett, Fosamax Veckotablett

alendronat + kalciumkarbonat + kolekalciferol Tridepos*

* Kombinationsförpackning

110 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

zoledronsyra ⇔ Zoledronsyra ..., Zoledronic Acid ..., Aclasta inf 5 mg

Bisfosfonater ges endast till patienter med GFR över 35 ml/min. Intag av peroral bisfosfonat och kalcium ska ske vid skilda tidpunkter för att inte försämra absorptionen av bisfosfonat. Vid sväljsvårigheter, problem med att ta läkemedlet på rätt sätt eller med följsamhet, bör zoledronsyra eller denosumab väljas.

Ompröva bisfosfonatbehandlingen efter 3–5 år då behandlingseffekten kvarstår lång tid efter utsättning. Vid mycket hög frakturrisik kan längre behandlingstid övervägas.

I andra hand

Denosumab ordineras till patienter med intolerans mot bisfosfonat, GFR under 35 ml/min eller med nedsatt allmäntillstånd där en influensalik reaktion bedöms medicinskt riskabel.

ÖVRIGA BENRESORPTIONSHÄMMARE

denosumab Prolia* inj

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Beakta risken för hypokalcemi, särskilt vid grav njurfunktionsnedsättning (GFR under 35 ml/min).

Den ökade bentätheten som erhållits av behandlingen med denosumab förloras efter utsättning, och risken för kotfrakturer ökar (rebound-fenomen). Därför rekommenderas tillsvidarebehandling, till skillnad mot vad som gäller för bisfosfonater.

Kalcium + D-vitamin

Ges till patienter som behandlas med kortison eller osteoporosläkemedel samt vid bristande kalciumintag och/eller risk för D-vitaminbrist. För övriga är det inte visat att den medicinska vinsten överstiger riskerna.

kalciumkarbonat + kolekalciferol ⇔ Kalcipos-D forte tablett
⇔ Calcichew-D3 Citron, Kalcipos-D forte,
Recicalc-D forte tuggtablett

Rekommenderad dygnsdos är 500 mg kalcium/800 IE kolekalciferol.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

111

Psykiatri

Tillfälliga orostillstånd

Tillfälliga orostillstånd behöver inte behandlas farmakologiskt.

Ångest hos äldre sid 144

Tillfällig behandling av orostillstånd hos barn och ungdomar

Tillfällig oro ska generellt inte behandlas farmakologiskt hos barn och ungdomar. Vid enstaka tillfällen, som inför exempelvis sjukvårdande ingrepp och svårare tillfälliga orosframkallande händelser, kan undantag göras.

Ångestsyndrom

Generaliserat ångestsyndrom, paniksyndrom, posttraumatiskt stressyndrom och social fobi. För diagnostik, levnadsvanor, övrig behandling och uppföljning, se **Ångestsyndrom**; www.psykiatristod.se. KBT är effektiv behandling och kan erbjudas ensamt eller kombineras med läkemedel.

Vid läkemedelsbehandling anses de olika serotoninåterupptagshämmarna (SSRI) generellt ha likvärdig effekt.

I första hand

sertralin ⇔ Sertralin ..., Oralin, Sertrone, Zoloft

I andra hand

escitalopram ⇔ Escitalopram ..., Cipralax
fluoxetin ⇔ Fluoxetin ...

Specialiserad vård

I tredje hand

klomipramin ⇔ Klomipramin ..., Anafranil
Anafranil Retard

Beakta antikolinerga effekter, särskilt hos äldre.

112 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Specialiserad vård

Ångestsyndrom hos barn och ungdomar

Ovanstående gäller även barn och ungdomar. Läkemedelsbehandling ska skötas inom barn- och ungdomspsykiatri.

Ångest hos äldre sid 144

Nationella riktlinjer för vård vid depression och ångestsyndrom;
www.socialstyrelsen.se

Tvångssyndrom och relaterade tillstånd

För diagnostik, levnadsvanor, övrig behandling och uppföljning, se **Tvångssyndrom**; www.psykiatristod.se

I första hand

sertralin ⇔ Sertralin ..., Oralin, Sertrone, Zoloft

I andra hand

escitalopram ⇔ Escitalopram ..., Cipralax
fluoxetin ⇔ Fluoxetin ...

Specialiserad vård

I tredje hand – tillägg av

aripiprazol ⇔ Aripiprazol ..., Abilify, Lemilvo
risperidon ⇔ Risperidon ..., Risperdal

I fjärde hand

klomipramin ⇔ Klomipramin ..., Anafranil
Anafranil Retard

Tvångssyndrom och relaterade tillstånd hos barn och ungdomar

Ovanstående gäller även för barn och ungdomar. Läkemedelsbehandling ska skötas inom barn- och ungdomspsykiatri.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

113

Depression

Hälsosamma levnadsvanor

- Fysisk aktivitet har positiv effekt på depression. Framför allt vid sjukskrivning är det viktigt att stödja patienten till fysisk och social aktivitet.
- Vid riskbruk av alkohol, erbjud rådgivande samtal.

KBT är effektiv behandling och kan erbjudas ensamt eller kombineras med läkemedel.

Målet för behandling är remission. Behandlingen ska följas med validerad symtomskattningsskala (MADRS). De olika serotoninåterupptagshämmarna (SSRI) anses generellt ha likvärdig antidepressiv effekt. Vid utebliven effekt av ett SSRI är byte till ett annat SSRI lika effektivt som byte till en annan läkemedelsklass. Då undviks även problem med utsättningsbesvär, som oftast uppstår vid byte av läkemedelsklass. SSRI ger ökad blödningsrisk och risk för hyponatremi.

Utvärdera följsamhet till behandlingen vid utebliven effekt. Diagnosen kan behöva omprövas.

Depression hos äldre sid 145

Depression; www.psykiatristod.se

Nationella riktlinjer för vård vid depression och ångestsyndrom;
www.socialstyrelsen.se

I första hand

escitalopram ⇔ Escitalopram ..., Cipralax
sertralin ⇔ Sertralin ..., Oralin, Sertrone, Zoloft

I andra hand – som tillägg eller preparatbyte

mirtazapin ⇔ Mirtazapin ..., Mirtin

Specialiserad vård

klomipramin ⇔ Klomipramin ..., Anafranil
Anafranil Retard

Beakta antikolinerga effekter, särskilt hos äldre.

114 ⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

Specialiserad vård

I tredje hand – tillägg av
Långtidsbehandling

<i>litium</i>	Lithionit
---------------	-----------

Depression hos barn och ungdomar

Läkemedelsbehandling av barn ska i regel initieras inom barn- och ungdomspsykiatri.

I första hand

<i>fluoxetin</i>	⇔ Fluoxetin ...
------------------	-----------------

I andra hand

<i>sertralin</i>	⇔ Sertralin ..., Oralin, Sertrone, Zoloft
------------------	---

Bipolär sjukdom

För diagnostik, levnadsvanor, övrig behandling och uppföljning, se **Bipolär sjukdom**; www.psykiatristod.se.

Vid bipolär sjukdom är skovförebyggande farmakologisk behandling den grundläggande principen. Behandlingen inleds alltid av specialist i psykiatri.

Underhållsbehandling**I första hand**

<i>litium</i>	Lithionit
---------------	-----------

I andra hand – som tillägg eller preparatbyte

<i>quetiapin</i>	⇔ Quetiapin ... <i>tablett</i> ⇔ Quetiapin ..., Biquetan, Ketipinor, Seroquel Depot <i>depottablett</i>
<i>valproinsyra</i>	Ergenyl ⇔ Depakine Retard, Ergenyl Retard

Valproinsyra är kontraindicerat för kvinnor i fertil ålder, vid leversvikt, känd koagulationsrubbnig, porfyri eller mitokondriell sjukdom.

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

forts.

115

Specialiserad vård

Vid depressivt skov

<i>litium</i>	Lithionit
<i>quetiapin</i>	⇔ Quetiapin ... <i>tablett</i> ⇔ Quetiapin ..., Biquetan, Ketipinor, Seroquel Depot <i>depottablett</i>

Vid maniskt skov

<i>litium</i>	Lithionit
<i>valproinsyra</i>	Ergenyl ⇔ Depakine Retard, Ergenyl Retard
<i>zukupentixol</i>	⇔ Cisordinol-Acutard, Clopixol-Acutard <i>inj</i>

Valproinsyra är kontraindicerat för kvinnor i fertil ålder, vid leversvikt, känd koagulationsrubbnig, porfyri eller mitokondriell sjukdom.

Bipolär sjukdom hos barn och ungdomar

Ovanstående gäller även för barn och ungdomar. Behandling ska ske inom barn- och ungdomspsykiatri.

Psykos

För diagnostik, levnadsvanor, övrig behandling och uppföljning, se www.psykiatristod.se. Risk för viktökning, nedsatt glukostolerans och förhöjda blodfetter föreligger, särskilt vid behandling med olanzapin eller klozapin. Livsstilsåtgärder för förbättrad kardiovaskulär hälsa är angeläget. Alla antipsykotiska läkemedel kan ge extrapyramidala symtom. Eftersträva därför alltid lägsta effektiva dos, särskilt vid behandling av unga och äldre.

Vid långtidsbehandling är depotinjektion ofta att föredra, dock inte till äldre.

I första hand

<i>aripiprazol</i>	⇔ Aripiprazol ..., Abilify, Lemilvo <i>tablett</i> Abilify Maintena <i>inj</i>
<i>risperidon</i>	⇔ Risperidon ..., Risperdal <i>tablett</i> ⇔ Risperdal Consta, Rispolept Consta <i>inj</i>

116 ⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

Specialiserad vård

I andra hand – vid terapiresistent psykosjukdom

<i>klozapin</i>	⇔ Clozapine ...
-----------------	-----------------

Psykos hos barn och ungdomar

Ovanstående gäller även för barn och ungdomar. Behandling ska ske inom barn- och ungdomspsykiatri.

Läkemedelsbehandling vid schizofreni; www.lakemedelsverket.se
Nationella riktlinjer för vård och stöd vid schizofreni eller schizofreniliknande tillstånd; www.socialstyrelsen.se

Sömnstörningar

Vid sömnstörningar: Välj sömnhygieniska insatser och KBT före läkemedel. Utred bakomliggande orsak.

Bakomliggande orsak ska utredas innan behandling väljs. Sömnhygieniska insatser och KBT är förstahandsval vid sömnstörningar. Sömnmedel ska endast användas för korttidsbehandling.

<i>melatonin</i>	Melatonin AGB 2–10 mg till natten
<i>propiomazin*</i>	Propavan
<i>zopiklon**</i>	⇔ Zopiklon ..., Imovane

* Olämpligt till äldre på grund av ökad risk för dagtrötthet och extrapyramidala biverkningar.

** Förskriv minsta förpackning och undvik iterering.

Sömnstörningar hos äldre sid 145

Vid långvariga sömnstörningar...; www.janusinfo.se

Vårt att veta om din sömn och sömnbesvär; www.janusinfo.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

117

Specialiserad vård

Sömnstörningar hos barn och ungdomar

<i>melatonin</i>	Melatonin AGB
------------------	---------------

Initialdos: 2–4 års ålder 0,5–1 mg, >4 års ålder 1–5 mg, ges 30–60 min före önskad sovtid. Enstaka patienter kan behöva upp till 10 mg. Kortast möjliga behandlingstid bör eftersträvas.

Sömnstörningar hos barn; www.lakemedelsverket.se

Nikotinberoende

För riskanalys, initial behandling och uppföljning, se **Tobaksberoende**; www.viss.nu.

Även lågfrekvent rökning medför hälsorisker och behandlingsmålet bör därför vara fullständig rökfrihet.

Råd och stöd till rökavvänjning utgör en viktig hälsofrämjande behandling som värden kan ge. Råd och motiverande samtal är viktigast, men flera olika typer av nikotinersättningsmedel kan användas som stöd för att uppnå rökfrihet.

Om nikotinersättningsmedel används är det viktigt att doserna initialt är tillräckligt höga för att minimera nikotinabstinens. Kombination av långverkande (t.ex. plåster) och kortverkande (t.ex. tuggummi) är effektivare än monoterapi och bör prövas innan annat läkemedel förskrivs.

Om rökstopp inte uppnåtts med nikotinersättningsmedel

<i>bupropion</i>	⇔ Bupropion ..., Zyban
------------------	------------------------

Ska undvikas för riskgrupper såsom personer med epilepsianamnes och patienter som riskerar delirium tremens. Kan med fördel kombineras med nikotinersättningsmedel.

<i>vareniklin</i>	Champix*
-------------------	----------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

118 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Nikotinberoende hos barn och ungdomar

Vetenskapligt underlag saknas för att ge specifika rekommendationer för barn och ungdomar.

Sluta-Röka-Linjen; www.slutarokalinjen.se

Nationella riktlinjer för prevention och behandling vid ohälsosamma levnadsvanor; www.socialstyrelsen.se

Alkoholsjukdomar

För diagnostik, levnadsvanor, övrig behandling och uppföljning, se **Alkoholberoende**; www.psykiatristod.se och www.viss.nu.

Återfallsförebyggande behandling

Återfallsförebyggande behandling kan användas generellt inom hälso- och sjukvården (inte enbart inom beroendevård) i kombination med uppföljning som innefattar medicinska råd och stöd.

I första hand

<i>akamprosat</i>	⇔ Aotal, Campral
<i>naltrexon</i>	⇔ Naltrexon ...

I andra hand – aversionsbehandling

<i>disulfiram</i>	Antabus
-------------------	---------

Läkemedelsbehandling av alkoholberoende; www.lakemedelsverket.se

Abstinensbehandling

<i>oxazepam</i>	Oxascand
-----------------	----------

Behandling vid alkoholabstinens; www.lakemedelsverket.se

Behandling av vitamin B1-brist

<i>tiamin</i>	Tiacur inj
---------------	------------

Peroral substitution rekommenderas inte på grund av dålig absorption.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

119

Specialiserad vård

ADHD hos barn och vuxna

För diagnostik, levnadsvanor, övrig behandling och uppföljning, se **ADHD**; www.psykiatristod.se och www.viss.nu.

Farmakologisk behandling av ADHD bör ske tillsammans med andra behandlingsinsatser.

Rekommendationer vid ADHD; www.janusinfo.se

Läkemedel vid adhd; www.lakemedelsverket.se

I första hand

<i>metylfenidat</i>	⇔ Methylphenidate ..., Concerta <i>långverkande, depottablett</i>
<i>metylfenidat</i>	⇔ Ritalin, Ritalina <i>medellångverkande, depotkapsel</i> Equasym Depot <i>medellångverkande, depotkapsel</i>
<i>metylfenidat</i>	⇔ Methylphenidate ..., Medanef, Medikinet, Ritalin <i>kortverkande, tablett</i>

I andra hand

<i>lisdexamfetamin</i>	Elvanse*, Elvanse Vuxen*
------------------------	--------------------------

Vid otillräcklig effekt av ovanstående eller då dessa inte tolereras

<i>atomoxetin</i>	Strattera*
<i>guanfacin</i>	Intuniv* <i>För barn 6–17 år</i>

* Begränsad subvention; www.tlv.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

120

Smärta och inflammation

All smärtbehandling ska utvärderas fortlöpande och behandlingen omprövas om behandlingsmålet inte nås. Lägsta effektiva dos av läkemedel ska användas. Läkemedel utgör ofta endast en del av smärtbehandling. Icke-farmakologisk behandling och fysisk aktivitet är viktigt, inte minst vid långvarig smärta.

Äldre och läkemedel sid 138

Migrän sid 93, 95

Nociceptiv smärta

Vävnadsskadesmärta, med eller utan inflammation.

Paracetamol

<i>paracetamol</i>	⇔ Paracetamol ..., Alvedon, Oparap, Pamol, Panodil, Paracut, Parapo
--------------------	---

Paracetamol kan kombineras med såväl COX-hämmare som opioider.

COX-hämmare (NSAID)

Lägsta effektiva dos och kortast möjliga behandlingstid bör eftersträvas.

I första hand

<i>naproxen</i>	⇔ Naproxen ..., Alboxen, Pronaxen
-----------------	-----------------------------------

I andra hand

<i>ibuprofen</i>	⇔ Ibuprofen ..., Brufen, Ibumax, Ibumetin, Ipren, Brufen Retard
------------------	---

Högsta rekommenderade dos är 1200 mg per dygn till vuxna.

Ibuprofen kan motverka den antitrombotiska effekten av acetylsalicylsyra (ASA); www.janusinfo.se. Vid lågdos-ASA-behandling, kombinera med annan COX-hämmare.

Behandling med COX-hämmare (NSAID) hos äldre, se sid 141. För ulcusprofylax vid behandling med COX-hämmare, se sid 83.

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

121

Kombinationspreparat – endast för korttidsbruk

Till patienter som inte tolererar COX-hämmare.

KODEIN + PARACETAMOL

Ett svärdoserat preparat med marginellt bättre analgetisk effekt än paracetamol. Undvik behandling till patient med psykiatrisk samsjuklighet eller risk för opioidberoende.

<i>kodein + paracetamol</i>	⇔ Paracetamol/Kodein ..., Altermol, Citodon, Panocod
-----------------------------	--

Kodein i sig är inte analgetiskt utan effekten beror på omvandling till morfin som sker i varierande grad. Hos flertalet omvandlas cirka 10 procent av kodeinet till morfin. Hos några omvandlas nästan allt kodein till morfin medan vissa inte får någon omvandling alls.

Kodein rekommenderas inte alls till barn (<18 år), kvinnor som ammar och äldre.

Specialiserad vård

För parenteralt bruk

<i>ketorolak</i>	Toradol
<i>paracetamol</i>	Paracetamol Fresenius Kabi* <i>inf</i>

* Intravenöst paracetamol används endast om paracetamol har betydelsefull effekt och annat administrerings sätt inte är möjligt.

Opioidanalgetika

Den läkare som inleder en opioidbehandling har det fortsatta behandlingsansvaret tills behandlingen avslutats, eller ansvaret inklusive behandlingsplan övertagits och bekräftats av kollega.

All smärta är inte opioidkänslig och samtliga preparat inklusive kodein medför risk för beroende.

Akut smärta – endast för korttidsbruk

Som basbehandling ges paracetamol i kombination med COX-hämmare. Opioidbehandling vid akut smärta kan i flertalet fall avslutas inom 3–5 dygn och bör inte pågå längre än 2 veckor vid ett och samma smärt-

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

122

tillstånd. Efter 2 veckors behandling ökar risken för beroenduteckning. Kvarstående smärta under längre tid, efter exempelvis operation, motiverar sällan opioidbehandling.

I första hand

<i>morfin</i>	⇔ Morfin ... kortverkande, tablett, inj, mixtur
<i>morfin</i>	Dolcontin långverkande, depottablett, depotgranulat

I andra hand – när morfin inte tolereras

<i>oxikodon</i>	⇔ Oxycodone ..., Oxynorm kortverkande, kapsel, tablett, inj, mixtur
<i>oxikodon</i>	⇔ Oxikodon Depot ..., Oxycontin långverkande, depottablett

Långvarig icke-cancerrelaterad smärta

En smärtanalys är grunden för behandlingen. Icke-farmakologiska behandlingsalternativ, som till exempel strukturerad träning/fysisk aktivitet och/eller TENS (transkutan elektrisk nervstimulering), ska övervägas.

Opioider har endast undantagsvis en plats vid långvarig icke-cancerrelaterad smärta. Bestående smärtlindrande effekt är ovanlig och risken för biverkningar är stor.

Opioidbehandling vid långvarig icke-cancerrelaterad smärta;

www.viss.nu

Läkemedelsbehandling av långvarig smärta hos barn och vuxna;

www.lakemedelsverket.se

Smärtbehandling hos äldre sid 141

Cancerrelaterad smärta

Basbehandling med paracetamol eventuellt i kombination med COX-hämmare bör övervägas.

<i>morfin</i>	⇔ Morfin ... kortverkande, tablett, inj, mixtur
<i>morfin</i>	Dolcontin långverkande, depottablett, depotgranulat
<i>oxikodon</i>	⇔ Oxycodone ..., Oxynorm kortverkande, kapsel, tablett, inj, mixtur
<i>oxikodon</i>	⇔ Oxikodon Depot ..., Oxycontin långverkande, depottablett

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

123

Specialiserad vård

När peroral opioidbehandling inte är lämplig

<i>fentanyl</i>	⇔ Fentanyl ..., Durogesic, Matrifen plåster
-----------------	---

När infusion av morfin eller oxikodon medför för stor volym

<i>hydromorfon</i>	⇔ Palladon inf
--------------------	----------------

Smärtbehandling med transdermalt fentanyl; www.janusinfo.se

Smärtbehandling hos äldre sid 141

Opioidinducerad förstoppning

Profylaktisk behandling mot förstoppning ska övervägas från första behandlingsdagen.

Basbehandling

Osmotiskt aktiva medel

<i>makrogol + elektrolyter</i>	⇔ Lacrofarm, Laxido Apelsin, Laximyl, Laxiriva, Movicol, Moxalole, Omnicol
--------------------------------	--

Tilläggsbehandling

Motorikstimulerande laxantium vid behov

<i>natriumpikosulfat</i>	Cilaxoral
--------------------------	-----------

Opioidreceptorantagonister vid opioidinducerad förstoppning (OIBD); www.janusinfo.se

Opioidinducerat illamående

Profylaktisk behandling mot illamående bör övervägas från första behandlingsdagen. När illamående upphör, vanligen inom 7–14 dagar, kan försök till nedtrappning göras.

<i>meklozin</i>	Postafen
-----------------	----------

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

124

Utsättning av opioider

För att minska risken för abstinenssymtom vid utsättning efter längre tids behandling bör opioider som regel trappas ut. **Rekommendationer för utsättning av opioider;** www.janusinfo.se

Nociplastisk och generaliserad smärta

Nociplastisk smärta uppstår till följd av förändrad nociception i avsaknad av såväl tecken på vävnadsskada, som skada eller sjukdom i det somatosensoriska nervsystemet. Enbart läkemedelsbehandling är sällan framgångsrik vid nociplastisk och generaliserad smärta, t.ex. fibromyalgi. Individuellt anpassad konditions- och styrketräning kan minska smärtan och öka funktionen. Om läkemedelsbehandling anses indicerad kan amitriptylin prövas inom ramen för en multiprofessionell handläggning i team.

Hälsosamma levnadsvanor

- Regelbunden fysisk aktivitet. **Rekommenderad fysisk aktivitet vid fibromyalgi;** www.fyss.se.

<i>amitriptylin</i>	⇔ Amitriptylin ..., Saroten
---------------------	-----------------------------

Börja med 10 mg till natten, öka långsamt till avsedd effekt. Vanlig dygnsdos är 10–50 mg. Beakta antikolinerga effekter, särskilt hos äldre. Överväg behandling mot muntorrhet.

Neuropatisk smärta

TENS (transkutan elektrisk nervstimulering) kan övervägas vid perifer neuropatisk smärta hos patienter som inte besväras av beröringsutlöst smärta (dynamisk mekanisk allodyni). Läkemedelsrekommendationen avser perifer (t.ex. diabetespolyneuropati, postherpetisk neuralgi) och central (t.ex. efter stroke) neuropatisk smärta.

I första hand

<i>amitriptylin</i>	⇔ Amitriptylin ..., Saroten
---------------------	-----------------------------

Börja med 10 mg till natten, öka långsamt till avsedd effekt. Beakta antikolinerga effekter, särskilt hos äldre. Överväg behandling mot muntorrhet.

forts.

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

125

I andra hand

<i>duloxetin</i>	⇔ Duloxetin ...*, Aritavi*, Cymbalta*
<i>gabapentin</i>	⇔ Gabapentin 1A Farma, Gabapentin Sandoz

Smärtbehandling hos äldre sid 141

Neuropatisk smärta; www.viss.nu

Läkemedelsbehandling av långvarig smärta hos barn och vuxna;

www.lakemedelsverket.se

Trigeminusneuralgi

<i>karbamazepin</i>	Tegretol
	⇔ Tegretal Retard, Tegretol Retard

Individer med sydostasiatiskt ursprung ska genotypas för HLA-B*1502 före insättning då risken för Stevens-Johnsons syndrom är kraftigt förhöjd vid denna genotyp.

Inflammatoriska system-, led- och ryggsjukdomar

Hälsosamma levnadsvanor

Vid inflammatoriska ledsjukdomar är levnadsvanor mycket viktiga.

- Fysisk aktivitet ger lägre sjukdomsaktivitet.
- Rökning ger sämre behandlingsresultat och ökar risken för komorbiditet. Erbjud stödjande insatser. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118.

COX-hämmare (NSAID)

I första hand

<i>naproxen</i>	⇔ Naproxen ..., Alpxoen, Pronaxen
-----------------	-----------------------------------

I andra hand

Vid otillräcklig effekt

<i>ketoprofen</i>	Orudis Retard
-------------------	---------------

Vid ökad risk för gastrointestinala biverkningar

<i>celecoxib</i>	Celecoxib ...*, Celebra*
------------------	--------------------------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Behandling med COX-hämmare (NSAID) hos äldre, se sid 141. För ulcusprofylax vid behandling med COX-hämmare, se sid 83.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

126

Steroider**STEROID FÖR INTRA- OCH EXTRAARTIKULÄR INJEKTION**

<i>metylprednisolon</i>	Depo-Medrol
<i>metylprednisolon + lidokain</i>	Depo-Medrol cum lidocain

STEROID FÖR INTRAARTIKULÄR INJEKTION

<i>triamcinolonacetamid</i>	Kenacort-T
<i>triamcinolon-hexacetamid</i>	⇔ Lederlon, Lederspan, Trica

PERORAL STEROID

Vid specifika inflammatoriska tillstånd t.ex. polymyalgia reumatica

<i>prednisolon</i>	⇔ Prednisolon ...
--------------------	-------------------

Vid steroidbehandling, vidta åtgärder för prevention av osteoporos.

Osteoporos sid 110

Specialiserad vård

Reumatoid artrit, psoriasisartrit och ankyloserande spondylit

<i>metotrexat</i>	⇔ Methotrexate ..., Metotab tablett
<i>metotrexat</i>	⇔ Metoject, Metotrexat Ebb inj, Metojectpen inj

TNF-HÄMMARE

<i>adalimumab*</i>	
<i>etanercept*</i>	
<i>infliximab*</i>	

* För aktuellt preparatval se Kloka listan på www.janusinfo.se. Förändringar kan ske under året p.g.a. prisändringar.

Kombination av TNF-hämmare och metotrexat rekommenderas.

Reumatoid artrit; www.viss.nu

Psoriasisartrit; www.viss.nu

Ankyloserande spondylit (AS – Bechterews sjukdom); www.viss.nu

Nationella riktlinjer för rörelseorganens sjukdomar; www.socialstyrelsen.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

127

Gikt**Hälsosamma levnadsvanor**

- Minimera intaget av alkohol, särskilt öl och sprit, samt minska intaget av rött kött och skaldjur.
- Regelbunden fysisk aktivitet. Rekommendation enligt Fyssh. Överväg FaR.
- Överviktiga patienter bör gå ner i vikt.

Akut behandling

Vid behandling av akut gikt är COX-hämmare, kortison och kolkicin effektmässigt likvärdiga alternativ. Val av behandling styrs av patientens ålder, komorbiditet (som hjärt-kärlsjukdom eller njursjukdom) och övrig mediciner.

<i>naproxen</i>	⇔ Naproxen ..., Alproxen, Pronaxen
<i>prednisolon</i>	⇔ Prednisolon ...
<i>metylprednisolon</i>	Depo-Medrol inj
<i>kolkicin</i>	⇔ Kolkicin ..., Colrefuz

Profylax

<i>allopurinol</i>	⇔ Allopurinol ..., Zyloric
--------------------	----------------------------

Gikt; www.viss.nu

Läkemedelsbehandling av gikt; www.lakemedelsverket.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

128

Urologi**LUTS och godartad prostataförstoring**

LUTS (Lower Urinary Tract Symptoms), omfattar både tömnings- och lagringssymtom.

I första hand**ALFA-1-RECEPTORBLOCKERARE**

<i>alfuzosin</i>	⇔ Alfuzosin ..., Bundisarin, Lafunomyl, Xatral OD
------------------	---

Underlättar urinavflödet genom att relaxera muskulatur i prostata och blåshals och har en snabbt insättande effekt. Full effekt uppnås efter några veckor.

I andra hand – vid otillräcklig effekt och prostataförstoring, tillägg av **5-ALFA-REDUKTASHÄMMARE**

<i>finasterid</i>	⇔ Finasterid ...
-------------------	------------------

Vid verifierad förstoring av prostata (>40 ml eller PSA >1,4 µg/l). En tillförlitlig metod för att mäta prostata är transrektalt ultraljud. 5-alfa-reduktashämmare påverkar körtelns storlek, som krymper med i medeltal 20 %. Behandlingseffekten kan utvärderas först efter 3–6 månader.

Vid förstoring av prostatakörteln bör PSA tas före och efter 6–12 månaders behandling. Om PSA inte halverats efter 6–12 månader bör remiss till urolog övervägas.

Alfa-1-receptorblockerare kombineras med 5-alfa-reduktashämmare hos patienter med förstörd prostata. Efter cirka 9 månader kan ofta alfa-1-receptorblockeraren sättas ut.

Nedre urinvägssymtom, LUTS, hos män över 40 år; www.viss.nu

Vid lagringssymtom, se **Trängningar, trängningsinkontinens** sid 130

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

129

Specialiserad vård

Prostatacancer

Onkologi sid 107

Trängningar, trängningsinkontinens

Välj icke-farmakologisk behandling före läkemedel vid överaktiv blåsa.

Rekommendationerna avser både kvinnor och män.

Behandlingen innebär först och främst förändrade levnadsvanor, som till exempel normalisering av vikt och vätskeintag. Blås- och bäckenbot-träning har visad effekt.

För postmenopausala kvinnor kan lokala östrogener ha god effekt, se **Slidtorrh** sid 41

Muskarinreceptorantagonister (till exempel tolterodin) och andra perorala läkemedel mot trängningar och trängningsinkontinens har en likvärdig men blygsam effekt. Behandling bör pågå cirka en månad före utvärdering. Dryck- och urinmättningslista bör föras innan och under behandlingen för att utvärdera effekten. Beakta risken för försämrad blåstömningförmåga. Vissa antikolinerga läkemedel kan orsaka kognitiva störningar hos äldre, men det är inte belagt för tolterodin.

Se Läkemedel med antikolinerga effekter, **Äldre och läkemedel** sid 139

MUSKARINRECEPTORANTAGONIST

<i>tolterodin</i>	⇔ Tolterodin ..., Detrusitol tablett
	⇔ Tolterodin ..., Detrusitol SR depokapsel

Ansträngningsinkontinens

Riktlinjer för behandling av urininkontinens; www.janusinfo.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

130

Erektildysfunktion

Hälsosamma levnadsvanor

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insatser. Läs om **Nikotinberoende** på sid 118.
- Vid riskbruk av alkohol, erbjud rådgivande samtal.
- Undvik övervikt.
- Regelbunden fysisk aktivitet. Rekommendation enligt Fyssh.

PDE5-HÄMMARE (FOSFODIESTERAS-5-HÄMMARE)

Samtidigt intag av nitropreparat är kontraindicerat. Patienter med vissa synnervssjukdomar ska undvika behandling med PDE5-hämmare.

Effektdurationen är cirka 6 timmar för sildenafilfil och cirka 36 timmar för tadalafil.

<i>sildenafilfil</i>	Sildenafilfil ...*, Idilico*, Viagra*
<i>tadalafilfil</i>	Tadalafilfil ...*, Cialis*

* Läkemedlen är utbytbara enligt Läkemedelsverket men ingår inte i läkemedelsförmånen, vilket gör att de inte får bytas ut på apotek. Fri prissättning gör att priset kan variera mycket mellan olika apotek.

PGE1-ANALOG – när PDE5-hämmare är olämpligt

<i>alprostadil</i>	Bondil uretralstift
--------------------	---------------------

Specialiserad vård

<i>alprostadil</i>	Caverject inj Caverject Dual inj
--------------------	-------------------------------------

KOMBINATIONSPREPARAT

Vasoaktiv intestinal polypeptid (VIP) + alfa-receptorantagonist

<i>aviptadil + fentolamin</i>	Invicorp inj
-------------------------------	--------------

Övrig urologi

LOKALANESTETIKUM

<i>lidokain</i>	Xylocain gel
-----------------	--------------

... Generika från olika företag

Vaccinationer

Rekommendationer för vaccination av barn och särskilda riskgrupper samt beställningsrutiner och information om de upphandlade vacciner finns på:

www.janusinfo.se/behandling/expertutlatanden/vaccinationer
[www.vardgivarguiden.se/behandlingsstod/smittykydd/amnesomraden/vaccination](http://www vardgivarguiden.se/behandlingsstod/smittykydd/amnesomraden/vaccination)

Direktlänkar till dokumenten som det hänvisas till nedan finns i Kloka listan på www.janusinfo.se.

Vaccination av barn

Se **Barnvaccinationer**; www.janusinfo.se.

Dokumentet innehåller information om de vacciner som ingår i programmet, inklusive dosering, intervall, administrationsätt, och hur vacciner kan kombineras. Det finns även information om sjukdomarna som ska förebyggas. Informationen kan appliceras på vuxna i de fall där det är aktuellt, förutom avseende doseringar.

Tabell: Tidpunkt för de olika vaccinationerna enligt nedanstående schema

	Barnhälsovård					Elevhälsa			
	6 veckor	3 mån	5 mån	12 mån	18 mån	5-6 år	Åk 1-2	Åk 5-6	Åk 8-9
Rotavirus*	X	X							
Difteri		X	X	X		X			X**
Stelkramp		X	X	X		X			X**
Kikhosta		X	X	X		X			X**
Polio		X	X	X		X			
Haemophilus influenzae typ B		X	X	X					
Hepatit B***		X	X	X					
Pneumokockinfektioner		X	X	X					
Mässling					X		X		
Pässjuka					X		X		
Röda hund					X		X		
HPV (endast flickor)								X+X	

* Gäller i SLL till barn födda från 2014.

** Gäller barn födda från 2002.

*** Gäller i SLL till barn födda från 2013.

Komplettering av ofullständigt vaccinerade barn

Se **Komplettering ofullständigt vaccinerade barn**; www.vardgivarguiden.se. Dokumentet innehåller förslag på kompletterande vaccinationschema beroende på ålder och vaccinationsstatus.

Vaccination av särskilda riskgrupper

Pneumokockvaccination för barn från 2 år ålder och vuxna med stor risk för att drabbas av pneumokockinfektion

Se **Pneumokocker – vaccinering av riskgrupper**; www.vardgivarguiden.se.

Barn och vuxna med vissa kroniska sjukdomar har en ökad risk att insjukna i svår pneumokockinfektion. Dokumentet innehåller information om när och hur polysackaridvaccin respektive konjugatvaccin ska användas till barn och vuxna som har ökad eller mycket stor risk för pneumokockinfektion.

Influensavaccin till personer i alla åldrar med underliggande sjukdomar

Barn och vuxna med vissa kroniska sjukdomar har en ökad risk att insjukna i svår influensainfektion. På www.vardgivarguiden.se finns information om vilka riskgrupper det gäller och vilken dosering som är aktuell för barn respektive vuxna.

Splenektomerade – vägledning för vaccination av vuxna patienter inför eller efter splenektomi

Se **Splenektomerade, vägledning för vaccination av vuxna patienter inför eller efter splenektomi**; www.janusinfo.se. Splenektomi ökar risken för allvarliga infektioner med kapslade bakterier, till exempel pneumo- och meningokocker. Vägledningen är övergripande och andra scheman/vacciner kan vara aktuella för vissa patientgrupper, till exempel vid hematologiska sjukdomar.

Vaccination av gravida

Se **Vaccinationer**; www.medicinet.se/infpreg. Att ta ställning till om ett vaccin skall ges under graviditet kräver en sedvanlig bedömning av nytta och risker. Nyttan är att skydda den gravida kvinnan mot befarad smitta och infektion. Vaccination av en gravid kvinna kan ibland rekommenderas även för att skydda hennes kommande spädbarn mot infektion.

forts.

Vaccination mot influensa för gravida

Vaccination av gravida skyddar framför allt kvinnan mot svår sjukdom och behov av intensivvård och rekommenderas från vecka 17, men så länge inte influensasäsongen startat kan vaccinationen senareläggas. Gravida med underliggande kroniska sjukdomar ska däremot vaccineras så snart som möjligt under influensasäsong, även om detta sker innan vecka 17. Vaccinationen skyddar också det nyfödda barnet mot influensa under de första 3-4 levnadsmånaderna. Se **Influensavaccination av gravida**; www.folkhalsomyndigheten.se.

Vaccination av äldre

Den årliga vaccinationskampanjen mot influensa och mot allvarlig pneumokockinfektion

Kampanjen riktar sig bl.a. till personer som är 65 år eller äldre. Information finns på www.vardgivarguiden.se.

Vaccination mot herpes zoster (bältros)

Se **Vägledning för användning av Zostavax-vaccin mot bältros**; www.janusinfo.se. Rekommendationen rör vaccin mot herpes zoster och dess komplikation postherpetisk neuralgi. Vaccinet är godkänt för personer som är 50 år och äldre.

Övrigt

Fästingburen hjärninflammation (TBE) – rekommendationer för vaccination

Se **TBE-vaccination**; www.vardgivarguiden.se. Observera att riktlinjerna skiljer sig åt beroende på ålder när grundvaccination påbörjas, samt om personen är immunsupprimerad när grundvaccination påbörjas.

Stelkrampsprofylax (tetanus)

För rekommendationer för stelkrampsprofylax vid sårskador hänvisas till www.vardgivarguiden.se.

Påfyllnadsvaccination mot difteri och stelkramp (tetanus)

Vaccination mot difteri och stelkramp enligt barnvaccinationsprogrammet innebär inte livslångt skydd. Folkhälsomyndigheten rekommenderar booster vart tjugonde år. Se **Vaccin mot stelkramp**; www.folkhalsomyndigheten.se.

Vätsketerapi och nutrition

Specialiserad vård

Vätsketerapi

När peroral/enteral vätskebehandling inte är tillräcklig rekommenderas i första hand kristalloida lösningar intravenöst. För barn hänvisas till lokala riktlinjer.

KRISTALLOID LÖSNING

<i>balanserad elektrolytlösning</i>	Ringer-Acetat Baxter Viaflo
---	-----------------------------

Vid terapivikt bör patienten bli föremål för ett multidisciplinärt omhändertagande.

För elektrolyttillsatser, se Infusionskoncentrat nedan.

Basal glukostillförsel

GLUKOSLÖSNING

<i>glukoslösning + elektrolyter</i>	Glukos Braun 50 mg/ml Na40+K20
---	--------------------------------

Nutritionsbehandling

Nutritionsbehandling inleds först när eventuell intorkning och cirkulationsstörning åtgärdats. Peroral/enteral nutrition är alltid förstahandsval. Endast vid icke-fungerande mag-tarmkanal eller otillräckligt peroral/enteralt födointag är parenteral nutrition indicerad. För barn hänvisas till lokala riktlinjer.

Rekommendationerna gäller akut och kroniskt sjuka med undantag av intensivvårdspatienter. För gravt undernärda patienter krävs specialistkonsultation vid insättning av nutritionsbehandling, då det finns risk för utveckling av refeedingsyndrom.

forts.

135

●● forts. Nutritionsbehandling

Specialiserad vård

Dag 1

Starta peroral/enteral nutrition med tillägg av Glukos 50 mg/ml med elektrolyter. Se **Enteral nutrition** på www.janusinfo.se.

Dag 2–4

Trappa upp enteral nutrition till kalorimål (ca 25 kcal/kg/dygn) med tillägg av Glukos 50 mg/ml med elektrolyter.

Dag 5

Om enteral nutrition när mindre än 50 % av kalorimålet – ge tillägg av parenteral nutrition med trekammarpåse.

Bedöm nutritionsstatus. Vid malnutrition bör parenteral nutritionsbehandling inledas omgående och med stegvis upptrappning under flera dygn till önskat kalorimål. Annars kan tillförsel av glukoslösning 50 mg/ml innehållande elektrolyter vara tillräckligt under 3–4 dagar i samband med upptrappning av peroral/enteral nutrition. B-vitaminbrist är vanligt i flera patientgrupper och kräver intravenös substitution med tiamin.

Parenterala näringslösningar/trekammarpåsar innehåller glukos, aminosyra-lösning och fettemulsion och finns för tillförsel via perifer eller central ven.

Tillsats av spårämnen och vitaminer görs till parenteral nutrition. Tillsatser av elektrolyter ska göras enligt den enskilde patientens behov, då även magnesium och fosfat bör kontrolleras. Elektrolytfria lösningar ska normalt inte användas.

Ordination av nutritionslösning/trekammarpåse görs utifrån patientens vätske- och energibehov. Basalt vätskebehov hos vuxen är 30 ml/kg/dygn. Energitillbehovet för sängliggande patienter är 20–25 kcal/kg/dygn, för uppegående patienter 25–30 kcal/kg/dygn.

Näringslösning/trekammarpåsar skiljer sig framförallt åt avseende proteinmängd och typ av fettemulsion. Proteinbehovet varierar mellan 1,2–1,5 g aminosyror per kg kroppsvikt och dygn, där de svårast sjuka har störst behov.

För detaljerad information avseende nutritionsbehandling för olika patientkategorier hänvisas till www.espen.org, Guidelines.

136

●● Vätsketerapi och nutrition

Specialiserad vård

3-KAMMARPÅSE

<i>aminosyralösning fettemulsion glukos + elektrolyter</i>	Olimele N5E*, N7E*, N9E* där N9E har högst proteininnehåll Olimele perifer N4E*
--	--

* E = innehållande elektrolyter

Preparat innehållande fiskolja/omega-3-fettsyror rekommenderas inte, då de är ofullständigt studerade vad gäller effekter, bieffekter och dosering. **Omega-3-fettsyror i parenteral nutrition sällan indiceras;** www.janusinfo.se

VITAMINER

För total parenteral nutrition ska elektrolyter, vitaminer och spårämnen tillsättas.

Vattenlösliga

<i>vitaminer</i>	Soluvit
<i>tiamin</i>	Tiacur

Fettlösliga

<i>vitaminer</i>	Vitalipid Adult
------------------	-----------------

SPÅRÄMNINGEN

<i>spårämnen</i>	Addaven
------------------	---------

INFUSIONSKONCENTRAT – tillsatser

<i>kaliumklorid</i>	Addens-Kaliumklorid
<i>magnesiumsulfat</i>	Addex-Magnesium
<i>natriumglycerofosfat</i>	Glycophos
<i>natriumklorid</i>	Addex-Natriumklorid

137

Äldre och läkemedel

Generella rekommendationer

För varje läkemedelsordination – dokumentera planerad behandlingstid och ge patienten en aktuell läkemedelslista.

När man diskuterar äldres läkemedelsbehandling på gruppnivå avses ofta personer över 75 år, även om många studier tillämpar andra åldersgränser. På individnivå är den biologiska åldern viktigare än den kronologiska och med stigande ålder och multisjuklighet är det extra viktigt att individualisera behandlingen och regelbundet utvärdera effekter och ompröva indikationer. Lägsta effektiva dos bör eftersträvas. Polyfarmaci ökar risken för både biverkningar och läkemedelsinteraktioner. Äldre är känsligare för många läkemedel, och påverkas i högre grad av oönskade effekter och biverkningar, exempelvis sådana som påverkar det centrala nervsystemet eller blodtrycket. Fall har visats vara den vanligaste läkemedelsbiverkningen som leder till sjukhusvård hos äldre i Sverige. Mät blodtrycket i sittande och i stående vid behandling med blodtrycks-sänkande läkemedel.

För mätning av ortostatiskt blodtryck, se www.bpsd.se

Njurfunktionen försämras med åldern och med tilltagande sjuklighet. Därför bör läkemedel som till stor del utsöndras i urinen doseras efter njurfunktion. Tänk på att njurfunktionen kan försämras akut, t.ex. vid dehydrering och behandling med COX-hämmare, RAAS-hämmare eller diuretika, och att risken för negativa effekter av läkemedel då ökar.

Beakta njurfunktionen och använd Janusmed vid ordination av läkemedel.

Indikatorer för god läkemedelsterapi hos äldre, bilaga 3; www.socialstyrelsen.se

138

Flera vanliga läkemedel påverkar nutritionen negativt genom biverkningar som t.ex. nedsatt aptit, muntorrhet, förstoppning och illamående. Detta bör särskilt beaktas hos multisjuka patienter. Många äldre patienter har svårt att svälja läkemedel. Vissa tabletter får inte delas eller krossas. Kortfattad delbarhetsinformation finns på www.fass.se.

Undervisningsfilmer **Läkemedelsbehandling för de mest sjuka äldre – en geriatrisk diskussion**; www.janusinfo.se

Läkemedel som bör undvikas till äldre om inte särskilda skäl föreligger

Läkemedel med antikolinerga effekter

Läkemedel med uttalade antikolinerga effekter bör undvikas främst på grund av risken för att utveckla kognitiva störningar och akuta förvirringstillstånd. Exempel på sådana läkemedel är sederande antihistaminer som hydroxizin (t.ex. Atarax) och prometazin (t.ex. Lergigan), vissa antipsykotiska läkemedel och tricykliska antidepressiva. För flera urologiska preparat med antikolinerga effekter, t.ex. tolterodin, finns lång erfarenhet vid behandling av äldre. Effekterna är dock ofta blygsamma. Påverkan på kognition och CNS är inte klarlagt, men perifera antikolinerga biverkningar såsom muntorrhet och förstoppning är väl kända.

Välj icke-farmakologisk behandling före läkemedel vid överaktiv blåsa.

Indikatorer för god läkemedelsterapi hos äldre, bilaga 1; www.socialstyrelsen.se

Propiomazin

Propiomazin är olämpligt på grund av risk för dagtrötthet och extrapyramidala biverkningar.

Tramadol

Tramadol ger ökad risk för fall och därmed frakturer samt andra biverkningar såsom illamående och förvirring. Tramadol bör inte kombineras med antidepressiva, t.ex. SSRI, på grund av ökad risk för serotonerga biverkningar.

forts.
139

Kodein

Kodein rekommenderas inte till äldre på grund av stor interindividuell variation i metabolism till den aktiva metaboliten morfin. Med fast kombination av kodein och paracetamol finns dessutom risk för otillräcklig opioideffekt då den rekommenderade maxdosen av paracetamol till äldre är 3 g/dygn.

Läkemedel där särskild uppmärksamhet krävs vid behandling hos äldre

Bensodiazepiner

Bensodiazepiner kan försämra kognitionen samt öka risken för fall och därmed frakturer hos äldre. Långverkande bensodiazepiner (diazepam, nitrazepam och flunitrazepam) bör undvikas. Endast oxazepam i lägsta effektiva dos och under kort tid (högst 2 veckor) kan rekommenderas till äldre. Alla bensodiazepiner bör dock undvikas i möjligaste mån.

Antipsykotiska läkemedel

Behandling med antipsykotiska läkemedel ska begränsas till psykotiska symptom som besvärar patienten och som skapar stark oro och/eller aggressivitet. Innan behandlingen initieras ska somatiska orsaker till symtomen uteslutas och icke-farmakologisk behandling övervägas. Dosen ska vara den lägsta möjliga och effekten bör utvärderas kontinuerligt.

Diabetesläkemedel

Metformin kan användas hos patienter med måttligt nedsatt njurfunktion (eGFR 30–59 ml/min). Äldre har dock en ökad risk för snabb försämring av njurfunktionen, till exempel på grund av dehydrering eller akut sjukdom, vilket ställer extra krav på monitorering av njurfunktionen under metforminbehandling. Kognitiv svikt kan bidra till att behandlingen blir riskfylld. Användning av metformin hos patienter med eGFR <30 ml/min är kontraindicerat.

Sulfonylurea kan orsaka svåra hypoglykemier och risken ökar vid nedsatt njurfunktion. Det är viktigt med tätare uppföljning av njurfunktionen hos äldre. Glibenklamid bör undvikas.

För SGLT-2-hämmare finns bristande erfarenhet för behandling av äldre. Biverkningar som volymförlust, hypotoni och/eller elektrolytbalansrubning kan bli särskilt allvarliga för äldre multisjuka och/eller sköra

140

äldre. Risk för atypisk ketoacidosis ska beaktas. Preparaten är beroende av njurfunktionen och ska inte sättas in om eGFR <60 ml/min.

Diabetes; www.viss.nu

Diabetes typ 2; www.lakemedelsverket.se

Indikatorer för god läkemedelsterapi hos äldre, bilaga 1; www.socialstyrelsen.se

COX-hämmare (NSAID)

Nedsatt njurfunktion, högt blodtryck och hjärtsvikt är vanligt hos äldre och utgör relativa kontraindikationer mot COX-hämmare (inklusive COX-2-hämmare). Risken för renala, kardiovaskulära och gastrointestinala biverkningar är dosberoende och beroende av behandlingstiden.

Nociceptiv smärta

Vid nociceptiv smärta påbörjas behandling med paracetamol och/eller COX-hämmare (NSAID) i låg dos. I nästa steg, vid svår smärta hos äldre, kan buprenorfinplåster och andra opioider övervägas efter noggrann smärtanalys.

Paracetamol

paracetamol ⇔ Paracetamol ..., Alvedon, Oparap, Pamol, Panodil, Paracut, Parapo

Rekommenderad maxdos till äldre är 1 g x 3. Lägre dos är ofta tillräckligt.

Individanpassa dosen av paracetamol till äldre; www.janusinfo.se

COX-hämmare (NSAID)

Behandling ges vid behov med lägsta effektiva dos och under kort tid. Ulcusprofylax med protonpumpshämmare (PPI) bör inte ordineras utan individuell riskbedömning.

Rekommendationer kring ulcusprofylax med PPI för patienter som haft ulcus; www.janusinfo.se

naproxen ⇔ Naproxen ..., Alpoxen, Pronaxen

Lämplig dos är 125–250 mg x 1–2.

ibuprofen ⇔ Ibuprofen ..., Brufen, Ibumax, Ibumetin, Ipren

Lämplig dos är 200 mg x 1–3.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek ... Generika från olika företag

forts.
141

Ibuprofen har kortare halveringstid än naproxen, vilket kan vara en fördel hos äldre. Vid lågdos-ASA-behandling, kombinera med annan COX-hämmare än ibuprofen. **Ibuprofen kan motverka den antitrombotiska effekten av acetylsalicylsyra (ASA);** www.janusinfo.se.

Opioidanalgetika

Effektdurationen av framför allt morfin, och i mindre grad även av oxikodon, är förlängd hos äldre bland annat på grund av nedsatt njurfunktion. Börja med låg dos och anpassa doseringen för att undvika ackumulering och minska risken för biverkningar. Förebyggande behandling mot förstoppning ska alltid övervägas vid insättning av opioid. Effekt och biverkningar bör utvärderas kontinuerligt.

Akut smärta

Paracetamol och/eller COX-hämmare är basbehandling. Opioidbehandling vid akut smärta kan i flertalet fall avslutas inom 3–5 dygn och bör inte pågå längre än 2 veckor vid ett och samma smärttillstånd. Efter 2 veckors behandling ökar risken för beroendutveckling. Kvarstående smärta under längre tid, efter exempelvis operation, motiverar sällan opioidbehandling.

morfin ⇔ Morfin ... kortverkande, tablett, inj, mixtur

morfin ⇔ Dolcontin långverkande, depottablett, depotgranulat

oxikodon ⇔ Oxycodone ..., Oxynorm kortverkande, kapsel, tablett, inj, mixtur

oxikodon ⇔ Oxikodon Depot ..., Oxycontin långverkande, depottablett

Vid akut smärta inleds behandlingen med snabbverkande preparat, exempelvis oxikodon eller morfin 5 mg x 4.

Cancerrelaterad smärta

morfin ⇔ Morfin ... kortverkande, tablett, inj, mixtur

morfin ⇔ Dolcontin långverkande, depottablett, depotgranulat

oxikodon ⇔ Oxycodone ..., Oxynorm kortverkande, kapsel, tablett, inj, mixtur

oxikodon ⇔ Oxikodon Depot ..., Oxycontin långverkande, depottablett

Vid icke-akut opioidkänslig smärta kan behandling inledas med låg dos långverkande morfin 5–10 mg x 2 eller långverkande oxikodon 5 mg x 2.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek ... Generika från olika företag

142

Långvarig icke cancerrelaterad smärta

Med långvarig smärta avses smärta som kvarstår efter tre månader eller efter ett normalt läkningsförlopp. Det är mycket vanligt med långvarig smärta hos äldre. Förekomsten av diagnoser som kan vara känsliga för opioider (exempelvis artros, reumatiska sjukdomar, omfattande degenerativa skelettförändringar, osteoporosorsakade förändringar samt tillstånd efter trauma och komplicerade operationer) är hög.

Opioidbehandling av långvarig smärta ska endast ske i undantagsfall och då som en del av ett multimodalt omhändertagande. Smärtanalys ska utföras. Bestående smärtlindrande effekt är ovanlig och risken för biverkningar är stor. Vid utebliven eller otillräcklig effekt på smärtlindring, funktion och livskvalitet ska behandlingen omprövas. Specifik behandling mot bakomliggande orsak såsom osteoporos ska övervägas då detta kan ha effekt även på smärta. TENS (transkutan elektrisk nervstimulering) kan övervägas.

<i>buprenorfin</i>	⇔ Buprenorphine ...*, Buprefarm*, Bupremyl*, Norspan* plåster
<i>morfin</i>	⇔ Morfin ... kortverkande, tablett, inj, mixtur
<i>morfin</i>	Dolcontin långverkande, depottablett, depotgranulat
<i>oxikodon</i>	⇔ Oxycodone ..., Oxynorm kortverkande, kapsel, tablett, inj, mixtur
<i>oxikodon</i>	⇔ Oxikodon Depot ..., Oxycontin långverkande, depottablett

Vid icke-akut opioidkänslig smärta kan behandling inledas med låg dos långverkande morfin 5–10 mg x 2, alternativt långverkande oxikodon 5 mg x 2 eller buprenorfin 5 µg/h. För information om ekvivalenta doser se tabell III i **Läkemedelsbehandling av långvarig smärta hos barn och vuxna**; www.lakemedelsverket.se.

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Opioidinducerad förstoppning sid 124

Opioidinducerat illamående sid 124

Utsättning av opioider sid 125

Nociplastisk och generaliserad smärta sid 125

Läkemedelsbehandling av långvarig smärta hos barn och vuxna; www.lakemedelsverket.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

143

Neuropatisk smärta

TENS (transkutan elektrisk nervstimulering) kan övervägas vid perifer neuropatisk smärta hos patienter som inte besväras av beröringsutlöst smärta. Läkemedelsrekommendationen avser både perifer (t.ex. diabetespolyneuropati, postherpetisk neuralgi) och central neuropatisk smärta (t.ex. efter stroke).

I första hand

amitriptylin ⇔ Amitriptylin ..., Saroten

Börja med 10 mg på kvällen, kan ökas veckovis med 10 mg. Dosen titreras individuellt utifrån effekt och biverkningar. För flertalet av patienterna räcker 10–30 mg. Beakta risken för kognitiva biverkningar och hjärtbiverkningar. Överväg behandling mot muntorrhet.

I andra hand

duloxetin ⇔ Duloxetin ...*, Aritavi*, Cymbalta*

Lämplig startdos är 30 mg dagligen. Doser över 60 mg är ofullständigt utvärderade hos äldre. Försiktighet hos patienter med antikoagulantia och/eller läkemedel som påverkar trombocytfunktionen. Försiktighet vid kombination med andra serotonergt verkande läkemedel.

* Begränsad subvention; www.tlv.se

gabapentin ⇔ Gabapentin 1A Farma, Gabapentin Sandoz

Lämplig startdos är 100 mg x 1, som ökas stegvis utgående från njurfunktion. Beakta risken för kognitiva biverkningar och yrsel.

Läkemedelsbehandling av långvarig smärta hos barn och vuxna; www.lakemedelsverket.se

Ångest

Långvarig ångest

escitalopram ⇔ Escitalopram ..., Cipralax

sertralín ⇔ Sertralín ..., Oralin, Sertrone, Zoloft

Rekommenderad maxdos av escitalopram är 10 mg hos patienter över 65 år på grund av dosberoende förlängning av QT-intervallet.

SSRI ger ökad blödningsrisk och risk för hyponatremi.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

144

Tillfällig symtomlindring vid ångestbesvär

oxazepam ⇔ Oxascand

Behandling med bensodiazepiner bör ske mycket restriktivt. Rekommenderad behandlingstid är högst 2 veckor.

Depression

Effekten av antidepressiva läkemedel inträder senare hos äldre än hos yngre.

I första hand

escitalopram ⇔ Escitalopram ..., Cipralax

sertralín ⇔ Sertralín ..., Oralin, Sertrone, Zoloft

Rekommenderad maxdos av escitalopram är 10 mg hos patienter över 65 år på grund av dosberoende förlängning av QT-intervallet.

SSRI ger ökad blödningsrisk och risk för hyponatremi.

I andra hand

mirtazapín ⇔ Mirtazapín ..., Mirtin

Vid samtidiga sömnproblem och/eller ångestsymtom, ensamt eller som tillägg till SSRI. Preparatet har även en aptitstimulerande effekt. Startdos 15 mg/dygn. Vid eGFR <30 ml/min, överväg dossänkning.

Undervisningsfilm **Depressioner hos de mest sjuka äldre**; www.janusinfo.se

Läkemedelsbehandling av depression, ångestsyndrom och tvångssyndrom hos barn och vuxna; www.lakemedelsverket.se

Sömnstörningar

Vid sömnstörningar: Välj sömnhygieniska insatser och KBT före läkemedel. Utred bakomliggande orsak.

Uteslut läkemedelsbiverkningar samt somatiska och psykiska orsaker till sömnproblem. Använd i första hand icke-farmakologisk behandling. Vid läkemedelsbehandling bör kort behandlingstid eftersträvas. Intermittent behandling minskar risken för toleransutveckling.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

145

zopiklon ⇔ Zopiklon ..., Imovane

Undervisningsfilm **Mannen som inte kunde sova**; www.janusinfo.se

Alzheimers sjukdom

Hälsosamma levnadsvanor för att förebygga kognitiv svikt och demens

- Påverkbara riskfaktorer inklusive fetma, hypertoni, hyperlipidemi och diabetes, beräknas kunna orsaka en tredjedel av insjuknanden i Alzheimers sjukdom. Det finns visst stöd för att hälsosam kost (medelhavskost) kan minska risken för kognitiv svikt och demens om dieten startar i en frisk medelålder och om följsamheten är hög.
- Det finns tydlig evidens för att rökning och låg fysisk aktivitet i medelåldern är riskfaktorer för demens och skörhet. Rökning har associerats med en cirka 50–70 % ökad risk för demens, inklusive Alzheimers sjukdom.

Hälsosamma levnadsvanor vid manifest kognitiv svikt och demens

- Det är inte säkert att någon kosttyp på ett kliniskt betydelsefullt sätt kan påverka sjukdomsutvecklingen vid manifest kognitiv svikt eller demens hos äldre. Det huvudsakliga problemet vid demenssjukdom är dålig nutritionsstatus och fokus bör ligga på att stimulera till matintag av det slag som föredras av patienten. Kontrollera tandstatus då nedsett tandstatus vid demens ökar risken för viktnedgång.
- Personer med demens bör uppmuntras till aerob och muskelstärkande fysisk aktivitet under överinseende av personal för att förbättra förmågan att utföra vardagsaktiviteter.

Symtomatisk behandling vid mild-måttlig Alzheimers sjukdom

Säkerställ diagnos. Planera ett multimodalt omhändertagande där läkemedelsbehandling är en delkomponent. Insättning av demensläkemedel bör initieras av läkare med god kunskap om kognitiva sjukdomar. Övrig läkemedelsbehandling som kan påverka kognitionen negativt bör omprövas.

Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom; [se www.socialstyrelsen.se](http://www.socialstyrelsen.se)

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

146

Effekten på kognition och funktion är liten och likvärdig mellan olika kolinesterashämmare, men kliniska skillnader finns i tolerabilitet.

Kolinesterashämmare kan ha en vagoton effekt på hjärtfrekvensen, med risk för kardiella komplikationer hos predisponerade patienter. Förlängd QT-tid har rapporterats.

KOLINESTERASHÄMMARE

I första hand

donepezil ⇔ Donepezil ..., Aricept

I andra hand

Då peroral behandling inte är lämplig

rivastigmin ⇔ Exelon, Orivast, Prometax, Rigmin, Rivastor
plåster

Vid intolerans eller kontraindikation mot kolinesterashämmare kan memantin provas.

Symtomatisk behandling vid svår Alzheimers sjukdom

Donepezil och memantin har likvärdiga effekter på kognition, ADL och beteende hos patienter med svår Alzheimers sjukdom, men det finns kliniska skillnader i tolerabilitet mellan dem.

I första hand

KOLINESTERASHÄMMARE

donepezil ⇔ Donepezil ..., Aricept

I andra hand

NMDA-RECEPTORANTAGONIST

memantin ⇔ Memantin ..., Axura, Ebixa, Marbodin,
Mentixa

Utvärdering av tolerabilitet och ställningstagande till eventuell dosökning av kolinesterashämmare bör göras efter 3–4 veckor. Behandlings-effekten ska utvärderas efter 3–6 månader för eventuell dosjustering och därefter minst årligen. Byte eller utsättning av preparat rekommenderas vid utebliven effekt eller biverkningar. Läkemedelseffekten kan i vissa fall värderas genom att läkemedlet sätts ut på prov. Vid en

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

147

Ögon

Bakteriell konjunktivit

En infektiös konjunktivit läker i allmänhet ut spontant inom en vecka och behöver vanligtvis inte behandlas med läkemedel. Ofta räcker det att tvätta rent med ljummet vatten eller koksaltlösning. Detta gäller i synnerhet de konjunktiviter som uppträder i anslutning till en övre luftvägsinfektion.

fusidinsyra Fucithalmic

Riktlinjer för behandling av infektionsutlöst konjunktivit;
www.janusinfo.se

Allergisk konjunktivit

Vid milda besvär och som tillägg till farmakologisk behandling kan tårsubstitut lindra. Natriumkromoglikat har inte en omedelbar effekt. Behandlingen bör därför helst påbörjas före förväntad exponering för allergen och lämpar sig för dem som har långdragna besvär. Vid kortvarig exponering kan antihistamin vara att föredra. Kombinationsbehandling med antihistamin-tabletter och ögondroppar mot allergi ger en additiv effekt.

I första hand

natriumkromoglikat ⇔ Lecrolyn, Lomudal
Lecrolyn Sine

I andra hand – vid otillräcklig effekt

emedastin Emadine

Riktlinjer för behandling av allergiska ögonreaktioner;
www.janusinfo.se

Torra ögon

Flertalet patienter med torra ögon kan hänvisas till egenvård. Samtliga tillgängliga preparat finns att tillgå receptfritt. Recept på tårsubstitut bör förbehållas patienter med definierad ögonsjukdom såsom keratokonjunktivitis sicca. Vid frekvent och långvarig behandling bör

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

forts.

149

försämring som kan komma redan inom några dagar, ska man överväga att återgå till full dos. Beredskap ska finnas för återinsättning snarast, men senast inom 4 veckor efter utsättning.

Utvärdering av behandlingsresultat bör även innefatta information från anhörig och/eller vårdpersonal.

Beteendemässiga och psykiska symtom vid demens (BPSD)

Vid BPSD bör somatiska orsaker samt läkemedelsbiverkningar uteslutas. Icke-farmakologisk behandling, såsom omvårdnadsåtgärder och adekvat stimulans, ska alltid ges i första hand. I de fall icke-farmakologisk behandling är otillräcklig kan läkemedel provas, se nedanstående behandlingsrekommendationer. Generellt bör en kort behandlingstid eftersträvas, med utvärdering av effekten inom 2 veckor liksom regelbundet ställningstagande till dosjustering. Adekvat basbehandling med kolinesterashämmare bör eftersträvas hos patienter med Alzheimers sjukdom och blanddemens. Vid Lewy-bodydemens bör antipsykotiska läkemedel inte användas.

BPSD – Beteendemässiga och psykiska symtom vid demens; www.viss.nu
Antipsykotiska läkemedel bör undvikas till patienter med demens;
www.janusinfo.se

Läkemedelsbehandling och bemötande vid beteendemässiga och psykiska symtom vid demenssjukdom – BPSD; www.lakemedelsverket.se
Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom;
www.socialstyrelsen.se

BPSD-registret; www.bpsd.se

148

droppar utan konserveringsmedel väljas. Kontaktlinzbäare bör använda tårsubstitut utan konserveringsmedel.

Riktlinjer för behandling av torra ögon (innehåller även patient-information för utskrift); www.janusinfo.se

Specialiserad vård

Kroniskt öppenvinkelglaukom

Målet med behandlingen är att förhindra progress av sjukdomen och försämring av patientens livskvalitet. Medicinsk behandling för att sänka ögontrycket väljs vanligen i första hand.

Vid nyinsättning rekommenderas i första hand prostaglandinanalog.

I första hand

PROSTAGLANDINANALOG

latanoprost ⇔ Latanoprost ..., Xalatan

BETABLOCKERARE

timolol ⇔ Timolol ..., Optimol

Vid besvärande systemeffekter av kortverkande betablockerare

timolol Timosan långverkande

I andra hand

Vid otillräcklig effekt av monoterapi kan kombinationsterapi ges.

latanoprost + timolol ⇔ Latanoprost/Timolol ..., Latacomp, Latiotim,
Xalcom, Xatabloc

Riktlinjer för behandling av öppenvinkelglaukom; www.janusinfo.se

150

Extern otit

Systemisk antibiotikabehandling bör undvikas vid okomplicerad extern otit. Tamponad och sköljningar med alsolsprit rekommenderas som inledande behandling i avsvällande syfte, om svullnad förhindrar behandling med örondroppar.

Extern otit; www.viss.nu

I första hand

<i>oxytetracyklin + hydrokortison + polymyxin B</i>	Terracortril med polymyxin B suspension
---	---

Rengörande behandling kan behövas före applicering.

I andra hand

<i>hydrokortison- butyrat</i>	Locoid kutan lösning, grupp II
-----------------------------------	--------------------------------

Akut otitis media sid 69

Rörelsesjuka sid 84

Introduktion och uppföljning av nya läkemedel i SLL

Nya läkemedel är ett prioriterat område inom Stockholms läns landstings läkemedelsstrategi. Vissa nya läkemedel kan erbjuda väsentliga vinster för patienterna, medan nyttan och säkerheten är mer oklar för andra.

För att uppnå en jämlik, kostnadseffektiv och ändamålsenlig användning av nya läkemedel över hela landet samarbetar alla landsting och ett flertal myndigheter i en gemensam process, kallad Landstingens samverkansmodell för läkemedel.

Stockholms läns landsting och Stockholms läns läkemedelskommitté deltar aktivt i det nationella arbetet. Information om vilka läkemedel som omfattas och aktuella kunskapsunderlag och rekommendationer finns på www.janusinfo.se/nationelltordnatinförande.

Ett regionalt ställningstagande krävs för en god introduktion och uppföljning av alla nya läkemedel/nya indikationer. Beslut om regionalt ordnat införande fattas av Stockholms läns läkemedelskommitté. För läkemedlen beskrivs indikation, patientgrupp, förskrivarkategori, kostnadseffektivitet, värdering jämfört med etablerad terapi, budgetpåverkan, utbildningsbehov, kommunikation samt metoder för uppföljning.

Bland annat är läkemedel inom följande terapiområden aktuella för ordnat införande under 2019 och framåt:

- Atopisk dermatit
- Bröstcancer
- Cystisk fibros
- Eosinofil astma
- Lungcancer
- Lymfom
- Melanom
- Migränprofylax
- Myelom
- Reumatoid artrit

För mer information, se www.janusinfo.se/nyalakemedel.

Läkemedelsinformation**www.janusinfo.se**

Janusinfo produceras av Hälso- och sjukvårdsförvaltningen och är Stockholms läns landstings webbplats för läkemedelsinformation. På Janusinfo finns ett brett utbud av producentbunden information och kunskapsjänster för sjukvården. Janusinfo innehåller bland annat information från Stockholms läns läkemedelskommitté och dess expertråd.

På Janusinfo finns bland annat:

- Kloka listan med motiveringar till rekommendationerna
- Behandlingsrekommendationer från bland annat Stockholms läns läkemedelskommittés expertråd och Strama
- Nyheter om läkemedel
- Fortbildning
- Information om upphandlade läkemedel
- Nationellt införande av nya läkemedel
- Miljö och läkemedel
- Boken Akut internmedicin
- Janusmed interaktioner
- Janusmed riskprofil
- Janusmed njurfunktion
- Janusmed fosterpåverkan
- Janusmed amning
- Janusmed kön och genus

Läkemedelsinformationscentral

Vid läkemedelsrelaterade frågor angående effekt, interaktioner, biverkningar, graviditet eller amning, kontakta Karolic, tfn 585 810 60, karolic.karolinska@sll.se.

Miljöeffekter av läkemedel

De flesta läkemedel som används hamnar till slut i avloppet, i oförändrad form eller som metaboliter. Läkemedelsresterna kan sedan nå vattendrag och grundvattnet trots passage genom avloppsreningsverken. Det finns rapporter om påverkan på fiskar, till exempel kan könshormoner försämra fortplantningen och bensodiazepiner leda till stort beteendemönster. För antibiotika gäller främst risken för resistensutveckling hos bakterier.

Vissa läkemedel har också påvisats i låga halter i dricksvatten, vilket är en varningssignal om att vårt sätt att hantera läkemedel i dag kan leda till hälso- och miljöproblem i framtiden.

Miljöpåverkan beaktas i Kloka listan

Vid val av läkemedel till Kloka listan beaktas miljöklassificering av läkemedel, ibland tillsammans med andra miljöaspekter. När läkemedel har jämförbar medicinsk effekt och säkerhet vägs kostnad och miljöbedömning samman, och det mest fördelaktiga alternativet rekommenderas.

Miljöbedömning

Vid miljöbedömning av läkemedel tas hänsyn till både miljöfara och miljörisk. Därtill kan annan tillgänglig information vägas in såsom reningsgrad i avloppsreningsverk, förekomst i vatten och fisk, förändringar hos vattenlevande organismer och, för antibiotika, risken för resistensutveckling.

Miljöfara avser en substans egenskaper

Med miljöfara avses en substans miljöskadliga egenskaper: förmåga att stå emot nedbrytning (persistens), förmåga att ansamlas i fettvävnad (bioackumulering) och dess giftighet (toxicitet) för vattenlevande organismer.

Miljörisken relaterar till toxiska effekter vid användning

Vilken miljörisk ett läkemedel medför är beroende av hur toxiskt det är för vattenlevande organismer i kombination med hur mycket av läkemedlet som vi använder och som når naturen. En ökad eller minskad användning kan således innebära en förändrad risk. Uppmätta koncentrationer av ett läkemedel i vattenmiljön, och i vissa fall fisk, tillsammans med data om effektnivåer har använts för att bedöma miljörisken. Vid avsaknad av sådan information har mängden såld aktiv substans eller förväntad användning för nyregistrerade läkemedel använts för att bedöma risken.

Miljöbelastande läkemedel och åtgärdsförslag

Stockholms läns landsting har tagit fram en förteckning med 25 miljöbelastande läkemedel, varav flera rekommenderas på Kloka listan. Förteckningen innehåller åtgärdsförslag till sjukvården för att minska utsläpp av de miljöbelastande läkemedlen, se www.janusinfo.se/miljo.

Kassera läkemedel på rätt sätt

En guide för kassation av läkemedel inom sjukvården finns på www.janusinfo.se/miljo. Observera att även använda läkemedel, exempelvis läkemedelsinnehållande plåster, p-ringar, hormonspiraler, och pulverinhalatorer, ska kasseras som läkemedelsavfall, då de fortfarande innehåller läkemedel efter användning. Detta gäller även använda tuber med läkemedelsinnehållande kräm/salva. Patienter rekommenderas att lämna in sina överblivna läkemedel till apotek.

För utförligare information, se www.janusinfo.se/miljo.

Stockholms läns läkemedelskommitté

Stockholms läns läkemedelskommitté verkar enligt lagen (1996:1157) om läkemedelskommittéer. Läkemedelskommittén är ett rådgivande expertorgan i läkemedelsfrågor med huvuduppdrag att verka för en säker, rationell och kostnadseffektiv läkemedelsanvändning. Läkemedelskommittén arbetar tillsammans med 21 expertråd inom olika terapiområden. Expertråden lämnar förslag på rekommendationer till Stockholms läns läkemedelskommitté som fattar beslut. Rekommendationerna omprövas årligen eller vid behov.

Stockholms läns läkemedelskommitté och expertråden har en gemensam jävspolicy där öppenhet kring engagemang och aktiviteter tillsammans med läkemedelsföretag och andra intressenter är central.

Ledamöter i Stockholms läns läkemedelskommitté 2018

Gerd Lårfars, docent, enhetschef
Ordförande

Rickard Malmström, docent, överläkare, vice ordförande
Representant Karolinska Institutet

Kristina Ateva, apotekare
Farmaceutisk sekreterare

Mats Ek, med dr, överläkare
Ordförande Expertrådet för psykiatriska sjukdomar

Rose Marie Hallin, sjuksköterska
Sjuksköterska slutenvård

Jan Hasselström, med dr, allmänläkare
Ordförande Expertrådet för allmänmedicin

Roger Henriksson, professor, avdelningschef
Ordförande Expertrådet för onkologiska och hematologiska sjukdomar

Thomas Kahan, professor, överläkare
Ordförande Läkemedelsrådet vid Danderyds sjukhus

Synnöve Lindemalm, med dr, överläkare
Barnläkare

Christer Norman, allmänläkare

Karolina Nowinski, med dr, specialistläkare
Ordförande Expertrådet för hjärt-kärlsjukdomar

Marie-Louise Ovesjö, med dr, överläkare
Ordförande Kloka listan-utskottet
Ordförande Läkemedelsrådet vid Södersjukhuset

Peter Persson, farm dr, apotekare
Ordförande Läkemedelsrådet vid Capio S:t Görans sjukhus

Pauline Raaschou, med dr, överläkare
Ordförande Expertrådet för geriatriska sjukdomar

Michael Runold, med dr, överläkare
Ordförande Expertrådet för luftvägs- och allergisjukdomar

Magnus Røjvall, allmänläkare

Torbjörn Söderström, med dr, chefläkare
Ordförande Läkemedelsrådet vid Karolinska universitetssjukhuset

Eva Wikström Jonsson, docent, överläkare
Klinisk farmakolog

Rumiana Zlatewa, specialist i kardiologi och internmedicin
Representant privata vårdgivare

Stockholms läns läkemedelskommittés expertråd 2018

Ordförande

Allmänmedicin
Jan Hasselström, med dr, allmänläkare

Analgetika och reumatologiska sjukdomar
Carl-Olav Stiller, docent, överläkare

Anestetika, vätsketerapi och nutrition
Inga Tjäder, med dr, överläkare

Endokrinologiska och metabola sjukdomar
Charlotte Høybye, docent, överläkare

Gastroenterologiska sjukdomar
Mikael Lördal, med dr, överläkare

Geriatriska sjukdomar
Pauline Raaschou, med dr, överläkare

Hjärt-kärlsjukdomar
Karolina Nowinski, med dr, specialistläkare

Hud- och könssjukdomar
Lena Hagströmer, överläkare, verksamhetschef

forts.

Infektionssjukdomar
Kristina Nilsson, överläkare

Luftvägs- och allergisjukdomar
Michael Runold, med dr, överläkare

Medicinska njursjukdomar
Peter Bárány, docent, överläkare

Neurologiska sjukdomar
Mia von Euler, docent, överläkare

Obstetrik och gynekologi
Angelica Lindén Hirschberg, professor, överläkare

Onkologiska och hematologiska sjukdomar
Roger Henriksson, professor, avdelningschef

Plasmaprodukter och vissa antitrombotiska läkemedel
Margareta Holmström, docent, överläkare

Psykiatriska sjukdomar
Mats Ek, med dr, överläkare

Radiologiska läkemedel
Torkel Brismar, docent, överläkare

Särläkemedel
Ricard Nergårdh, docent, överläkare

Urologi
Tareq Alsaody, överläkare

Vaccinationer
Maria Rotzén Östlund, med dr, biträdande smittskyddsläkare

Ögonsjukdomar
Leif Tallstedt, docent, överläkare

För kontaktuppgifter, se www.janusinfo.se

Avsnittet "Levnadsvanor påverkar vår hälsa" är framtaget av
Specialitetsrådet för hälsofrämjande arbete
Åsa Thurffjell, specialist i allmänmedicin

Indikationer

A	
Abort, medicinsk	43
ADHD	120
Akne	64
Aktinisk keratos	67
Akut otitis media	69
Akuta allergiska reaktioner	9
Alkoholsjukdomar	119
Allergi	9, 10, 149
Alzheimers sjukdom	146
Amning och läkemedelsbehandling	33
Anafylaxi	9
Anal smärta och klåda	86
Andningsvägar	10
Anemi	21, 55, 106, 109
Anestesi	22
Angina pectoris	50
Ankyloserande spondylit	127
Ansträngningsinkontinens	130
Antibiotika	78, 79
Antikonception	34
Antikonception, akut	37
Antimykotika för systemiskt bruk	80
Antivirala läkemedel	80
Artärsjukdom, perifer	58
Astma	11, 13
Atopiskt eksem	67
B	
Barn och läkemedel	24
Binjurebarkshormoner	30
Bipolär sjukdom	115
BPSD	148
Bröstcancer	108

159

Indikationer

C	
Candidiasis	83
Cervixutmognad	42
Crohns sjukdom	89
D	
D-vitaminbrist	30, 105
Depression	114, 145
Diabetes mellitus	26
Diarré	84
Dysmenorré	38
E	
Eksem	67
Endokarditprofylax	77
Endokrinologi	26
Epilepsi	96
Erekttil dysfunktion	131
F	
Fertilitetsbehandling	43
Funktionell dyspepsi	81
Förmaksflimmer, förmaksfladder	55
Förstoppning	84, 85, 124
Förtidsbörd	42
Förvärfar	42
G	
Gastroesofageal refluxsjukdom	82
Generaliserad smärta	125
Gikt	128
Glaukom	150
Glukokortikoider, utvärtes	62
Graviditet och läkemedelsbehandling	32
Guillain-Barrés syndrom	102
Gynekologi och obstetrik	34
H	
Hemostatiskt verkande läkemedel	61
Herpes, genital	68

160

Indikationer

Herpes, labial	68
Herpes zoster	77, 134
Hjärta och kärl	44
Hjärt-kärlsjukdom, prevention	44
Hjärtsvikt	51
Hud- och könssjukdomar	62
Hud- och mjukdelsinfektioner	74
Hudmykoser	62
Huvudlöss	67
Hyperkalcemi, tumörinducerad	108
Hyperkalemi	105
Hyperprolaktinemi	31, 42
Hypertoni	46
I	
IBS (Irritable Bowel Syndrome)	85
Illamående	23, 33, 84, 94, 96, 109, 124
Immunosuppression vid njurtransplantation	106
Impetigo	76
Infektioner	69
Inflammation	88, 121, 126
Inflammatoriska system-, led- och ryggsjukdomar	126
Inflammatoriska tarmsjukdomar	88
Inkomplett missfall	43
Inkontinens	130
Intravenös regional anestesi	22
Ischemisk hjärtsjukdom	49
K	
Kalcium-fosfatmetabolismen, rubbning av	105
Klaffsjukdom och medfödda vitier	58
Klimakteriebesvär	40
KOL, Kroniskt obstruktiv lungsjukdom	16
Koleretisk diarré	84
Konjunktivit	10, 149
Kronisk inflammatorisk neuropati	102
L	
Leversjukdomar	87

161

Indikationer

Lokalanestesi	22
Luftvägsinfektioner, nedre	71
Luftvägsinfektioner, övre	69
LUTS	129
M	
Manlig hypogonadism	31
Matsmältningsorgan	81
Maxillarsinuit, akut	71
Menstruation, reglering av	38
Menstruation, riklig	38
Metabol acidosis	104
Migrän	93, 95
Mikroskopisk kolit	88
Mjucgörare	62
Mykoser	62, 63
Myom	42
N	
Nagelmykoser	63
Neurologi	90
Neuropatisk smärta	125, 144
Nikotinberoende	118
Njursjukdomar	103
Nociceptiv smärta	121, 141
Nociplastisk och generaliserad smärta	125
Nutrition	135
Näspolypos	11
O	
Onkologi	107
Orostillstånd, tillfälliga	112
Osteoporos	110
Otit, extern	151
P	
Pankreasinsufficiens, kronisk	86
Parkinsons sjukdom	100
Penicillinallergi	69

162

Postoperativt illamående och kräkning	23
Premenstruell dysforisk störning	39
Prostatacancer	107
Prostataförstoring, godartad	129
Pseudokrupp	11
Psoriasis	65
Psoriasisartrit	127
Psykatri	112
Psykos	116

R

Regional anestesi	22
Renal anemi	106
Restless legs (RLS)	100
Reumatoid artrit	127
Rh-immunisering	42
Rinit	10
Rinokonjunktivit	10
Rinosinuit	11
Rosacea	65
Rökavvänjning	118
Rörelsesjuka	84

S

Seborroiskt eksem	67
Sexuellt överförbara sjukdomar	68
Skabb	67
Skelettläsioner, prevention	108
Slidorrhet	41
Smärta	121, 141
Spondylit, ankyloserande	127
Status migränosus	94
Stroke	90
Sömnstörningar	117, 145

T

Tarmrengöring inför kolonröntgen och koloskopi	87
TIA	90
Torra ögon	149

Trängningsinkontinens	130
Tvångssyndrom	113
Tyreoidesjukdomar	29

U

Ulcerös kolit	89
Ulcusprofylax	83
Ulcussjukdom	82
Urinvägsinfektioner	72
Urologi	129
Urtikaria	63

V

Vaccinationer	132
Vaginit, vaginos	39
Venös tromboembolisk sjukdom	59
Värkstimulerande	42
Vätske- och saltretention vid njursvikt	104
Vätsketerapi	135

Å

Ångest	112, 144
Ångestsyndrom	112

Ä

Äldre och läkemedel	138
---------------------	-----

Ö

Ögon	149
Öppenvinkelglaukom, kroniskt	150
Öron	151

Substanser**A**

<i>acetylsalicylsyra</i>	49, 58, 91, 92, 93
<i>aciklovir</i>	68, 80
<i>acitretin</i>	66
<i>adalimumab</i>	66, 89, 127
<i>adapalen</i>	64
<i>adapalen + bensoylperoxid</i>	64
<i>adrenalin</i>	9, 22
<i>akamprosät</i>	119
<i>alendronat</i>	110
<i>alendronat + kalciumkarbonat + kolekalciferol</i>	110
<i>alfakalcidol</i>	105
<i>alfuzosin</i>	129
<i>allopurinol</i>	128
<i>alprostadil</i>	131
<i>alteplas</i>	60, 90
<i>amikacin</i>	79
<i>aminosyralösning fettemulsion glukos + elektrolyter</i>	137
<i>amiodaron</i>	56
<i>amitriptylin</i>	81, 86, 125, 144
<i>amlodipin</i>	47, 51
<i>amorolfin</i>	63
<i>amoxicillin</i>	69, 70, 71, 72, 78, 82
<i>amoxicillin + klavulansyra</i>	74, 78
<i>ampicillin</i>	79
<i>anastrozol</i>	108
<i>apixaban</i>	57, 59, 60
<i>aripiprazol</i>	113, 116
<i>atomoxetin</i>	120
<i>atorvastatin</i>	44, 45
<i>atosiban</i>	42
<i>aviptadil + fentolamin</i>	131
<i>azatioprin</i>	88, 89
<i>azelainsyra</i>	64, 65
<i>azitromycin</i>	68

B

<i>balanserad elektrolytlösning</i>	135
<i>bendroflumetiazid</i>	47, 54

<i>bensoylperoxid</i>	64
<i>bensylbensoat + disulfiram</i>	67
<i>bensylpenicillin</i>	79
<i>betametason</i>	9, 11, 15, 20, 23, 62, 89
<i>bikalutamid</i>	107
<i>bisoprolol</i>	51, 53, 55
<i>botulinumtoxin</i>	95
<i>bromokriptin</i>	31, 42
<i>budesonid</i>	12, 14, 88, 89
<i>budesonid + formoterol</i>	13
<i>buprenorfin</i>	143
<i>bupropion</i>	118

C

<i>cefadroxil</i>	70, 73, 75, 76, 78
<i>cefotaxim</i>	79
<i>ceftazidim</i>	79
<i>celecoxib</i>	126
<i>cetirizin</i>	63
<i>ciklesonid</i>	12
<i>cinakalcet</i>	105
<i>ciprofloxacin</i>	73, 78, 79
<i>cyanokobalamin</i>	21

D

<i>dabigatran</i>	57, 60, 91
<i>dalteparin</i>	59, 60
<i>darbepoetin alfa</i>	106
<i>dekvalinium</i>	39
<i>denosumab</i>	111
<i>desloratadin</i>	9, 10, 63
<i>desmopressin</i>	61
<i>desogestrel</i>	37
<i>diazepam</i>	94, 98, 140
<i>digoxin</i>	55
<i>dinoproston</i>	42
<i>dipyridamol</i>	92
<i>disulfiram</i>	67, 119
<i>donepezil</i>	147
<i>doxazosin</i>	48
<i>doxycyklin</i>	68, 71, 72, 74, 78
<i>dronedaron</i>	56
<i>droperidol</i>	23

<i>drospirenon + etinylestradiol</i>	35
<i>duloxetine</i>	126, 144
E	
<i>ekonazol + triamcinolon</i>	63
<i>emedastin</i>	10, 149
<i>empagliflozin</i>	28
<i>enalapril</i>	47, 52, 104
<i>enalapril + hydroklortiazid</i>	48
<i>eplerenon</i>	50, 54
<i>epoetin theta</i>	106
<i>escitalopram</i>	39, 112, 113, 114, 144, 145
<i>estradiol</i>	35, 40, 41
<i>estriol</i>	41
<i>etanercept</i>	66, 127
<i>etonogestrel</i>	37
<i>etonogestrel + etinylestradiol</i>	35
<i>ezetimib</i>	45
F	
<i>fenoximetylpencillin (PcV)</i>	69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78
<i>fentanyl</i>	124
<i>ferroglycinsulfat</i>	21
<i>finasterid</i>	129
<i>flekainid</i>	56
<i>fludrokortison</i>	30
<i>flukloxacillin</i>	74, 75, 76, 77, 78
<i>flukonazol</i>	39, 80, 83
<i>fluoxetin</i>	112, 113, 115
<i>flutikason</i>	13, 14, 15
<i>flutikason + formoterol</i>	13
<i>follitropin alfa</i>	43
<i>folsyra</i>	21, 100
<i>fondaparinux</i>	49, 60
<i>furosemid</i>	47, 54, 87, 104
<i>fusidinsyra</i>	76, 149
<i>fytofenadion</i>	61
G	
<i>gabapentin</i>	101, 126, 144
<i>ganirelix</i>	43
<i>gentamicin</i>	79
<i>glimepirid</i>	27, 29

<i>glukagon</i>	29
<i>glukoslösning + elektrolyter</i>	135
<i>glycerol</i>	62
<i>glyceryltrinitrat</i>	50
<i>glykopyrron</i>	17, 18
<i>guanfacin</i>	120
H	
<i>heparinnatrium</i>	49, 60
<i>hydroklortiazid</i>	47, 54
<i>hydroklortiazid + amilorid</i>	47
<i>hydrokortison</i>	30, 62
<i>hydrokortisonbutyrat</i>	62, 151
<i>hydromorfon</i>	124
I	
<i>ibuprofen</i>	93, 94, 95, 121, 141
<i>idarucizumab</i>	61
<i>imikvimod</i>	67
<i>imipenem + cilastatin</i>	79
<i>immunglobulin, humant normalt</i>	102
<i>immunglobulin anti-D</i>	42
<i>indakaterol</i>	17, 18
<i>infiximab</i>	66, 89, 127
<i>insulin aspart</i>	27, 28
<i>insulin glargin</i>	28, 29
<i>insulin humant</i>	27
<i>insulin lispro</i>	27, 28
<i>ipratropium</i>	11, 15, 17, 19
<i>isosorbidmononitrat</i>	51
<i>ivabradin</i>	54
<i>ivermektin</i>	65
J	
<i>järnkarboximaltos</i>	21, 55, 106
<i>järnsackaros</i>	21, 106
<i>järnsulfat</i>	21, 106
K	
<i>kabergolin</i>	31, 33, 42
<i>kalcipotriol</i>	66
<i>kalcipotriol + betametason</i>	66

<i>kalciumpkarbonat</i>	30, 105
<i>kalciumpkarbonat + kolekalCIFerol</i>	30, 111
<i>kaliumpklorid</i>	55, 137
<i>kandesartan</i>	47, 53, 104
<i>kandesartan + hydroklortiazid</i>	48
<i>karbamazepin</i>	97, 126
<i>karbamid</i>	62
<i>karboprost</i>	42
<i>ketokonazol</i>	62, 67
<i>ketorolak</i>	122
<i>klindamycin</i>	39, 70, 75, 77, 78, 79
<i>klobetason</i>	62
<i>klomipramin</i>	112, 113, 114
<i>klopidogrel</i>	49, 58, 91, 92
<i>klotrimazol</i>	39
<i>kloxacillin</i>	79
<i>klozapin</i>	117
<i>koagulationsfaktorer II, VII, IX, X</i>	61
<i>kodein + paracetamol</i>	122
<i>kolekalCIFerol</i>	30, 105
<i>kolestyramin</i>	84
<i>kolkicin</i>	128
<i>koriongonadotropin alfa</i>	43
L	
<i>labetalol</i>	48
<i>laktulos</i>	84, 85, 87
<i>lamotrigin</i>	96, 97, 98
<i>latanoprost</i>	150
<i>latanoprost + timolol</i>	150
<i>laurylsulfat</i>	85
<i>letrozol</i>	43, 108
<i>leuprorelin</i>	108
<i>levetiracetam</i>	96, 97, 98, 99
<i>levodopa + benserazid</i>	100, 101
<i>levodopa + karbidopa</i>	100, 101
<i>levonorgestrel</i>	36, 37, 38, 41
<i>levonorgestrel + etinylestradiol</i>	35
<i>levotyroxin</i>	29
<i>lidokain</i>	22, 131
<i>lidokain + adrenalin</i>	22
<i>lidokain + hydrokortison</i>	86

<i>lidokain + prilokain</i>	22
<i>linaklotid</i>	86
<i>liraglutid</i>	28
<i>lisdexamfetamin</i>	120
<i>litium</i>	115, 116
<i>loperamid</i>	84, 86
<i>losartan</i>	47, 53, 104
<i>losartan + hydroklortiazid</i>	48
<i>lymecyklin</i>	64, 65
M	
<i>magnesiumsulfat</i>	137
<i>makrogol + elektrolyter</i>	84, 85, 87, 124
<i>medroxyprogesteron</i>	37, 38, 41
<i>medroxyprogesteron + estradiol</i>	41
<i>meklozin</i>	33, 84, 124
<i>melatonin</i>	117, 118
<i>memantin</i>	147
<i>menotropin</i>	43
<i>meropenem</i>	79
<i>mesalazin</i>	89
<i>metformin</i>	27, 28, 140
<i>metoklopramid</i>	84, 94
<i>metoprololsuccinat</i>	48, 50, 51, 53, 55, 94
<i>metotrexat</i>	66, 127
<i>metronidazol</i>	39, 65, 78, 79, 83
<i>metylergometrin</i>	42
<i>metylfenidat</i>	120
<i>metylprednisolon</i>	102, 127, 128
<i>metylprednisolon + lidokain</i>	127
<i>midazolam</i>	98, 99
<i>mifepriston</i>	43
<i>mikonazol + hydrokortison</i>	62, 67
<i>mirtazapin</i>	114, 145
<i>misoprostol</i>	42, 43
<i>mometason</i>	10, 11, 62
<i>montelukast</i>	14
<i>morfin</i>	122, 123, 124, 140, 142, 143
<i>mykofenolatmofetil</i>	106

N	
<i>nafarelin</i>	43
<i>naltrexon</i>	119
<i>naproxen</i>	38, 93, 95, 121, 126, 128, 141, 142
<i>natriumglycerofosfat</i>	137
<i>natriumklorid</i>	137
<i>natriumkromoglikat</i>	10, 149
<i>natriumpikosulfat</i>	85, 124
<i>natriumvätekarbonat</i>	104
<i>nitrofurantoin</i>	72, 73, 78
<i>nomegestrol + estradiol</i>	35
<i>noretisteron</i>	36, 38
<i>noretisteron + estradiol</i>	41
<i>nystatin</i>	83

O	
<i>omeprazol</i>	82, 83
<i>omeprazol + amoxicillin + klaritromycin</i>	82
<i>omeprazol + metronidazol + klaritromycin</i>	83
<i>ondansetron</i>	23, 94, 96, 109
<i>oxazepam</i>	119, 140, 145
<i>oxikodon</i>	123, 124, 142, 143
<i>oxkarbazepin</i>	97
<i>oxytetracyklin + hydrokortison + polymyxin B</i>	151
<i>oxytocin</i>	42

P	
<i>pamidronsyra</i>	108
<i>pankreasenzym</i>	86
<i>paracetamol</i>	38, 93, 95, 121, 122, 123, 140, 141
<i>pimekrolimus</i>	67
<i>piperacillin + tazobaktam</i>	79
<i>pivmecillinam</i>	72, 73, 78
<i>podofyllotoxin</i>	68
<i>polystyrensulfonat</i>	105
<i>pramipexol</i>	101
<i>prednisolon</i>	9, 15, 20, 88, 89, 102, 127, 128
<i>progesteron</i>	43
<i>prometazin + koffein + efedrin</i>	33
<i>propiomazin</i>	117
<i>propranolol</i>	87, 96
<i>propyltiouracil</i>	29

Q	
<i>quetiapin</i>	115, 116

R	
<i>ramipril</i>	47, 50, 53, 104
<i>repaglinid</i>	27
<i>rifaximin</i>	87
<i>risperidon</i>	113, 116
<i>rivastigmin</i>	147
<i>roflumilast</i>	19
<i>rosuvastatin</i>	45

S	
<i>sakubitril + valsartan</i>	54
<i>salbutamol</i>	12, 14, 15, 16, 19
<i>salmeterol</i>	17, 18, 19
<i>sertralín</i>	39, 112, 113, 114, 115, 144, 145
<i>sevelamer</i>	105
<i>sildenafil</i>	131
<i>simvastatin</i>	44, 45
<i>spironolaktón</i>	48, 50, 53, 54, 87
<i>sterkuliagummi</i>	84, 85
<i>sumatriptan</i>	93, 94

T	
<i>tadalafil</i>	131
<i>takrolimus</i>	67, 88, 106
<i>tamoxifen</i>	108
<i>terbinafin</i>	63
<i>terbutalin</i>	42
<i>testosteron</i>	31
<i>tiamin</i>	119, 137
<i>tikagrelor</i>	49
<i>timolol</i>	150
<i>tinzaparin</i>	59, 60
<i>tiotropium</i>	18, 19
<i>tolterodin</i>	130
<i>topiramát</i>	95
<i>tranexamsyra</i>	38, 61
<i>trastuzumab</i>	108
<i>triamcinolonhexacetónid</i>	127

<i>trimetoprim</i>	72, 73, 76, 78
<i>trimetoprim + sulfametoxazol</i>	73, 75, 76, 78, 79

U	
<i>ulipristal</i>	37, 42
<i>umeklidinium</i>	17, 18
<i>umeklidinium + vilanterol</i>	17, 18
<i>umeklidinium + vilanterol + flutikasonfuroat</i>	19
<i>ursodeoxicholsyra</i>	87

V	
<i>valaciklovir</i>	68, 77, 80
<i>valproinsyra</i>	97, 98, 99, 115, 116
<i>vankomycin</i>	79
<i>vareniklin</i>	118
<i>verapamil</i>	51, 55

W	
<i>warfarin</i>	57, 58, 60

Z	
<i>zoledronsyra</i>	108, 111
<i>zolmitriptan</i>	96
<i>zopiklon</i>	117, 146
<i>zuklopentixol</i>	116

Kloka listan

Medveten läkemedelsbehandling för största patientnytta

Kloka listan innehåller läkemedel som rekommenderas för behandling av vanliga sjukdomar. Rekommendationerna är grundade på vetenskaplig dokumentation avseende effekt och säkerhet, farmaceutisk ändamålsenlighet, kostnadseffektivitet och miljöaspekter.

Gå in på Kloka listan på www.janusinfo.se och läs om varför läkemedlen rekommenderas. Klicka på substansnamnet för att läsa motiveringen.

Beställ Kloka listan 2019 via e-post: klokalistan.hsf@sl.se

